

મુકરેલી રીત મુજબ
વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમિટિએ
તૈયાર કરેલી

પાંચમી ચોપડીના અર્થ.

(જેની અદર અર્થ; કવિતાની સમજૂતી; વ્યુત્પત્તિ;
પાઠના સવાલ તથા સાર; અપૂર્ણિકાના નિયમ
બ્રિટિશ હિંદના રાજકીય ભાગ.)

રચનાર—મેસર્સ. સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો.

રચનારનું ટેકાણું—શાહપોર—મુરત

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah

પ્રસિદ્ધ થવાનું ટેકાણું—શાહપોર—મુરત

આ પુસ્તક સને ૧૯૧૭ના ૨૫ મા એપ્રિલ મુજબ રજીસ્ટર કરાવ્યું છે

જાપનાર—ગોવિંદજી હાસીભાઈ નાયક.

જાપવાનું ટેકાણું—શ્રી અનાવિલ બંદુ પ્રો પ્રેમ, બરોડાપુરી
ભાગળ, ભાજવાળી પોળ—મુરત.

સને ૧૯૨૫]

કિંમત રૂ. ૦-૮-૦

[સવત ૧૯૮૧

૧૨૧૬૭

૪૪-૧૨ ૬૬૬ ૧ ૧-૪

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીસાઈટ-સંગ્રહ

૧૨૧૬૭

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૧૭૭ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ પાંચમી સોપાન, ૨૫^{મી}

વિષય મધ્યક : ૮૪૩ : ૩ - ૨૧૨

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કુલ

પાંચમી ચોપડીના અર્થ

પાઠ ૧.	મલખમ=કસરત માટે	રોહણ=રડણ
મરદાષ્ટ=મહાદુરી	દાટેલુ ઉલુ ગોળલાકડુ	મડમડાટ=નારાજ થઈ
કેવળ=એકલા	આટાપાટા=એક જાતની	મનમા બમડવુ તે
હિપરાત=વધારામા	રમત	ખતીલા=કાળજીવાળા
દલ=અચળ, મજબુત	કિકે=ખાંસખંટની રમત	દ્રેષ=કીનો, અદેખાઈ
સ્નાયુ=માસના તત્ત્વ,	ચરખી=ચામડીની નીચે	છળકપટ=દમોદકો
જે તત્ત્વ વડે હાડકાને	હરેલો ચીકણો પદાર્થ	આચકો ખારો=અટકશે
માસના લોચા વળ	અક્ષયર્થ=સ્ત્રી સગથી	અણુધટતો=અચોગ્ય
મેલા રહે છે તે	દૂર રહેવુ તે જનોઈ	ખતકે=એટલુ નહિ
હાખ=કમજો, અકુશ	દે ત્યારથી પરણુતા	પણુ વધારે
કેળવણી=શિક્ષણ	સુધીનો વિદ્યાભ્યાસનો	ખસુસ=ખાસ
ભેદ=છુપુ કારણુ, તદ્વાવત	વખત	નડલ=કોપી, ક્રીતારો;
પ્રયત્ન=(પ્ર+યત્ન)=પરિ-	અંકુશમા=તાબામા,	બીજાનુ જોઈ ચાલવુ તે
શ્રમ, ધણી મહેનત	કમગમમા	અનીતિ=ખરામ ચાલ
		આયુષ્ય=આવરણ

સવાલ—કેળવણી કેટલા પ્રકારની છે ? શરીરની કેળવણી કેવા પ્રકારે થાય છે અને તેથી શા ફાયદા થાય છે ? મનની કેળવણીમા નીતિ કેળવવા પર શા માટે વધારે લક્ષ આપવુ ? સારી રીતે મન કેળવવાથી શા શા લાભ થાય છે ? અનીતિએ ચાલનારની શી દશા થાય છે ? માણસમા કયા ગુણુ હોય તે મરદાષ્ટ કહેવાય ?

૨] બાળયોગીનો “ડિક્શન શિક્ષક” એ આના.

પાઠ ૨.	ધ્રુમટ=અર્ધગોળ શિખ-	ભતિ સ્વભાવ=મૂળ
સમયસચકતા=વટનો	રવાળુ ઢાકણુ	ખાસીચત
ઉપાય જલદી સૂઝે	ભાત=તરેહ, ચિત્રામણુ	આતુરતા=ઈતિમરી
એરી બુદ્ધિ	ગરક=ગરકાવ, લીન	મુગે મોઢે=ખણુવા છતાં;
અકસ્માત=એકાએક	ફગસંબધી=પત્થર જડે-	બોલ્યા વગર
અણુધાર્યો બનાવ	લી જમીન	દાનવ=રાક્ષસ
અણુધાર્યું=ઓચિતુ	આખ=નજર, નીધા	પ્રમત્ત=પ્રશ
સાવધાન=સાવચેત	રદ=ખરાબ	અવગચ=હતો તેમ ને તેમ;
		ગભરાયા વગર, સાત

સવાલ—કંઈ પણ ઉપાય મનની કેરી સ્થિતિમા સૂઝે છે ?
સંકટ વખતે સમયસચકતા વાપરવા માટે શુ યુક્તિ કરવી ?

પાઠ ૩.	પ્રયોગ=અજમાયસ	સોધ=જ્ઞેગવાધ; સવડ
અસ્વચ્છ હવા=કાર્મો-	સિદ્ધ=સાબિત, પુરવાર	મકમાટ=ચીતળી
નિક એસિડ ગ્લાસ	પ્રાણુવાયુ=ઓકિમજન,	મુઝાધએ=ગુ મળાધએ
કે દુર્ગંધવાળી ખરાબ	પ્રાણુને આધાર આ-	ઠરાતુ=યોમાતુ
હવા	પનાર વાયુ	ધુમાનો=ધુમાડો નીકળે
વાટે=રસ્તે	શુદ્ધ=ઓક્રખો	એવો
એકવાડ=એકુ	કુદરતે=ઈશ્વર શક્તિએ	બદમો=ખરાબ વાસ;
વાતાવરણુ=વાનું આવ-	પરિણામ=ફળ, છેવટ	દુર્ગંધ
રણુ, પૃથ્વીની આસ-	તદુરસ્તી=આરોગ્યતા	સબવ=આશા
પાસ વીટળાયયો વાયુ	જળવાય=સચવાય	ધાસ=દમ

સવાલ—બધિઆર વગ કે બોયરામા જતા પહેલા શુ કરવું ?
અધારી ઓરડીમા ૧૪૬માથી ધણા અંગ્રેજો સાથી મરી ગયા ? હવે
સાથી મુધરે છે ?

પહેલી ચોપડીનો “ ડિક્શન શિક્ષક ” અહીં આતા. ૩

<p>પાઠ ૪</p> <p>જવામર્દ=મહાદુર, જુ- વાન પુરુષ</p> <p>જવલ્લેજ=જાગ્યેજ</p> <p>આયર્લાંડ=એટ્રિસ્ટનની</p> <p>પશ્ચિમમા એટ છે તે</p> <p>સુકાની=સુકાન ફેરવનાર</p> <p>અડકો=મળતુ</p> <p>ફરજ=કર્તવ્ય, ધર્મ</p> <p>પાળણુ પોપણુ=ગુજરાત</p>	<p>તુલક=તલાણુમા કિતાર-</p> <p>ઓ માટેની એકક</p> <p>સહીસલામત=જેવો ને</p> <p>તેવો, સુખરૂપ</p> <p>ઓથું=પડદો, આકુ પડ</p> <p>ધેર્ય=ધીરજ, શાંતિ</p> <p>દુવા=આશિર્વાદ</p> <p>નિશાની=ધસારન</p> <p>સુખરૂપ=સહીસલામત</p> <p>અડક=પાણીમાનો કુગર</p>	<p>આચ=હરકત, તુકસાન</p> <p>ફરકર=પરવા</p> <p>પહેલવાન=કુસ્તીમાજ,</p> <p>જવામર્દ</p> <p>મરદગીએ=દરીઆની</p> <p>અધવચ્ચે</p> <p>નોધ=તખાણુની યાદી</p> <p>શૂરવીરપણુ=મહાદુરી</p> <p>અદા=મરોસો, વિશ્વાસ</p> <p>દંડાથી=મજબૂતપણે</p>
--	---	--

સવાલ—લડાઈ સિવાય બીજી કઈ કઈ બાબનોમા શૂરવીરપણું

ગણાય છે ? જોન કેફેનના વ્રતાનમાથી આપણને શી શિખામણુ મળે છે ?

<p>પાઠ ૫</p> <p>ગુરુમકિત=ગુરુને માટે</p> <p>માન અને પ્રેમ</p> <p>ધર્મ=ફરજ, કર્તવ્ય</p> <p>ભાગવત=હિંદુધર્મનું</p> <p>પુસ્તક, શ્રી કૃષ્ણનું</p> <p>જન્મ ચરિત્ર</p> <p>ગુરુપત્ની=ગુરુની સ્ત્રી</p> <p>બકી=કરી</p>	<p>સરન=દંડા, હારણ</p> <p>કાટકા=મોટા અવાજો,</p> <p>કડાકા</p> <p>ગુમળધાર=સામેલાના</p> <p>જેવી જાડી ધારમા</p> <p>પડયા કરતો એવો</p> <p>અધકાર છવાઈ ગયો=</p> <p>અધાર ધર્મ ગયુ</p> <p>ગળગળા=પાણી પાણી</p>	<p>જેવા; છાતી ભરાઈ</p> <p>આવેથી રડવા સરખા</p> <p>સરસા=સાથે</p> <p>એક નિર્ધા=ખરો ભાવ;</p> <p>ખરી અદા</p> <p>પ્રમગ=વખત, જોમ</p> <p>અમૂલ્ય=વહુની કીમતી</p> <p>આચર્ય=કેપડેસ આપ-</p> <p>નાર; ગુરુ</p>
---	--	--

સવાલ—શ્રી કૃષ્ણ અને સુદામાના દષ્ટાંતથી શા શોખ મળે

છે ? ગુરુ સેવાથી શા લાભ થાય છે ? ગુરુ શિષ્ય કવે સેવા શા માટે કરાવે છે ?

૪] ત્રીજી ચોપડીનો “ ડિક્શન શિક્ષક ” ત્રણ આના.

પાઠ ૬
 સ્વાધારણ્ય=ચવહારમા
 હરગેજ આવનો
 સ્વચ્છદી=સ્વતત્ર, કાને
 તેમ જની
 સ્વયમ=મનને તાઆમા
 રાખી એક વિચારમા
 જોડવું તે
 સ્વચ્છદિવાજ, રીતમાત
 સ્વાધન કરાવ્યું=ચેનાવ્યા
 ઓશુ આવશે=ખરાબ
 લામશે
 સ્વમરણ્ય=યાદ, ફામ
 નાસ્તો=સવારે થોડું
 ખાવું તે, શિરામણ્ય
 સ્વધણ્ણી=મહુ ઉંચનાર
 ખાટું=દીવગીર
 સ્વચ્છને=અયોગ્ય વખતે
 સ્વચ્છિઆત=અમત્ય
 પાઠ ૭
 કવિતાના અર્થ
 ઋષિ=મુનિ
 નરપતિ=(નર+પતિ)=
 મુરખોનો ધણી, રાજ

સુખા=કૃષ્ણના બન
 દ્વારામતી=દ્વારકા નગરી
 કન=સોનું, હેમ
 મણિમન=મણિવાળા
 કામરે=અણીવાળી ટોચે
 દુર્ગે=કિલ્લાપર
 ધન=નિશાન
 દુદ્ધભી=નોખાન
 સંગમ=(સ+ગમ)=
 મેળાપ
 વર્ણુ=મન
 ચત્રવર્ણુ=પ્રાહ્મણ્ય,
 ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર
 પુર=શહેર
 ભગવન=(સ) (ભગ=
 નમી મન્વાન=રાજા)
 નમી મન્વાજો, પવિત્ર
 મહાપુરષો ભગવાન
 કહેવાનો રિવાજ છે
 રૂપ=દેખાવ
 પગે=મય, દોરે
 મદવ સ્ત્રી=પાદવોની
 ખાયડી
 ધન્ય=સાબાસ

વન=નિયમ
 તપ=તપશ્ચર્યા
 અપાર=(અ=નહિ+પાર
 =છેડો)=ધણાજ
 બરથાર=ધણી, વર
 હાકે=ગિહામણો
 ચિકરાળ=બચકર
 ચેટા=મસ્કરી, મગક
 પુકાળ=પાછળ, વાસે
 વગડે=વગવે
 ગાલ બગવે=ગાલમા
 તમાચા મારે
 પુકે=પાછળ
 ઋષી=મુનિ, ઋષિ
 સુણી=સાબળી
 સાધુ=સતપુરુષ, પવિત્ર
 માણસ
 દષ્ટિ=નજર
 સમાચાર=ખબર અતર
 કૃપાનાથ=(સ) કૃપા=
 મહેરબાની+નાથ=ધણી
 =મહેરબાનીવાળા,
 દયાળુ

ચોથી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” ચાર આના. [૬

મયા=માયા, મહેર	ઝાઝઝમાળ=ઝગઝગતા,	ડોલે=હાલે
પ્રતિ=સામે	ચમકતા	મદ ગળતા=પ્રમારી-
પ્રતિહતાર=સામે જવાબ	મિનાકારી=(મિના =	વાળા, મસ્તીના જેવે
દર્શન=ભાવથી જોવું તે	કાચના જેવા પથ્થુ	મા આવેલા
મન=કચ્છા, મરણ	સતા લીલા વગેરે	મદ=દાથીના માથામાંથી
હાટ=દુકાને	રંગવાળો એક પદાર્થ	પરસેવાના જે ઝરણુ
ચોટા=અમર	+કાર = કામ + ઈ =	છુટે છે તે
ચોક્ક=પુસ્તક મેદાનમાં	વાળો)=મિનાની કાગી-	માત ગ=હાથી
ભરાતો અમર, ગુજરી	ગરીવાળું	મજશાળા=મજ= હાથી
છમ=ખારીઓ આગળ	અમરાપુરી=દેવની	+શાળા = ઠેકાણું =
રવેશથી બહાર પડ્યા	નગરી, ઈપુરી	હાથીખાતુ
જે પાટીઆ જડેલા	ઓવારી=માથાપરથી	નવસો=નવીન, તવી
હોય છે તે	ઉનારી, લુહારી	જાતનો
ગોખ=વરના આગસા	સ્કાટિકમણિ=એક જા-	રમ=શોભા
માળની રવેશ ઉપ-	તનો ચળકતો પથર	ગોદા=સડવૈયા
રથી બહાર નીકળતી	થભ=ચાલલો	પ્રતિહાર=પોળીઆ;
કહેરાવાળી જમ્યા	નાટારખ=ખેલ, નાટ-	ચોકીદાર
ઝરખા=મરી આગ-	કનો આરખ, તમાસો	શામળીઆ=શ્રી કુંચુ
ળનો ગોખ	રમકઝમક=રમઝુમ થનો	હાર=મારણુ
અટારી=ઉચી મેડી,	અવાજ	સકપત્રિકપત્ર=તરંગ;
ઉચો માળ	હેમ=મોતુ, કનક	મનના બુદ્ધા
મેડી=માળ	અછોડા=રાસ	ગહન=અચાગ, છુપી;
જડિત=જડેલાં	મુઃગ=પખાજ	કળી ન શકાય એવી
કહેડા=કહેરા	ઉપગ=એક જાતનું	દીસે=દેખાય
	વાણુ	

૬] ગુજરાતની સાં ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ત્રણ આના.

કરમની ગતિ=નર્મીમનુ	રજ=જરા, રજકણુ	સિદાસન=(મ)=સિદ્ધ
ભેર	ગોકુળ=ગમના નદીપર	+આમન=ખેડક)-સિ-
પૃથ્વીપતિ=(સ) પૃથ્વી	પવિત્ર ધામ છે	હના આકારની ખેડક,
=દુનિયા+પતિ=ધણી)	માકડા=રાતા મોના	રાજગાદી
=દુનિયાનો ધણી,રાજ	વાદરા	તુબડી=તુબડીના વેલા-
		તુ ફળ

કવિતાની સમજૂતી

મુનિ (ગુરુદેવ) કહે છે હે રાજ (પરિક્ષિત) તુ સામળ સુદામાએ દ્વારકા નગરી જોઈ, તેનો સોનાનો કોટ ચમકારા કરી રહ્યો હતો અને તેના કાગરા ઉપર ઉંચી જાતના રત્નો જડેલા હતા (૧) કિલ્લાપર ધણા નિશાનો ઊડતા હતા, અને ત્યાં નોખા નગારા વાગી રહ્યા હતા, જ્યાં ગોમતી સમુદ્રને મળે છે, ત્યાં ચારે જાતના (આહલણ, ક્ષત્રિય, વેશ્ય, અને શૂદ્ર) લોકો આવીને નહાય છે (૨) તે ગોમતીમાં સુદામા ઋષિ નાહ્યા બે પછી પોતે શહેરમાં ગયા, તેમનો દેખાવ જોઈને બધા લોકો જોવાને માટે એકઠા થયા, તેમાં નાના છોકરાઓ તેમની પાછળ દોડ અને તેમને ખીજાવે (૩) યાદવોની વાચડીઓ માહો માહો તાળી આપીને હસતી હતી અને કહેતી હતી કે જ્યાં આવો પુત્ર્ય રહે છે તે શહેરને પણ ધન્ય છે ! જે સ્ત્રીએ ધણાજ નિયમ અને તપશ્ચર્યા કીધી હશે તેજ સ્ત્રી આ ધણીને પામી હશે ! (૪) કોઈ કહે છે કે બિહામણો હાઉ આવ્યો (એને) વાળકને દેખાડો કે તેઓ રડતા રહી જશે, એમ પાછળથી તેમની ધણી મળક થતી હતી, તે સામળીને સુદામા હમતા જતા હતા (૫) તેમની પાછળ છોકરાઓ કાકરા નાખતા, (૫) સુદામા તો મોટેથી હરિ હરિજ બોલતા હતા નાના છોકરાઓ તેમની પાછળ ફરી વળીને તાળીઓ પાડતા હતા અને હાસ્ય કરતા હતાં (૬) કોઈ ધરડા યાદવે ઋષિને બોલ્યા, અને તેમણે એ પવિત્ર માણસની નજર પારખી, (મતલબ કે

સુખર્ષ ઇલાકાની ભૂગોળની પ્રત્યોત્તરમાળા જાણ્યાના ૭
 સતપુરુષ છે એમ જાણ્યું) તેથી તેણે છોકરાઓને કાઢી મૂક્યા અને
 સુદામાને ઉભા રાખીને તેમની ખમર અતર પૂછી. (૭) (પછી જાહેર
 કહ્યું કે) હે મહેરબાનીના ભગવાન ! તમે ક્યાથી પધાર્યા છો અને આ
 શહેર ઉપર તમે કેમ મહેરબાની કરી છો ? પછી ઋષિભાઈ સામે
 જવાબ આપ્યો કે મને શ્રી કૃષ્ણના દર્શન કરવાની ઇચ્છા છે (૮)
 તે જાહેર ગજમહેલનો દરવાજો દેખાડીને ઉપકાર કર્યો, તેથી કરીને
 સુદામાશ્રી શ્રી કૃષ્ણના મહેલ આગળ આવ્યા, તે રસ્તે એટલી તો
 ભીડ કે સીધા ચાલ્યા જવાય નહિ. (૯) શહેરના હાટ, ચૌકા અને
 ચોક તેમજ ધરોના છગ્ગ, ઝરૂખા, બારી અને ગોખ, અટારી,
 જાળીઓને જડેલા કહેરાઓ ઝગઝગતા શોભી રહેલા હતા તે
 જોયા (૧૦) ત્યાં દેવલોકોની નગરીને પણ ભુલાવે એવું મિનાકારી
 કામ ચળકી રહ્યું છે, સમામા સ્ફટિકમણિના યામલાઓ છે અને
 ત્યાં ખેલ થઈ રહ્યો છે. (૧૧) પખાજને ઉપગમથી મધુરા તાલ
 નીકળે છે તેમજ પગે બાધેલી ધુવરીઓ રમઝમ થાય છે, તે સુદા-
 માશ્રી જોતા જાય છે, ગુણીજન રસ પડે એવા ગીત ગાય છે (૧૨)
 ત્યાં ઘોડા સેનેરી અઢોડાથી બાધેલા ફરતા હતા, તેમજ હાથીખાનાની
 નવીન શોભા હતી અને તેમાં ખુમારીવાળા હાથીઓ ડોલતા હતા.
 (૧૩) ચોકીદાર તરીકે અનેક લડવૈયા ઉભા હતા, ને શ્રી કૃષ્ણનો દરવાજો
 સાચવતા હતા ત્યાં સુદામાશ્રી ફેરા ફરતા મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા,
 (૧૪) કે અમે એક ગુરુના નિશાળીઆ છીએ, પણ નસીબનું જોર
 કળી ન શકાય એવું છે તે (શ્રી કૃષ્ણ) રાજ્ય થઈ બેઠા છે અને મારા
 ઘરમાં પાવાને એક દાણો પણ નથી, જે ગોકુળમાં વાદરા રમાડતો
 હતો અને ગુરુને ઘેર લાકડા લાવતો હતો, તે આજે રાજગાદીપર ચઢી
 બેઠો છે અને મારી પાસે ફક્ત તુમડી (જળપાત્ર) ને લાકડી છે. (૧૫)

૮) બાળપોથીનો “મુખગણિત શિક્ષક” હોઠ આનો.

પાઠ ૮.	આર્ય=સૌથી પડેલા દિ	કિપનાસના=અકિત
નિભાવ=ટકાવ	દુસ્તાનમા આવી વસેલા	ધૃષ્ટદેવ=જે । કિપર
વૃદ્ધિ=વધારો	દ્રાવિડ=દક્ષિણ હિંદના	આસ્થા હોય તે દેવ;
પુષ્ટિ=બળ	લોક	પોને પસંદ કરેલો દેવ
તદુરસ્તી=આરોગ્યતા	શક=સિથિઅન	અવતાર=માણસના
પ્રેષ્ટિકારક=મળઆપનાર	વેદ=ધર્મી જ્ઞાન, (વેદ- ચાર છે, ઋગ્વેદ, સામ- વેદ, યજુર્વેદ, અથ- ર્વવેદ)	રૂપમા પરમેશ્વરનું પ્રગટ થતું તે
દેખરેખ=નપાસ		કમોરપથી=કમીરનો
સામર્થ્ય=જેર		મત માનનાર
ભવિષ્ય=આવનો વખત	રામાયણ=રામચંદ્રની	વ્રત=શાસ્ત્રમા કહેલા
અતિશય=ઘણું	કથાનું પુસ્તક	નિયમો
રૂપી=માવ	મહાભારત=કૌરવ પાડ	મોક્ષ=મુક્તિ, ઉદ્ધાર
ખીલવટ=ખીલવણી	વના મોટા યુદ્ધનું	ગૌતમચુદ્ધ=બૌદ્ધધર્મનો
ખાનર=માટે	વીરરસ કાવ્ય	સ્થાપનાર
ભગૃતિ=હોશિયારી	પુરાણ=ધર્મી લીલાનો	સ્વેતાશ્વર=(સ્વેત+અશ્વ- ર) સફેદ લુગડાવાળા
કડક=કડવા	અથ	(એ લોકો પોતાના દેવને સફેદ લુગડાં પહેરાવે છે)
મધાર્ક=(મધ+અર્ક)દા-	અનેક=(અન+એક=ધણા	દિગ્ગર=(દિગ્+અશ્વર)
રતું સત્વ, દારનો કસ	શિવ=મહાદેવ, સંહાર	-નાગા (એ લોકો પોતાના દેવને કપડા પહેરાવતા નથી)
અભિપ્રાય=મત	કરનાર દેવ	પય=ધર્મનો માર્ગ
ચડસ=માઝતું ધી	વિષ્ણુ=ચાપક ધર્મર,	
સભવ=આશા	પાલણ કરનાર દેવ	
કોકેન=કિવનાઇન જેવો	માતા=દેવી, ધર્મી	
ધોગો છુકો	શક્તિ	
પાઠ ૯.		
કોમ=મત		

પરેલી ચોપડીનો “મુખગણિત શિક્ષક” ૧૧૧ આના [૬

તીર્થંકર=જૈન મતમા	કુરાન=મુસલમાનનું	ધર્મના સ્થાપનાર
મનાતા મોટા અવ-	ધર્મ પુસ્તક	પાઠ ૧૦.
તારી પુરુષ	ઉપવાસ=ભુખ્યા રહેવું	વસતઋતુ=ફાગણ ને
અહિસા=હિસા ન કરવી	સીઆ=મુસલમાની	ચૈત્ર મહીનો, (એ
તે, કોઈપણ જીવને	ધર્મનો એક પથ	મહીનામાં જાડને નવા
ફાળ ન દેવું તે	ધરાન=અરબસ્તાનની	પાદડા આવે છે.
વૈરાગ્ય=સસારની મોજ	પૂર્વે દેશ છે	વર્ષની ઋતુ ૭ છે.
મજામાંથી મનનું	સગણ્યુ=સુરત જિલ્લાની	વસત, શ્રીષ્ટ, વર્ષા.
ભીડી જવું તે	દક્ષિણમાં છે	શરદ, હેમત, સિશિર)
સિદ્ધાત=(સિદ્ધ+અત)	ઉદવાડા=પારડી નાહુ-	સાક્ષીત=દુઠે કો
=વાદવિવાદથી નક્કી	કામા પારસીનું જા-	ધતિહાસ=આગળ અધ
થએલું તે, નક્કી સાર	ત્રાનું ઠેકાણું છે	મએલા રાગમએના
અરમસ્તાન=એશિઆ	ઝગડો=લડવાડ, લડાઈ	ગુણ દોષ તથા તેમની
ખડની પશ્ચિમમાદેશ છે	શુદ્ધ વાણી=સાચું	રાજ્યનીતિનું વર્ણન
તુર્કસ્તાન=અરબસ્તાન	બોલવું તે	જેમા કરેલું હોય તે
ની ઉત્તરમા દેશ છે	અવસ્તા=પારસીનું ધર્મ	શિલાલેખ=જેના પર
[એને એશિઆધ	પુસ્તક	લેખ કોતરેલો હોય તે
તુર્કસ્તાન કહે છે]	જરથોસ્ત=જરથોસ્તી	પાથર
પ્રદેશો=મોટા દેશો	ધર્મ સ્થાપનાર	તામ્રપટ=જેના પર લેખ
પેગંબર=ઉપદેશ કરવા	મસજીદકાંડો=મદ્રાસ	કોતરેલો હોય તે
મોકલેલા પુરુષ (પે-	મલાકાનો પશ્ચિમ કાંડો	તાબ્યાની તકતી
ગામ=સ દેશો+અર=	બાઈબિલ=ખ્રિસ્તીઓનું	એલચી=એક રાજ્ય
લાવનાર) હાથરને	ધર્મ પુસ્તક	બીજા રાજ્યમાં પો-
ત્યાનો સ દેશો લાવનાર	હમ્મુખ્રિસ્ત=ખ્રિસ્તી	તાના તરફથી માણસ
		મોકલે છે તે, પ્રતિનિધિ

૧૦] બીજા ધોણનો “મુખગણિત શિક્ષક” બે આના

ઝીક=ઝીસ દેશના

રહેવાસી

ઉતારા=નકસો

કરકસર=જરૂરનો ખરચ
કરવો તે

ગરખડાટ=વોનાટ

બીડ=લોકોનો જમાવ

આપણુ=મુડો, બડોળ

સહી=મતુ, કમુલાન

સિક્કા=જાપ

સાક્ષી=સાહેદી

કાકુ=પોચો, હાથના

પગ આગળનો ભાગ

ન્યાયાસન=(ન્યાય+આ-
સન)=ધ-સાફ કરતી

વખતે બેસવાની જગા

તહેનાત=હજુર

સલાહ=અભિપ્રાય

અમણુ=મૌદ્ધર્મના સાધુ

દમ=એક જાનનુ ધાસ

એકમન=એક ચિત્ત

કરી=પરહેજ

ભરગચ્છી=ભરતકામ

મનાઇ=ના

પાઠ ૧૧.

પ્રાચીન=જુના, પહેલાના

લાગરેલી=સોઢાની મિ-

લાડી નાખી થોભાવેલી

પુરાવો=માખીતી

ઝગવેદસહિતા=ઝગવે-

દના મત્રોનો સંગ્રહ

વરુણદેવ=જળનો દેવ

નાવ=હોડી, નાકા

અશ્વિનીકુમાર=દેવોના

વંદ, અશ્વિની અને

કુમાર એ બે ભાઇ

છે અને તે બે એક

દેવ ગણાય છે

સમુદ્રયાન=સમુદ્રની મુ

સાફગી કરવાનો રિવાજ

ભરકચ્છ=પ્રગુપુર

ભૂશિર=જમીનની અણી

લાખી થઇને સમુદ્રમા

થએલી હોય તે

ખલાસી=વહાણુ કે

આગબોટ ચલાવનાર

લંકા=સિહસદ્રીપ

ના'વે=આવે નાહ

મદિર=ઘેર

સુમાત્રા=એશિઆમા

ખેટ છે

જવા=સુમાત્રાના અગ્નિ

કોણુમા ખેટ છે

પરીઆના પરીઆ=છો-

કરાના છોકરા

પરીઆ=પેઠી, આલાદ

પાઠ ૧૨.

કેર=તુ

વિષ્ણુકુ=જુહુ, છુકુ

ઉચ=ઉચા

ગિરિ=પર્વત

શૃંગ=શિખર

સગ=માયે

મમ=પરાખર, જેતુ

સોહાય=શોભે, સાર

દેખાય

શિલા=પત્થર

શ્યામ=કાળુ

કરણુ=દયા ઉપજે એવો

રવ=સાદ, અવાજ

મંદ=ધીમે

ત્રીજા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” અડી આના [૧૧

સહજ=પોતાની મેળે,	ધવળ=ચોળી	વેળ=વેળા, વખત
કુદરતી	મુહાય=શીભે	સે'લ=મહેલાઈથી
પડ્યા=સામા અવાજ	ગાઠ=ખિચોખિચ, ગીચ	ગોઠ=ખોળો, સોડ
ભમાય=છેતરાય	ધોર=ભય કર, બિહામણી	અજ=અકરી
મેરી=ભારી	માવજ=સાધ	ચુબન=મચ્ચી, બોકી
માય=મા	શોર=અવાજ	કઠણુ=અત્રી, મુસ્કેલ
અધિક=વધારે	શુ=કેવુ	મીઠું=વહાલુ
અકળાય=ગભરાય	સોડ=પાસુ	શાવ=મચ્ચુ
ઉચો=મોટો, ભારે	લપાય=છુપાઈ જવાય	તૃપ્ત=તરપત, ધરાયલુ
નાદ=અવાજ	ધર=રાખ	શિશુ=મચ્ચુ
ધરતુ=રાખતુ	વહ'લા=પ્રારા	ઉછર મ=ઉમ મ
યાદ=સ્મરણુ, ફોમ	તત્કાળ=તરતજ	નાચ્યુ=ઉછળ્યુ

કવિતાની સમજૂતી.

પેલુ બકરીનું બચ્ચુ આ વખતે, તેની માથી છુદુ પડેયું છે; તે ઉંચા પર્વતની ટોચે ઉભેલું છે, અને તેની પાસે કોઈ નથી (૧) બરફના જેવું સફેદ રંગનું (તેથી) સાફ દેખાય છે, અને તેની પાછળ કાળા રંગનો પથ્થર જણાય છે તે પોતાની કુદરતી મળ બૂલી જઈને દયા ઉપજાવે એવો ધીમો અવાજ કરતું (૨) તેના પર્વતની અદર સામા અવાજ થાય, તે સાબળીને તે બૂલથી છેતરાય છે, કે જાણે મારી મા બોલી, પણ તેને નહિ દેખવાથી તે વધારે ગભરાય છે. (૩) તેથી વધારે મોટો અવાજ કરતું અને માનુ સ્મરણુ કરતું, તે બચ્ચુ ચારે તરફ જોતું જાય તે વખતે તેની ધોળી વાકી ડોક શોભે છે. (૪) નીચે ઘણી ગીચ અતે ભયકર ઝાડીમા વાંધનો અવાજ થતો,

૧૨] ચોથા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” ચાર આના

તે સાબળી બચ્ચુ કેવુ ગનરાય ! અને જાણે કે માની સોડમા દમાઈ જવાય ! (૫) હે ' વહાલા બચ્ચા તુ ધીરજ રાખ, આ હુ હમણા આવુ છું' એમ બોલી મે તે વખતે ટેકરીની ટોચપર સહેલાઈથી જઈ કહ્યું. (૬) તે બકરીના બચ્ચાને સોડમા લીધું, અને દસબાર બચ્ચીઓ કીધી, પછી પવંતનો અધરો રસ્તો ઉતરીને જ્યા તેની મા હતી ત્યા બચ્ચાને મૂક્યું. (૭) માફ વહાલુ બકરીનું બચ્ચુ તરતજ ધાવવા લાગ્યું. અરે જો ! નદીમા બકરીનું બચ્ચુ માને હેતથી ધાવે છે (૮) ધાવી ધાવીને ધરાયુ ઓટલે એ છુદુ પડ્યું, અને તેનું ઉજળું શરીર વધારે દીપી રહ્યું, પછી તે બચ્ચુ. ઉમગથી નાચ્યું અને તેની સાથે માફ અતકરણ પછુ ઉમગથી ઉઠ્યું. (૯)

પાઠ ૧૩.	માપ	ઢીલ=આળસાઇ
ઉમરતા=મયતા	મૂઝાંતા=સૂરને એકવાર	અનુભવ=ગત માહિતી
વાડ=કાટાની આડ	ચઢાવવા ને પાછા	કુચે=કપચે ન મરે
છોંડુ=ખાકું	કિનારવા ને	નિમધ=અમુક ખાખન
નિર્મળ=વાદળા વગરની	તાલ=ગાવામા માત્રા	પર સારી ઇમારત
વહોરો છો=માથે લો છો	પ્રમાણે જે માપ ને	વાળુ લખાણુ
સ્વર=અવાજ	રાગ=ગાયનની ગઢ	નોટ=રેપીઆને બદલે
શખ=મેટો શખલો	દાઝ=રીસ, મુસો	વપરાનો ચણણી કાગળ
ખોખરા કરશે=મારશે	ખાણીઓ=જાકડાની	ચેપ=અડકવાથી એક-
શાસ્ત્ર=સામાન્ય નિયમ	મેટી ખાણી	નો રોગ ખીજમા
સમ્રઢ, અનુભવનો	કળ વળી=દુ ખ નરમ	આવવો ને
લડોળ	પડ્યું	હેવાલ=વત્તાત, હકીકત;
મામ=સરસ બધી એક	પાઠ ૧૪.	
	મુલતવી=મોકુદ, વાયદાપર	

પાંચમા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” ચાર આના [૧૩]

પ્રસિદ્ધ કર્યું = ગહેરમા મૂક્યુ.	ફરિયાન ફરિયાન = દાવો	ગવક, ઉપજ ખરચ
અસરકારક = અસર કરે એવુ	અદ્ભુત = નવાઈ જેવી એકલપથી = સાથી વિ-	અડસટ્ટો = આસરો, શુમાર પગરણુ = અવસર, સાર ટાણું
જડ = મૂળ વીઘો = અમુક રકમ વરસો વરસ લઈ નુકસાન થયેથી નુકમાની ભરી આપવી તે.	નાનો મુસાફર ડાળ = ખોટો દેખાવ સ્તબ્ધ = હાથે ચાલ નહિ તેવા, ઝિયર	અચાનક = આચિતો, એકાએક જોગવાઈ = નજવીજ,
પાઠ ૧૫.	ફાસીઆ = ફાસો દઈ મા- રી નાખનાર (એવા ફાસીઆનો હિદમાથી છ સ ૧૮૩૫ માલોડું વિલ્પમ બેન્ટિકે નાશ કર્તા હતો)	ગોઠવણ નિંદવા = વખોડવા દોષ = ખોડ, ખામી ગૃહસ્થાપ્ત = ગૃહસ્થના લક્ષણુ
ખુટ્ટી = ધરડી યમન = અરબસ્તાનમા એક પ્રાત છે શેખ = અરબ સોકોની મોટી ટોળીનો સરદાર	પાઠ ૧૬.	લેણદાર = માગનાર ઉધરાણી = માગતા પૈસા લેવા આવવા તે
અખૂટ = (અ + ખૂટ) = ધણેજ ખોટ = તમી, તમાસ ધિરને માર્ગે = દાનમા સખત શબ્દ = કડોર વચન મન = ખુશ દાંડ = ઇન્સાફની મામણી,	ઉડાઉપણુ = ગળ ઉપ- રાત ખરચવુ તે જહાપનાહ = ડુંનિચાતું રક્ષણુ કરનાર, પાલ્લ્યાહ વિચિત્ર = નવાઈ જેવો, તરેહવાર ખુલાસો = સમાધાન જમા ઉધાર = આવક	ચિટ્ટીઆ કરે = ખીજવાય; ચુસ્તે થાય કોરટ = ઇન્સાફ કરવાની કચેરી ચેનઆજી = મોજ શોખ મિથ્યાભિમાન = ખોટો ડોળ, ખોટી મગરરી ખરચાણ = ઉડાઉ

૧૪] ચોથી ચોપડીનો “ડિક્શનરિયલ્સ” ચાર આના.

પરત્ર=પારકાને તામે
વાહવાહ=વખાણુ
વળતો=ખીજો
જપત=કમજ, સરકાર
હરાજ કરી લઈ જાય તે
દયામણી=દયાહિન એવી
ગુલામ=વેચાણુ લીધેલો
ચાકર
હાય પહોચતો હોય=
પૈમાની સીનક હોય
પ્રસંગે=અવસરે
પેટે પાટા બાધી=ગરિ-
બાધી ગુજરાન ચ-
લાડી, બૂખ તરસ, વેડી
પાઠ ૧૭.
મમતા=માયા, હેત
વેદ=મદત મળુરી
વૈતર=સખન મળુરી
અમસ્તી=ફાગટ
ધડો=દાખલો
ધર્મિન્ડ=ધર્મ પ્રમાણે
ચાલનાર
ગરામણી=ગરામીઆની
બાયડી, રજપુતાણી

આવડ=આવડત
ત્રેવડ=ગોઠવણુ, વેનરણુ
વર્ગ=જાત
આણુદાર=ચાણુનો
અમલદાર, ફાજદાર
વહીવટદાર=વહીવટ કર-
નાર, મામલતદાર
સૂચના=અગમચેતી,
ચેનવણી
સહવાસ=મેળાપ, અમાગમ
પાઠશાળા=કોલેજ
કુડ મ પ્રીતિ=કુડ બના
માણુમપર જેવો બાવ
હોય તેવો બાવ
રમભેર=મન સહિન
પાદર=ગામના ગ્રામા
બદારની જગો
ગોરજ=ગાયના પગથી
ઊડેલી ધૂળ
અદર માગે=જળ માગે
જમીન માગે=મથનમાગે,
મડકતે રસ્તે
વેનરણુ=તોડ, નિમલ,
ગોઠવણુ

જૂજ=થોડો
દેવાદાર=દેણુદાર
ચેપ=અમર, લાગણી
પાઠ ૧૮.
અડવો=જનોધને લગતી
ક્રિયાનો એક ચાલ
બુદુક, (એમા છોકરો
દોડે છે અને મામો
તેને પકડીને પાટો ઘેર
લાવે છે)
નિશિ=ક્રિયા
દેવમાખે=દેવની સાક્ષીએ
પહેરામણી=સ્ન્યાનો
બાપ વરને તથા તેના
સગાઓને જે મકમ
આપે છે તે
પદ્મુ=ઢોડરીને દરદા-
ગીના માટે આપવાની
રકમ
નિમાગ=માયના બામ
શસ્ત્ર=હથિયાર
ધર્મોપદેશ=(ધર્મ+ઉપ-
દેશ)=ધર્મનો બોધ

પાચમી ચોપડીનો 'ડિક્ટેશન શિક્ષક' ચાર આના [૧૫

મડળ=ટોળ	અનુમાન=આમરે, શુમારે	અતલ, વિતલ, સુતલ
પૂર્વે=પહેલા	સાહી=પકડી, ઝાઢી	મહાતલ, રસાતલ,
કાળિદાસ=ભોજ રાગના	સહિત=સાથે	તથાતલ, પાતાલ)
વખનમા પ્રખ્યાત	વિમાન=દેવની પાલખી	પરવરે=ગળય
કવિ થઇ મથો છે	આભ=આકાશ	દેવ=કીનો, અદેખાઈ; વેર
પાક ૧૮.	ત્રાસ=મીક, બીક	પુછ=પુછડુ
કવિતાના અર્થ	ત્રાસ પમાડે=ખીવડાવે	પન્નગ=શેષનાગ, સાપ
કસ્યપ=મરિચી પ્રમ-	નીરખતા=જોતા	વરણુ=પાણીનો દેવ
પતિના પુત્ર	દિગપાળ=દિશાનુ રક્ષણ	અગ્રેાર=ઉચે
કુમાર=માળ	કરનાર દેવો (એ દસછે)	નીર=પાણી
હિરણ્યાક્ષ, હિરણ્યકસ્યપ	ડોલે=હાથે, ટૂંચે	કેર=ના
=પૂર્વ જન્મે એઓ	ભોમ=પૃથ્વી	નાથ=ધણી
વિષ્ણુ પરમાત્માના	ખળમળે=ટળવળે, ઉથલ	અસુર=રાક્ષસ
જય અને વિજય	પાચલ થાય	ભોગ=ખળિદાન
નામના બે પોળીઆ	ખડ=પૃથ્વી	અમર=દેવતા, મરે
હતા ઋષિ સનકાદિકના	મહી=પૃથ્વી	નહિ તે
આપથી એઓ રાક્ષસ	મેયે=મૂકે, છોડે	આથડે=લટે, વટે
અર્ધને કસ્યપની સ્ત્રી દિ-	માન=મોટાઈ, શુમાન	સખળો=જોરાવર
નીને પેટે જન્મ્યા હતા	દાનવ=રાક્ષસ	ક્રોધ=ગુસ્સો, રીસ
ખળવત=જોરાવર	પ્રેતા=મોટા	જગન=યજ્ઞ, હોમ
નીરધાર=નકી, ખચીન	થરથરે=કપે	પ્રભોધ=જ્ઞાન
પીડે=દુખ દે	પાતાળ=પૃથ્વી નીચેનો	ઊદ્ધ=સ્વર્ગનો રાજા
આગળે=આરણ્ય	ભાગ(એ સાત છે)	

૧૬] બાળ ગરબાવળીની નોટ બે અના.

સુર=દેવ	ત્રિનોક=ત્રણનોક (સ્વર્ગ	દુર્ગતિ=નકરી
શું=સાથે	મૃત્યુ, પાનાળ)	વાંધીયા=વ'યા
જીવન=પૃથ્વી	વિશ્વ=મહાડ	પુષ્ક=જેરાવર
મહા=આકાશના કૂલના	બાધુ=બધુ, આખું	અચલ=પર્વત, ખસે
ધારતુ બારે પત્થરતુ	દત=દાત, દતુરાળ	નહિ તે
હથિયાર	સહાય=પકડે, ઝાલે	ચોખુટ=ચારે દિશા
મહી=પકડી, ઝાલી	વારી=અટકાવી, રોકી	જીભશુ=જીભ વડે
ચૈદ્રજીવન=માત પાતાળ	કીડા=વિલાસ, મોજ	વિષે=વિષે, મા
ને સાત સ્વર્ગ	હાનોહાત=જ્ઞાનમાળ	અલસે=ગુપ્તળ, ધણુ
કોપવાન=ગુસ્સાવાળો,	બેળાવે=બેળવે, કરે	પરહરીને=ઝોડી દધને
કોધી	બેળા=એકઠા	પડે=પોતે
કુબેર=મહારના દેવ	ઉતટે=ચઢે	આચરે=કરે, ચાલે
ગ્રાહે ગ્રાહે=નોખા કરે	કિપાત=નોફાન	

કવિતાની સમજૂતી

કશ્યપઋષિને ઘેર જય વિજય હુણ છોકરા રૂપે યજ્ઞને જન્મ્યા, તેઓ બહુ જેરાવર હતા (૧) આશરે એક વર્ષના થયા એટલામા તો બારણે આવી (લોકને) દ ખ દે (ટક) અને આકાશમાથી દેવોની પાલખીને સુરજ સાથે પકડી લાવે. (ટક) તેઓ વાદળાને વળગે અને તારાઓને બીવડાવે (ટક) ચંદ્રમાને હાથમા રાખે અને આકાશમા ફરે. (ટક) (૩) તેમને જોતા દિશાના દેવો કાપે અને તેઓ પર્વતના શિખરે પશુ પાડે, (ટક) પૃથ્વી ઉપર તેઓનો બાર લાગતો તેથી નવે ખડ કપી ઊઠતા (ટક) (૪) નાનપણમા તેમનુ જોર એવુ હતુ કે પૃથ્વી પશુ પોતાની મોટાઈ મૂકી દેતી, (ટક) તે રાક્ષસ હવે મોટા થયા ત્યારે આખી સૃષ્ટિ ધ્રૂજવા લાગી (૫) રાક્ષસો પાતાળમાં

ચહેલી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” અહીં આના. [૧૭

જાય અને દ્રેષ વધારે (ટક) સાપનુ પુછડું તાણે અને સુતેલા શેપ-
નાગને જગાડે, (ટક) (૬) પાણી ઉચુ ઉડાડીને પાણીના દેવ સાથે
લડવાનુ કરે, (ટક) (એવી રીતે) વરણ પાસે તે રાક્ષસો બળિદાન
માગે (ટક) (૭) દેવોની સાથે લડે અને તેમના પર ધણે ગુસ્સો
કરે, (ટક) યજમા (દેવોની પેઠે) હિસ્સો માગે અને બીજાને એમ
કરવાનો બોધ કરે (ટક) (૮) દેવોની સાથે વેગ રાખે, અને
છદ્રની સાથે પણ દુશ્મનાવટ કરે, (ટક) ગદા પકડીને આખા બ્રહ્માને
ચારે તરફ ફેરવે, (ટક) (૯) કુબેરની સાથે ગુસ્સે થઈને તેમની પાસે
રોકડા-રનો માગે, (એવી રીતે) આખી દુનિયાને હેરાન કીધી તેથી
ત્રણે ભુવન (સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ)ના લોક તોચા તોચા પોકારે
(ટક) (૧૦) દિશાના દેવોના હાથીઓના દતુશગ પકડીને તાણે (ટક)
ને તેમની સહ પકડીને ફેરવે પણ તેમને કોઈ અટકાવી શકે નહિ,
(ટક) (૧૧) દરીઆમા જઈને વિલાસ કરે અને લાતાલાતી રમે (ટક)
(૧૨) એ નદારી બુદ્ધિવાળા અને ધણા પાપી રાક્ષસો ઋષિઓ સાથે
દુશ્મનાઈ કરે, (ટક) જ્યારે તેઓ મોટા ને જળરા થયા ત્યારે બ્રહ્માડ
(આકાશ) સુધી ઉચા વધ્યા, (ટક) (૧૩) મોટા પર્વત ઉચા કરીને
ચારે દિશાએ ફેરવે (ટક) અને જેમ જાડને ઉટ વળગે તેમ આકા-
શને જીભથી ચાટે, (ટક) (૧૪) તેઓ મનમા જરા બીક રાખે નહિ
અને પોતે પોતાના ધણા વખાણુ (આપવડાઈ) કરે, (ટક) આમ
ધમના રસ્તા છોડી દધને તેઓ પોતે પાપને રસ્તે ચાલે. (ટક) (૧૫)

પાઠ ૨૦.
ધાટ=પશ્ચિમ ધાટ,
સલાદિ.

ગુફા=પહાડની પોલાણ,	=દેવને રહેવાનું ઠેકા-
પહાડની બખોલ	ણ, દહેર
દેવાલય=(દેવ+આલય)	ચિતા=એહ

૧૮] બાળવૌશીનો “ ડિક્શન શિક્ષક ” બેઆના.

શિષ્યક્રમ=ક્રોતરક્રમ	સુરજનુ ઉગવુ તે	શાખા=ફાટો
પાધડીપટે=પાધડીની પેટે	દોષ=અવગુણ	મટી=સો વરસનો કાળ;
લાભો ને સાધડો	બિક્ષાપાત્ર=બિક્ષાનું	સૈકો
ચૈત્ય=પવંતમા ફારેલુ	વાસણુ	આબાદ=સુખી
બૌદ્ધ ભોક્તુ દહેર	શકા=શક પડતી વાત,	પાઠ ૨૨.
પટ=પહોળાઈ	નહિ સુમળએલી વાત	સ પ્રદાય=પથ
દાગળ=ધાતુગર્ભ, પૂજનુ	પાઠ ૨૧	શરાણુ=ધાર કાઢવાનું
ઠેકાણુ	નહેર=નદીમાથી દૂર	ઓગ્ગર
સ્તભ=થામસો	પાણી લધ જવા માટે	કાવ્યકળા=કવિતાની
વિહાર=મઠ, બૌધ સાધુને	ખોદેલી ખાઈ	ખૂખી અને ચુક્તિઓ
રહેવાની જગા	મોલ=તૂલ	સમાગમ=મેળાપ,
બિક્ષુક=બીખ માગી	હિંદુશાસ્ત્ર=આર્ય ધર્મ	કુશળ=હેશિયાર
ખાનાર	પુસ્તક	ભાટ=એક જાતના
દાણુબરુર=પલકમા નાશ	સગવડો=જોગવાઈ	બ્રાહ્મણુ, ખરા ખોટા
થાચ એવુ	ઝૂકી=લચી	વખાણુ કરનાર બારેટ
વૃત્તિ=વલણુ, ધૃષ્ટિ	બળદેવ=શ્રી કૃષ્ણનું	ચારણુ=રામના આશ્રિત
નિર્વાણુ=શાંતિ, મુક્તિ,	મોટા ભાઈ	વર્ગમાની એક જાત
મોક્ષ	રસાળ=(રસ+આળ=	(એનો ધધો રામના
કલ્પનામા=આખ મીચી	ફળદ્રુપ	વખાણુ કરવા, રામની
ને મનની નજર આગળ	કપનિ=વિલાયતનું એક	આગળ નાયવુ ગાતું
દિનચર્યા=સાધુએ રોજ	વેપારી મકાન,	વગેરે ખેલ કરવાનો)
થુ કરવુ તે	(એના હાથમા આ	દતકયા=મોદેથી આવતી
સૂર્યોદય=(મર્ય+ઉદય)=	દેશની સત્તા સને	ખરી ખોટી વાત
	૧૮૫૮ સુધી હતી)	

ખીલ ચોપડીનો “ડિક્શનરી શિક્ષક” ત્રણ આના. [૧૬

કદર=ખૂબ, બહુ	વર્ષાસન=વરસનો પગાર	=ધણીજ
પરમ=મોટા	દોષુ=ખેચુ	ઉચાપતકરવુ=ઓળવવું
હિતેચુ=(હિત+ધચુ)=	શાખ=ચાહના, પ્રેમ	તે; ઉપાડી જવું
બહુ ધચુનાર	જમાનો=જુગ, કાળ	ખોટ=ખાધ
સોસાયટિ=મડળી	પાઠ ૨૩.	સીલક=રોકડ નાણું
હેતુ=મતલબ, ધારણા	ધામિક=ધર્મ પર આસ્થા	અનદાતા=પોષણ કરનાર
સબધ=પરિચય	વાળો	પાઠ ૨૪.
કુરેલ=કાઢી	નિરાધાર=આધાર વગ-	ભાગ્યો=મર્યો, પસદ
વેનચરિત્ર=વેન રાજની	રનો, વસીલા વગરનો	પડયો
હકીકતનુ પુસ્તક	મરકી=વણા માણસ	મેહ=વરસાદ
વર્નાકયુલર સોસાયટિ=	મરી જાય એવો રોગ,	દેવતા=દેવ
ગુજરાતી ભાષા ખીલ	કોલેરા, પ્લેગ વગેરે	વીજ=વીજળી
વવા માટે સ્થપાએલી	પળે=સપાટે	આયુ=ગુજરાતની ઉચ્ચ-
મડળી	ગુમાસ્તાગીરી=ઉધરાણી	રમા પર્વત છે
પદ્ધતિ=ધોરણ, રીત	ને નામાનુ કામ	ગિરિરાજ=પર્વતનો
પ્રમુખપણુ=સભાના	વાકેફ=માહીતગાર,	રાજ, મોટા પર્વત
ઉપરીની જગા	જાણીતો	તિથિ=દહાડો, દિવસ -
ઋતુવર્ણન=એ નામનુ	કુરસદ=નવરાશ	ટાણે=વખતે
કાવ્ય	વિશ્વાસધાતી=મરોસો	ઘટ=કાસાની વગાડવા-
કાવ્ય=કવિતાનુ પુસ્તક	તોડનાર	ની ધડિઆળ
માનવતો=આખર મળો	સપૂર્ણ=(સ+પૂર્ણ)	દીપે=શોભે
ખિતાબ=ધકાબ;	પુરેપુરો	આખ ફાડી=ધ્યાન છો
ઉપનામ	અત્યત=(અતિ+અત)	ઝૂકી=નમી, લચી
સી. આઈ ઇ=હિંદના		
રાજ્યનો દેસ્ત		

૨૦] ત્રીજી ચોપડીના “ડિક્ટેશન શિક્ષક” વાળા આના.

કુંડ=જયો, ટોળું	વાવ=પીવાના પાણીને	પાસ=પાસે
સ્વાદુ=સ્વાદવાળો, મીઠો	માટે ખોદેલા કુવામાં	વેંત=વાર
મિષ્ટ=મીઠો	ઉતરવાના પગથીઆ	શુકિત=તદ્ભીર
વહે=રહે	મુકયા હોય તેવો કુવો	ધુણી=તાપણી
ઝરે=વહે, નીકળે	ઓપે=શોભે, સારો દેખાય	ટેવો=અનુભવો, માનો
ઝરણુ=ઝરણુ, વહેળા	વડા=મોટા	સ્થાન=કેકાણુ, જગા
શીળો=કડો, ટાઢો	દેવળ=દહેરું	ખ્યાત=પ્રખ્યાત, જા-
સુખંધી=સારી વાસવાળો,	દેવ=પરમેશ્વરના અશની	ણીતી, નામીચી
પ્રુશબોદાર	મૂર્તિ	દેવી=માતા
વહે=જાય, આસે	ખમલા=વાડી વચ્ચે	અર્ધુદા=અર્ધાણુ
ફૂલી=ખીલી	બાધેલું ધર	કથા=વાત, હકીકત, ખીના
ફૂલવાડી=જે વાડીમાં	પ્રસેવો=પરસેવો, પસીનો	જોગ=લાયક
ફૂલ થાય તે વાડી	પરા=આગેના, દૂરના	છદ=કવિતાની કડીઓ

કવિતાની સમજૂતી.

જેમ આકાશમાં વરમાદ ચઢી આવ્યો હોય તેમ (આયુ પર્વત) આશ્વેથી જોતા મનને ધણો સારો લાગ્યો, તે પરના કુંડમાંનો અગ્નિ વીજળી જેવો દેખાય છે (કુંડમાંનો અગ્નિ તે જાણે ચઢેલા વરસાદમાં વીજળીનો ચમકારો થાય તેવા દેખાય છે) એવો પર્વતનો રાજા (પર્વતોમાં શ્રેષ્ઠ) આયુ આજે જોયો (૧) શોભીતી પુનમની સાંજને વખતે જાણે સૂર્ય અને ચંદ્ર બે ઘંટ બન્યા હોયની! કોઈ કહે કેવો દેવના હાથી જેવો (આયુ પર્વત) શોભી રહ્યો છે! (૨ક) કદાચ તમે ઉપર જઈને નિહાળીને (ધારીને) જુઓ, તો જણાશે કે આડના જગ્યાની ધણી ઝાડીઓ નથી રહી છે, અને ત્યાં સ્વાલિષ્ટ મીઠો મેવો

ચોથા ધોરણનો “ મુખગણિત શિક્ષક ” ચાર આના. [૨૩

નોંધએ તેટલો મળે છે, (ટક) ત્યાં વાધ, વાદરા, નિહ અને હસ્તે રહે છે અને ચોક્કસ પાણીના ઝરણો હંમેશા વહે છે, ને ઠંડા અને સુગંધીદાર પવન વાય છે (ટક) ત્યાં સારા (પુશ્યોદાર) ફૂલોની ફૂલવાડી ખીલી રહી છે, તેમજ ત્યાં આગળ કુવા, વાવ ને કુડ ધણુ થોભે છે, મોટા દહેરાઓમા દેવોનો વાસ છે (ટક) ત્યાં બમલા બધાયા છે ને બગરો થયા છે. વેપારીઓ સારો (ધણો) વેપાર કરે છે તેથી માલ લેનારને જેવો માલ લેવો હોય તેવો ત્યાં મળે છે. (ટક) ત્યાં તેર ગાઉના ઘેરાવાના તળાવમા તરતા અગિઆર ગામના લોકો પીવાને પાણી લેવા આવે છે, મતલબકે અગિઆર ગામના લોકો એનું પાણી વાપરે છે ન્યા જેઠ મહીનામા પણુ પરસેવો દેખાતો-થતો નથી (ટક) અષાઢ મહીનામા છેટેના વાદળા પાસે આવે છે અને જતા વારજ જોવાની ખુબી બતાવે છે, તે વખતે તમે વાદળાને ધુણીને ધુમાડોજ ધારો-સમજો (ટક) જેમા જૈનના અને હિંદુનાં જીના દેવસ્થાનો છે, અને તેમા પ્રખ્યાત અર્જુન માતા છે, આ બધી વાત જાણુવા લાયક અને કામની હોવાથી કહી છે, આ સારા ૭૬ દલપતરામ કવિએ બનાવ્યા છે.

પાઠ ૨૫.	વચ માટે છોડુ પાડી	હારે=સાથે
અડવો=એવકુદ	વચમા એ પાખીઆ-	પુકાની=માથેથી દાઢી
તોલ=પરાબર	વાળું દાટેલું લાકડું	નીચે થઇ બાધેલો
મુખકુ=ગોળપાપડી	કુપા=કુલ્લા, ચામડાના	લુગડાનો કકડો
વળાવવા=વિદાય કરવા	કુડા	તીર=બાણ
વાસો રહેજો=મુકામ કરજો	શાવકાર=શાહુકાર	કામડું=ધનુષ
ઓડીબાર=ખેતરની	ધેર=છોડથી ખૂમ ઢકાઇ	સે રે=છે રે
વાડમાથી જવા આ-	રહેલી જગા	હોકારા=મુખાટા

૨૨) પાંચમી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” ચાર આના.

સે=છે	બાળએષ્ટા=બાળકની	પુત=ઠોકરો
ધોલ=ધપ્પડ	રમત ગમત	મલિન=મેલું
ઝપાટ=ઝૂટ	તાપસી=તપોવનમાં રહે-	લેખીએ=ગણીએ
પતીજ=ભરોસો	તી અને તપ આચ-	આશ્રમ=મઠ, તપોવન
ચરખાવે=તપાસાવો,	રતી સ્ત્રી	આકૃતિ=ધાટ, ચહેરો
પરીક્ષા કરાવો	તપોવન=તપ કરવાનું	એષ્ટા=રમત ગમત
આક્ર=પાર, હદ	જંગલ, ઋષિ આશ્રમ	આશ્રમરથાન=તપસ્વી-
અસતી=અસનવાળો,	કાળજી=અંતર, મન	ઝોનું રહેઠાણ
અંજેરી, અશીણી,	અંહ=ઉંહુ	મુનિકુમાર=ઋષિ પુત્ર
ઘરડીઓ વગેરે	ચક્રવર્તી=જેની આજુ	ધર્મદારા=ધર્મ પ્રમાણે
આળ=તહોમત, બટો,	નાના મોટા ઘણા	પરણેલી સ્ત્રી, લખના
પાપનો ધડો ફુટવો=	રાજ્યો પર વર્તાવી	સંબંધથી જોડાએલી સ્ત્રી
ધ્રુપું રહેલું પાપ	હોય એવું	દારા=સ્ત્રી
જાહેર થવું	લક્ષણ=ચુલ્લ	પુછપરછ=તપાસ
દ્યોકિાધનો સજો નહિ=	સતાવતો=પજવતો	શકુત=પક્ષી, મોર
કપટથી કોઈ પાર	દીસંતી=દેખાતી	શકુંતલાવી=(શકુંતલા
પડવું નથી	દંતકળી=ઝિગતા દાત	+આવી) શકુંતલા
ઝાડો=જડતી, તપાસ	વણુ=વગર, વિના	આવી અથવા શકુંત
પાઠ રદ.	નિમિત્ત=સઅખ, કારણ	એટલે મોર લાવી.
સર્વદમન=રાગ દુષ્યંત	કાલીકાલી=મીડી	માધેલો=(મા+ધેલો)મા
અને શકુન્તલાનો પુત્ર;	બોલી=આપા, બોલ	ઉપરના વહાલથી ગાડો
ભરત, સધળાને દબાવે	તોતલી=તોતડી, બોખડી	થએલો હોય તેવો
એવો		

બાળવર્તનો “ મુખગણિત શિક્ષક ” દોઢ આનો. [૨૩

તરબુનો=એક ભાષામા-	મચી=મહેનત કરી	આખ ન મીચતા=છાંધી
થી ખીજી ભાષામા	ધરાદો=વિચાર, મનસુખો	ન જતા
સમજણ પાડવી તે	ખડ=જેમા ઘણા દેશો	આનંદ ભર્યા શબ્દો=ખુ-
વગર કારણે હસવાથી	આવેલા હોય તે	શાલીના પોકાર
જરા જરા દાનની ક-	(જેમકે એશિઆખડ)	પહો ફાટ પો=સુરજ ઉ-
ળીઓ દેખાય છે, અને	સ્પેન=યુરોપ ખડની	ગતા પહેલા અજવાળું
સમજાય નહિ એવી	પશ્ચિમમા એક દેશ છે	પડવું તે
ખોમડી અને કાલી	ટાપુ=એટ	કનડગત=હેરાનગતિ
કાલી બોલી બોલે છે	શુદ્ધ=અરોબર, અરેખરી	ચુખન=ખોફી, ખચ્ચી
ખોળે ચઢીને (ખોળા-	પવન પડેલો હતો=પવન	સ્વાર્થ=સ્વ=પોતાનો
મા) બેસવાને આતુર	અધ હતો	અર્થ=લાભ) પોતાનો
એવા છોકરાને જે	આભ=આકાશ, ગગન	લાભ
માણસ ખોળામા લે	અધીરા=ધીરજ વગરના	ખાતર=માટે
અને તે છોકરાના	ફાસલાવી=પટાવી	પાઠ રટ.
શરીરે વળગેલી ધૂળ	ધમકાવી=ધમકી આપી	સત્યવાદી=(સત્ય+વાદ
થી જેનું શરીર મેલુ	કટાળ્યા=કાપર થયા	+ધ) સાચુ બોલવા
થાય તેને નસીબવાન	અશકય=(અ+શકય)=	વાળો
સમજવો મતલબ કે	થઈ શકે નહિ એવું	ચરુ=હોમ
જેને છોકરા હોય તેને	રપટ=ખુશ	દક્ષિણા=ગુરુ કે બ્રાહ્મ-
નસીબવાન બનજીવો.	જમીનનાં પક્ષી=જમીન	ણને જમણે હાથે
પાઠ રટ.	પર રહેનારા પક્ષી	દાનમા અપાતી રકમ
નિદાણુ=કેળવણી	આશા=અરોસો, વિશ્વાસ	કસોટી=પરીક્ષા, તપાસ
વહાણુટી=વહાણુ ચલા-		તેજ કાણુ=તરતજ
વખર		

૨૪] પહેલી એપડીનો “મુખગણિત શિક્ષક” ૧૧૧૧ આના

માર્ગ=રસ્તો, વાટ
 સર્વસ્વ=મધુ, સધળુ
 મુદત=મહેતલ, વખત
 વેરેલ=વેરેલે
 સ્થાનક=ઠેકાણુ, જગા
 અયોગ્ય=(અ+યોગ્ય)=
 લાયક નહિ
 કટકવન=કાટાવાળુ
 જગલ
 સુવાળી=દુ ખ સહન ન
 કરી શકે એવી
 ક્ષત્રિયાણુ=(ક્ષત્રિય+
 આણુ) ક્ષત્રિયની બૈરી
 ખોલ=વચન, કોલ
 આગ્રહ=મમત
 નિદી=વગોવી
 અર્ધકાયા=અર્ધાગના
 મૂલ=કિંમત
 સ્તબ્ધ થયુ=કરી જયુ
 પાલવ=છેડો
 ચડાળ=નીચ કામ કરનાર
 આયકો ખાય છે=ખ-
 ચકાય છે

મુડદુ=ક્ષાસ, મરેલુ
 પ્રાણી
 જાળામાથી=દરમાથી
 અનાથ=(અ+નાથ)=
 ધણીવગરની, નિરાધાર
 મસાણુ=મુડદા દાટવા
 ખાળવાની જગા
 દેતુ=દેણુ, કરજ
 ફૂલ પાથરેલી જગાએ
 ચાલવાને ખીલકુલ લા-
 ચક નહિ એવી જે
 કોમળ અને રૂપાળી
 સ્ત્રી તે જેની અંદર
 ધણાજ કારા છે એવા
 વનમા ધણીની પછવાડે
 ચાલવા લાગી

પાઠ ૨૯

સરપાણુનો ધોધ=માક-
 ડીધાટ, મોખડીધાટ
 જળધોધ=જોશથી પા-
 ણીનો પડનો મોટો
 પહેળો ધોધવો

ચાણોદ=ડબોઇ પાસે
 નર્મદા કાંડે જંગલનું
 ઠેકાણુ
 સામે વહેણુ=વહેતા
 પાણીની સામે, ઉપચાણુ
 પનાઈ=ચપટા તળીઆની
 નાની હોડી

ખાહુ=જુજ, ખખાની
 કોણી મુધીનો હાથ
 દેશસા=શાસની ધમણો
 આદિત્યેશ્વર=સૂર્યે સ્થા-
 પેલા મહાદેવ
 છાછરા=ચોડા ઉડા
 રાજપીપળા=એ રેવા-
 કાડા એજન્સીમા છે
 કાળભૈરવ=શિવતુ બચ-
 કર રૂપ

હરણ કાળ=હરણના
 કુદડા જેટલુ પહેળું
 ઘેર=મધુર
 વારિ=જળ, પાણી
 દાળ ઉનાર=દાળપડતી

બીજા ધોરણનો “મુખ્યમણિત શિક્ષક” નો આના [૨૫

પાત્ર=નરીને વહેવાનો માર્ગ, જે કાઢા વચ્ચેનું તળીહ	દુખડા=દુખ, આફત અરચીઆ=મળ્યા દામ=પૈસા પરમારથ=(પરમ+અર- થ)=પારકાનું બહુ જોડે=મેળવે ગર્થ=પૈસા હરિ=પરમેશ્વર અર્થ=માટે, વાસ્તે ચાડી=ચુગલી નવ=નહિ અપયશ=(અપ+યશ)= અપકીર્તિ, ગેરઆબરૂ અવનિ=પૃથ્વી અવતાર=જિ હગી સમસ્યા=ઉપાણા, કોય- ડા, ઉત્તર મેળવવાને સકેતવાળી ભાષામા કહેવું તે ગોરી=સ્ત્રી ગોખ=ઝરૂખો, માળનો આમળનો વધારેસો ભાગ તળે=નીચે	નદીકેરે=નરીના નીરે=પાણી ઉપર નદી કેરે નીરે=નદીના પાણી ઉપર, નદીનું પાણી તેની ઉપર તીરે=કાંઠે ચોથ સવાચો=ચોથા ભાગનું સવાગણું; ૧/૪ કચરે=કાદવમા અડીયા=પહોચ્યા, સેવાલ=લીલ કામની=સ્ત્રી છત=સીલક ચ પકવન=ચ પાના ઝાંડ ધણા હોય એવું જમણ તમમાથી=તમારામાંથી ખેય=ખેડ ગણુ=ગણુતરી કર સ દેહ=વહેમ, શક શાસ્ત્ર=મણિત શાસ્ત્ર સાક્ષી=સાબિતી દે=આપે સાચ=સાચી
--	--	--

૨૬] ત્રીજા ધોરણનો મુખગણિત શિક્ષક અઢી આના.

કવિતાની સમજૂતી.

જે પ્રમાણિકપણે ચાલે, તે સારો છોકરો કહેવાય જે પાપને દૂર કરે તે સારો છોકરો કહેવાય, જે પોતાના સગાવહાલાને સુખ આપે છે તે સારો છોકરો કહેવાય, જે ગરીબોના દુ ખો મટાડે તે સારો છોકરો કહેવાય, વળી જેણે પરમેશ્વરને હેતથી ભજ્યા તેનું નામજ સારો છોકરો છે શામળ કવિ કહે છે કે જેણે પારકાના ભલાને માટે પૈસા વાપર્યા હોય તેજ સારો માણસ કહેવાય (૧) જે વેપારથી પૈસા મેળવે તેજ સારો છોકરો કહેવાય જે પ્રભુને નામે દાન કરતો હોય તેજ સારો છોકરો કહેવાય, જે ગેરઆયરથી ખીનો હોય તેજ સારો છોકરો કહેવાય, જોતા જેનામા ધણીજ સારા ગુણો માલમ પડે તેજ સારા છોકરાને સ્વર્ગમા સુખ છે, શામળ કવિ કહે છે કે આ દુનિયામા તે માણસની (જેને સપુત છોકરો હોય તેની અથવા સપુતની) નિદ-ગીને ધન્ય છે. મનલખ કે તેજ ખરેખરો જીવતો છે.

ગણિત સમસ્યા છપ્યા.

નીચે નદીનું પાણી તેની ઉપર આવેલા ઝરખામા એક સ્ત્રી બેઠી હતી, તેનો મોતીનો હાર તૂટી ગયો અને તે નદીના કાંઠાપર જઈ પડ્યો જરા વારમા અર્ધો મોતી પાણીમા જઈને પડ્યા, બધા મોતીનો ફક્ત બાગ અર્ધો કાદવ અર્ધો કચરો એવામા જઈને પડ્યા, વળી છટ્ટા ભાગના મોતી લીલમા ગમડી ગળડીને ગયા, અને તે સ્ત્રીના હાથમા બે મોતી રહ્યા ત્યારે કહેા કે મોતી કેટલા હતા ? જવાબ- સીલકમા જન્નુ મોતી હતા, તેના ચોથા ભાગનું સવાયુ એટલે ૩૦. અને છઠે ભાગે એટલે ૧૬, અને હાથમાં બે મળી ૪૮, પ્રથમના અર્ધા એટલે ૪૮ જળમા ગયા તે મળી કુલ મોતી ૮૬.

બોધી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” આર આના. [૨૭

પક્ષીના બે ટોળા અકારામાં બેડતા બેડતા ચપાના વનમાં આવ્યાં, તે સૌને સારા ગમ્યા બે ટોળામાંથી એક ટોળું બોલ્યું કે તારામાંથી એક અમારામાં આવો, તો આપણે બંને ટોળાંના પક્ષીઓ સરખા થઈએ તેથી બધાના મનને સારાં લાગે ત્યારે બીજું ટોળું બોલ્યું કે જો તમે અમને એક પક્ષી આપો તો અમે તમારાથી બમણા થઈએ ત્યારે અમે પૂછીએ છીએ કે એ બંને ટોળામાં પક્ષી કેટલા હતા તે ગણીને કહેા. જવાબ— એમાં વહેમ શો છે? (ગણિત શાસ્ત્રજ) સાચી સામિતી દે છે કે બધા મળીને ૧૨ પક્ષી હતા, એકમાં સાત અને બીજામાં પાંચ (પહેલું બોલ્યું તેમાં પાંચ અને બીજું બોલ્યું તેમાં સાત)

પાઠ ૩૧

કનકમૃગ=સોનાનો હરણ
પચવટી=પાંચ વડનો
જયેા; દડકારણ્ય,
નાશકની સામે ગો—
દાવરી નદીને કાંઠે
એ સ્થાન છે.
નેત્ર=આંખ
હારે છે=સતોષ પમાડે છે
અલૈહિક=દેવી, અદૃશ્ય
આ લોકમાં નહિ
એવો.

મૃગલો=હરણ
નિર્ભય=ખીક વગર
ભુટ્ટી=તરહ
આર્યપુત્ર=એ શબ્દ ધ-
ણીને બોલાવવામાં વપ-
રાતો હતો, સ્વામી, રામ
અયોધ્યા=(ગોગરા) સર્પ
નદીતે કાંઠે શહેર છે
છક=દિગ, તાજુબ.
મૃગચર્મ=હરણનું ચામડું
ભનકો=સીતા
આસન=એક.

અસુર=દૈત્ય
વેષે=રૂપથી
કારમી=વિકરાળ, બિહા
મણ્ડી, ભયકર
ચીસ=ગભરાટમાં જૂમ
પાડી તે
પર્ણકુટી=તુપડી
કાળ=ધારકો
વલોવાઈ=ઉથલ પાથલ
થઈ
કઠોર=વજ્ર, કડવા
હરિઆણી=લીલોતરી
વાળી.

૨૮] પાંચમા ધોરણનો “અુખગણિત શિક્ષક” ચાર આના.

અલખ=અહા, ધ્યાનમાં	રચ=ચાર પૈડાની ધુમર	અસાધારણ=ત્રણીજ
નહિ આવે એવા	વાળી ગાડી	ક્રીમતીપણુ=ઉપયોગી-પણુ
પરમાત્મા એ શબ્દ	પાઠ ૩૨	
બેગી વાપરે છે)	કંઠુસ=કૃપણુ બખીલ	મેદ=શરીરમાનો એક
જગાવતો=બોલાવતો	દુબદર ગરિબાધ	ધાતુ બાડ માણુસમા
ગોદાવરી=સલાદિ પર્વ-	વિદ્યાર્થીના આશીર્વાદ=	એ ધાતુ બહુ હોય છે
તમાથી નીકળી ઉત્તર	ભીખ માગવી તે,	કામળપણુ=નાનુકામ
સરકાર પ્રાતમા વહી	શ્રીક મારવી=પતથરપર	આરામ=વિસામો
બંગાળી ઉપસાગરને	પછાડી ધોતુ	સરળતા=સહેલાઈ
મળે છે તે (એને	ચારસો=વડીલો તરફથી	સરંક્ષણુ=સારી સંભાળ
કાંકે નાશક, ચ્ચંબક	મળેલી પુંજ	ભમર=મવા
ગજમહેન્દ્રી તે	વધ્યાસધ્યા=વધારાના	છાજલી=છજુ
યાનાન છે)	સ કદપ=કરાવની નિશા	જતન=રક્ષણુ, સંભાળ
અતિથિ=મિક્ષા માગવા	ની તરીકે હાથમા	ડોળો=આખનો ગોળો
આવેશો માણુસ	પાણી લઈ જમીનપર	વાડે=રસ્તે, રાહે
પોત પ્રકાશનુ=ખરેખર	મૂકવુ તે	નસકોરા=નાકના દમ
સ્વરૂપ જણાવવુ	કૃપણુ=કંઠુસ	લેવાના બે કાણુ,
રાતા ચંદ્ર=ગુરુસે ચંદ્ર	પાઠ ૩૩	અત્મારૂ=વિશ્વ
અમર ચડાવી=ડોળા	અનાવટ=રચના, ગોડવણુ	અધેર=ગેરવ્યવસ્થા
કાઠી	નાસ્તિક=ઈશ્વર નથી	મરજ સારે=કામ કરે
મિકરાણ=મિહામાણુ	એમ માનનાર	સાખ=સાહેલી, પુરાવો
ધારણુ કથું=પ્રકારથું	કર્તા=અનાવનાર, રચનાર	

પુરે છે=આપે છે	ઉદાસ=દીલગીર	નિશ્ચિન=રાત દહાડો;
ખુબી=તાસીર, બહીહારી	બેળા=બેગા	હુમેશા
પાઠ ૩૪	નિરાશ=(સ)(નિરૂ=નહિ	પસરે=ફેલાય
અરજ=પ્રાર્થના, વિનતી	+આશ=આશા) =આ-	સુવાસ=સારી વાસ,
અવિનાશી=(સ) અ=	શા વગરનો, નાકમેદ	આમર
નહિ+વિ+નાશ+ધ=	શુભ=સારા	અંતર=મન
વાળા)=જેનો નાશ	કચાસ=ખામી	ઉગ્ગસ=અજવાળુ,
નથી તે, અમર	મતિ=બુદ્ધિ	નિમળપણુ
પરમાત્મા	સમાશ=સમાવેશ, મેળાપ	આધાર=આસરો
દયાળુ=દયાળુ	નિર્મળ=(સ) (નિરૂ=	હાશ=નિરાત, શાતિ
આશા=આશ, ધૃઢ	નહિ+મળ=મેલ)=મેલ	કુધારો=ખરાબ રિવાજ
લેશ=જરા	વિનાનો, ચોકખો	નકારી રીતબાત

કવિતાની સમજૂતી.

હે પરમેશ્વર વિનતી સાબળો, હે નાશ વગરના પરમેશ્વર તમે અમારી પ્રાર્થના સાબળો, અમે બાળક ઓછી બુદ્ધિવાળા છીએ, અને આપ તો દયાળુ છો, અમારી એક ધૃઢ છે, હે નાશ વગરના પરમેશ્વર અમારી પ્રાર્થના સાબળો અમે છોકરાઓ તો ધણાએ ગુનાઓ કરીએ પણ તેથી તમે લગાર પણ દીલગીર થશો નહિ (ટક) અમે બધા વિદ્યા ભણવાને ભેગા થઈએ છીએ તેમા તમે અમને નાકમેદ કરશો નહિજ. (ટક) અમે બધા સમજીને સારા ગુણુ લઈએ કે જેથી જરા પણ ખામી રહે નહિ, (ટક) સારા ગુણુની સાથે અમને સારી બુદ્ધિ આપો કે જેથી કરીને અમે બધામા મળી જઈએ. (ટક) રાત દહાડો ચોકખા મનના રહીએ કે જેથી કરીને અમારી સાર આખર ફેલાય;

૩૦] સુખઈ ઇલાકાની ભુગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪૧૧ આના.

(ટેક) અમે મોઢેથી એવું માગી લઈએ છીએ કે અમારા મનમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય, (ટેક) આપની મદદ મળવાથી મનમા નિરાલ રહે છે. (ટેક) કોઈપણ વખત અમારામા જરાપણુ નફારી ચાલ રહે નહિ અને સુખ કાયમ રહે (ટેક)

નિધિ=ભંડાર	તેવી, જાણી ન શકાય	=પાપી+કલાર=પાપીને
દયાનિધિ=દયાનો ભંડાર,	એવી	તારનાર, પરમેશ્વર
પરમેશ્વર	આકાર=મૂર્તિ, ધાટ	અભય=શ્રીક વગરનું
અશરણુ=આધાર વગ-	જર=પૈસો	અચળ=ચળે નહિ એવું;
રના નિરાધાર	સકળ=સઘળી, બધી	કાયમ
શરણુ=આધાર	વિકળતા=ગભરામણુ,	ચાચું=માચું, જાચું
અશરણુ શરણુ=આધાર	મુંઝવણુ	વારંવાર=વારે ધડીએ
વગરનાનો આધાર	ટાળી=મટાડી, દૂર કરી	તારી=કગારી, બચાવી
વારં=મદદ	વીખ=ઝેર	પાર=પાડે
લીલા=ખુબી, શોભા	વાર=અટકાવ, રોક	લહુ=મેળવું
અકળ=સમજાય નહિ	આનુ=નામ, નિમિત્ત	વિસ્તાર=વિશાળપણુ;
	પત=ટેક	આત્માનું મોટાપણુ
	પતિનોદ્વાર=(સ) પતિના	પદ=પદવી

હે દયાના ભંડાર (પરમેશ્વર) તું મારો આધાર છે ને તમારો એકજાનોજ આશરો છે. તારું સારું નામ નિરાધારનો આધાર છે માટે તું મને મદદ કર. (ટેક) હું બ્યા બેડે છું ત્યા તારી ધણીજ ખુબી જણાય છે અને તારી શક્તિ ને રૂપ સમજી શકાય નહિ એવાં છે [ટેક] આ દુનિયાના માણસોનું હેત રૂપને લીધે, રંગને લીધે કે પૈમાના લોભને લીધે છે (ટેક) તું સઘળી ગભરામણુ મટાડી દઈને

ગુજરાતની સાં ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ત્રણ આના. [૩૧

ઝેર રૂપી વિષયો (શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, અને ગંધ)થી દૂર રાખ, (ટેક) હું પાપીઓને તારનાર ધણી તુ હેતથી તારા નામને. ટેક રાખ. (ટેક) તારૂં બીક તારૂં બીક વગરનું અને ચગે નહિ એવું (કાયમનું) સારૂં ટેકાણું (પદ) હું હરધડી માગુ છું (ટેક) જો કે તુ ધનસારી છે છતાં પણ અમને માફ કરી (આ દુ ખરૂંપ સસારમાથી) ઉગારીને પાર ઉતાર મતલબ કે જ-મ મરણનો ફેરો તાળ. (ટેક) કહાન કરી કહે છે કે હું તને પસંદ પડતા કામ કરીને આત્માની મોટાઈ ચેળવું (ટેક)

પરેશા=પરમાત્મા, મોટા	દીસે=દેખાય	મણ્યા=ખામી, ખોડ
ધણી પરમેશ્વર	જળનિધિ=પાણીનો ભ -	વ્યાધા=વાધો
વિશ્વેશા=વિશ્વના સ્વામી	ડાર, સમુદ્ર	ગજ ન=ગર્જના
પરમેશ્વર	નૃત્ય=નાચ	ધોર=ભયંકર, બિહામણી
અકળિત=પ્રમત્તનય નહિ	તરંગો=મોઝાં	ભયભીત=ભયકર; બિ-
એવી	મધુર=મીઠા	હામણી
ગતિ=ચક્રિત	સૂર=અવાજ	અગણિત=અસંખ્ય
હિતાર્થે=લાભ માટે	અલપનો=ગાતો	વિરાજીત=શોભિતા
જમપતિ=જમનનો ધણી	ઝૂકી=નમી, લચી	જંતુ=જીવડા
પરમેશ્વર	લહેર=સપાટો, સુરખી	વૃક્ષ=ઝાડ
આરી=મોટું	નમન=નમસ્કાર	દીપસમ=દીવા જેવા
નિરખી=ધારીધારીને જોધ	પ્રતિ=તરફ	તરવર=મોટા ઝાડ
મથી=મહેનત કરી કરી	રમણ્યા=ખુશકારક, શો -	મદી=જડી
મથી મથી=મહેનત કરી	મિતા	પોકારી=ખૂબો પાણી
શો=કેવો	દર્શાવે=દેખાડે, બતાવે	કે=કહે
	કળા=ચુકિત, તદબીર	વડી=મોટી

૩૨] હિન્દુસ્તાનની સાં ભૂગોળની પ્રન્નોત્તરમાળા ચાર આના.

હો મોટા ધંધર, હે બ્રહ્માડના સ્વામી ! તારા કામ અને શક્તિ સમગ્ર નહિ એવા છે હે જગતના ધણી (પરમેશ્વર) તેં આ બધું માણસના સુખને માટે બનાવ્યું છે તારા ભારે કામ જોઈને માણસો (કામ સમજવાને) મહેનત કરી કરીને આના ખસે છે તારા ગુણો માવાને માટે માણસની પુદ્ધિ જરા પણ ચાલતી નથી મતલબ કે તારા ગુણોની ગણતરી કરવાની શક્તિ માણસમાં નથી (૧) અહો! આ સમુદ્ર કેવો મોટો નાચ કરતો-હાલતો જણાય છે! મોઝાઓ ઉછાળીને જાણે મીઠા અવાજથી ગાજતો હોયની! આગો અને વાડીઓમાં ફળ અને ફૂલથી ડાળીઓ ધણી નથી રહેલી છે તે જાણે પવનના સપાટાથી પરમેશ્વરને નમની હોયની! (૨) પુશકારક પક્ષીઓ વારવાર મધુર ગાઈને ખૂશ થાય છે વળી વાગે અને સિંહો ભયકર અવાજ કરીને ફરતા, તેથી પાસેના પહાડ ફરીને ભયકર શબ્દો કરતા તેના પડધા પડતા તે એમ બતાવી આપે છે કે પરમેશ્વરની સમગ્ર નહિ એવી કળામાં કાઈ પણ ખામી નથી (૩) દીવાલતીને વખતે જોતાં શોભતા અસખ્ય ઝીણા જીવડાઓ ઝાડપર સળગતા દીવા જેવા દેખાય છે અને સુશોભિત ધણા પક્ષીઓ ઉડના છે તે ચળકે છે તેથી જાણે મોટા ઝાડો થું હીરાથી જડી લીધા હોયની! માણસો ખૂબ પાડી-આશ્ચર્ય પામી ને કહે છે કે અહા! પરમેશ્વરનું કામ કેવું મોટું છે! (૪)

પાઠ ૩૫.	ભૂસ્તર વિદ્યા=પૃથ્વીના	મુખ્ય મહેતો
વિંસાદે મૂક્યા વિના=	પડ ઓળખવાની વિદ્યા	અગત્ય=જરૂર
ભૂલી ન જતા	ચિહ્નો=નિશાની	ધ્યાન=સૂક્ષ્મ
પરપર=એક બીજાનો	ખોળ=તપાસ	આપારે=ભરોસે
એદીપણુ=આજસાધ	મુનીમ=કારભારી,	ખોદાણુ=ખોદકામ

બાળવર્ગનો “ મુખગણિત શિક્ષક ” દોઢ આનો. [૩૩

સ્વાશ્રય=પોતાની જાત	કેપ=ભૂશિર	માહીતી=અનુભવ
પર આધાર રાખવો તે	ઓવ=ની	હિત=મલુ
કાળજી=ચેટક, ખંત	ગુડ=સારી	પ્રવેશકર્થો=દાખલ થયો
કર્મ=નસીમ	હોપ=આશા	પાઠ ૩૭.
અદકો=મોટો	લિસ્ખન=પોરું ગલની	ઉમરાવ=અમીર
આપ=પોતે	ગજધાનીનું શહેર છે	કીટલી=આદાની
પુર=પુરા	નાતાલ=અગ્રેજની દિવા	નાળચુ=નળી
પ્રતાપ=પરાક્રમ	ળી, તા રખમી ડિસે	પ્રયોગ=અજમાએશ
બધાથી મોટો પોતે	બરથી આડ દિવસનો	અનુભવ=જાતમાહીતી
ઉઘમ ઉઘમ ઉઘમજ	તહેવાર, ખ્રિસ્તમસ	સ્કોટનાડ=ગ્રેટબ્રિટનમા
છે, નસીમ મિચાડ	ભાવ=પ્રીતિ	દેશ છે
રાકડું=કંગાળ છે	ભોમીઓ=જાણીતો	સુદ્ધિશાળી=અક્ષણજાન
પણુ ઉઘમનું પરાક્રમ	કાલીકટ=મલયાર કાઠે	આસગો=સ્કોટલેન્ડમા
પુરેપુરે-મોડુ છે	ખંદર છે	મોટામા મોડુ શહેર છે
પાઠ ૩૬,	મથક=જગા, સ્થાન	નમુનો=ઘાટ, આકાર
સફર=લાખી મુસાફરી	સિલ્હલદ્રીપ=લકા	ખામી=ખોડ
ધનાઢય=ધણે પૈસાદાર	પરવાનગી=રજ, મંજુરી	આરંભ=શરૂઆત
દરીઆમાર્ગે=જળ માર્ગે,	સમૃદ્ધિ=પુષ્કળ દોલત	ધૂમકેતુ=પુછડીઓ તારો
વહાણુ વાટે	છક=દિગ, તાજુબ	કલાઈડ=સ્કોટલેન્ડમા
વતની=રહેવાસી	નજરાણુ=મેટ	નદી છે
ખ્રિસ્તી=ઇસુ ખ્રિસ્તને	છૂટ=પરવાનગી, રજ	આટલાટિક=એ નામનો
માનનાર	ધકકો=નુકસાન	મહાસાગર છે. (એમા
વહાણુવટી=ખલાસી	પૂર્ણ=પુરેપુરી	

૩૪] પહેલી ચોપડીનો “મુખગણિત શિક્ષક” ૧૧૧ આના.

પાણી ૩૫૦ લાખ	કિંમતનો સોનાનો	ખડપદ=મમરો
ચોરસ મેલ છે)	સિકકો	ગુજ=મોચે
ઉપરાઉપરી=એક પછી	પાડ ૩૮	મકરંદ=ફૂલનો રસ;
એક	શ્રી=સારા, શોભાયમાન	મધ
છિન્નનેર=આધકામ ખા-	રઘુવીર=રામચંદ્ર	મધુ=મીઠું
તાનો અમલદાર	વિરાજતા=શોભતા	ચ પક=ચ પાનું ઝાડ
દરજગે=પદ્મી, ઓદ્ધો	સંગે=સાથે	કરેણી=કરેણીના ફૂલનું
જાતપુદ્ધિ=પોતાની	કુળનો ધર્મ=આપદાદાયી	ઝાડ
અક્ષત્ર	ચાલતો ધર્મ	આજાસાખ=આજાપર-
અપૂર્વ=આગળ નહિ	લીલા=વિલાસ, ક્રીડા	જ પાકપર આવેલીકેરી
ચએથી એવી	નૌતમ=નવીન	જમફળી=જમરખ
રેલવે=સોઢાની સડકનો	રગ=મગ્ન	કદરી=કેળ
રસ્તો	નિર્મળ=પવિત્ર, ચોકપુ	મડપ=માડવો
ફનેહમંદી=શ્રુત	મહ=આશ્રમ	દ્રાક્ષ=દરાખ
નિર્ભય=મીઠ વગર	હાઇ=હવાઇ	નારિકેળ=નાળિયેર,
ખત=કાળજી, ચેતક	ધીર=ધીરજવાળા, ધૈર્ય-	શ્રીફળ
નવાઇ=અચરતી	વાન	જ બીર=ગાંધુ
હવાઇ=હવામા ઊડે એવું	પણુંકુટી=ઠાણ ડાળાની	ફલ્ગુસ=ચાપાનું ઝાડ
એક જાતનું દારૂખાનું	કુપડી	ફાકળી=સોપારણું
જહોજલાલી=મપકો	વદ=જથો, ટોળું	સીતાફળી=સીતાફળનું
તથા શોભા	જાઇ } =ફૂલના વેલા	ઝાડ
પાઉડ=પંદર રૂપીઆની	જુલ } =ફૂલના વેલા	
	મકંદ=એક જાતનું ઝાડ	

બીજા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” નો આના [૩૫]

શતપત્રી=સો પાઠડાની	આતક=અપેયા	ભૂથ=ટોળું
વેલી	ચકોર=એક જાતનું પક્ષી	વનફળ=વનમાં થતા ફળ
કુદ=એક જાતનો છોડ	કાકીલ=કાચલ	પડીઆ=દડીઆ
મસમસતો=મવમધનો	કપોત=હોલો	જનકસુતા=જનકી,
મેક=મહેકે	ખજન=એક જાતનું પક્ષી	જનક રામની પુત્રી,
અપાર=ધણી	આદે=આદિ, વગેરે	સીતા
તર=ઝાડ	લલિત=સુંદર	રૂપ=કાંતિ
શોહામણા=શોભિતા	વિહગ=પક્ષી, પંખી	ચકિન=દિગ, તાજુખ
ખક=નગરો	ભૂમિ=જમીન	સૌમિત્રિ=સુમિત્રાનો પુત્ર;
પરાવત=કબુતર	કળા કરવી=પીછાઉંઆ	લક્ષમણ
મૃમ=હરણ	પહોળા કરવા તે	આરોગાવી=ખવડાવી
કારડવ=ખતક	જય જય=જે જે	વળતા=પછી
	ખમ=પક્ષી	આસ=કોળીઓ
	બીલડી=બીલની ઓ	ઝાસ કરે=ખાય

કવિતાની સમજૂતી.

પચવટીમાં શોભાયમાન રામચદ્રજી રહેતા હતા, તેમની સાથે સીતા અને લક્ષ્મણ હતા તે સેવા કરતા હતા. એમ સૌ પોતપોતાના ધર્મ પ્રમાણે ચાલતા અને હમેશા નવીન મઝા અને વિદ્યાસ કરતા હતા. પચવટીમાં શોભાયમાન રામચદ્રજી રહેતા હતા (૧) પચવટીની પાસે ગોદાવરી નદીનું પવિત્ર પાણી વહે છે અને ઠેકાણે ઠેકાણે ધૈર્યવાન ઋષિઓના આશ્રમો આવી રહ્યા છે, ઝુપડીની પાસે સીતાજીએ વાડી બનાવી હતી, અને તેમાં તુળસીના છોડના જથ્થા વાવ્યા હતા, તેમાં જાઈ, જુઈ, મકદ, આખો ને મોગરો યજી હતાં. ફૂલનો મીઠો રસ-મધ

૩૬] ત્રીજા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” અહીં આના.

ભમરાઓ ચૂસતા અને ગુંજરવ કરતા, (ટક) (૨) વળી વાડીમા ગુલાબ, ચપો, ડમરો, ચપેલી અને માલતી હતા, કરેણી અને આપ્પા પર પાકવા આવેલી ફેરી પવનથી હાલતી હતી, અને જમરખી, દાડમડી, નારંગી, અને કેળ પથ્થુ હતી, તેમજ દરાખના માડવા ઉપર લૂમો લચી રહી હતી, (ટક) (૩) વળી તેમા નાળિયેરી, જાંબુડી, ફણસ અને સોપારણુ તેમજ સીતાફળ, શતપત્રી. કુંદ, કલ્હારના ઝાડ, હતા, કેવડા ચારે તરફથી સારી વાસ આપતા હતા, એમ જાત જાતના ઘણા ફૂલો ખીલ્યા હતા (ટક) (૪) ઝાડોપર બગલા, કપ્પતર, ચકવા, ચકવી, હસ, ચકોર, બપૈયા, કોયલ, હોલા, ખંજન, બતક વગેરે સુદર પક્ષીઓ અને જમીનપર હરણુ વગેરે પશુઓ મધુર અવાજ કરતા હતા (ટક) (૫) જમીન ઉપર મોર કળા કરીને નાચતા હતા, અને મેના તથા પોપટ જય રામ જય રામ બોલતા હતા, ગોખિતા પક્ષીઓ મારા મીઠા શબ્દો બોલતા હતા એવા પક્ષી અને હરણોને જોઇને સીતાજી મનમા ખુશ થતા હતા (ટક) (૬)

સારંગ-રામ પચવગીમા રહ્યા છે અને તેમના દિવસ મનમા જાયછે; લક્ષ્મણુ અને સીતાજી રામચંદ્રની સેવા હોસથી કરે છે. (૧) બીલડીઓના ટોળા મળીને સીતાજીને જોવા આવે, અને જાત જાતના વનમા થતા ફળના તથા મેવાના દડીઆ ભરી ભરીને લાવે (૨) સીતાજીની વાડીમા હરણોના ટોળા ચરવા આવે અને તે ટોળા બધા સીતાજીની કાંતિ જોઇને ત્યાં દિંગ થઈ જાય (૩) હમેશા લક્ષ્મણુ ફળ લાવીને મીતાજીની પાસે મૂકે, અને સીતાજી શ્રીરામને અવડાવીને પછી પોતે ફળ ખાય (૪)

ઐયા ધોરણનો “ મુખગણિત શિક્ષક ” ચાર આના. [૩૭

પાઠ ૩૯.	સુમદ્રા=દેવકીની પુત્રી, કૃષ્ણની બેન, અર્જુનની સ્ત્રી, અભિમન્યુની મા	ખિલાફત=ખલીફાની ગાદી
મતભેદ=વિચાર ફેર, ફરક	સુવંશ=ચપાવણીના	બગદાદ=એશિઆઇ તુર્કસ્તાનમાં શહેર છે
જથ્થુનું જુદી જુદી સમજનું, કહેવું તે	રાજ હ સધવજનો પુત્ર	વૃદ્ધિ=વધારો
એકંદર=સામટો, કુલ	ધાત્ર=વિષય	ધર્માધ્યક્ષ=ધર્મનો ઉપરી
પુરાવો=સાબીતી	સ્ત્રીલા=સ્ત્રિક	મુરખી=આસરોઆખાર
પણ=માધા, નિયમ	સ્વર્ગવાસ=મરણ	દીનાર=એ નામનો એક જુનો રૂપાનો અડ્ડો
નિશ્ચય=કરાવ	પાઠ ૪૦.	રૂપીઆની કિંમતનો સિકકો
આખ્યાન=વાર્તા, કથા	અક્ષરશીલ્પ=ધ-સારી	તાબુખી=નવાઇ
શોખ=ધન્ય	રહેણી=રીતભાત	ખળનચી=ખળનાનો ઉપરી, ત્રિજોર
શામળ=નરસિંહ મેહેતાનો હોકરો	ખલીફા=મહમદ પેગંબરના વારસ	દષ્ટિ=નજર
સીધી=તરત ને તરત કરેલી	વશપરપરા=ઓલાદથી ઉતરી આવેલો, પેઢી ધર પેઢી	જનાનખાનુ=ઐસને બે-સવા જીડવાની જગ્યા; રણવાસ
નળાખ્યાન=નળ રાજની વારતા	દમાસ્કસ=એશિઆઇ તુર્કસ્તાનમાં શહેર છે,	દામ=નાણું
મામેરૂ=મોસાણું	એ દુનિયામાં જુનામાં જુનું શહેર છે	સધ=માન, સમજ
કવિત્વ=કવિપણ્ય	પ્રત્યોત્તર=દીકરાના દીકરાનો દીકરો	પાઠ ૪૧,
કવિવશકિત=કવિતા		દેશાટન=ધણા દેશમાં રખડવું, મુસાફરી કરવી તે
બનાવવાની આવડ		
આરોગ્ય=તંદુરસ્ત		
ઓખા=આણાસુરની કન્યા, અનીરૂઢની સ્ત્રી		

૩૮] પાંચમા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” ચાર આના.

મ્લોક=એ લીટીની સરકૂત
કક્ષિતા

મિત્રતા=દોસ્તી, સોમત

આપવડાઇ=જાતની ખોટી

મોટાઇ, પતરાળ

કષ્ટો=દુઃખો

વાધો=હરકત, અડચણ

જાતહિ મત=પોતાની

હિ મત

કૃતિ=કામ, કાર્ય

નિહાળવુ=ધારીને જોવુ

અપાર=પાર વગરની,

ધણીજ

મિદ્રાશ=મજા, આનંદ

સ્મરણુ=યાદદાસ્ત

ભાવ=પ્રીતિ

પુરતી=પુરેપુરી

પાઠ ૪૨.

ખારીલાપણુ=દુશ્મનાવટ

અવગુણુ=દોષ

અર્થ=મતલબ, સાર

ઉદાર=મોટા મનનો

પ્રેમી=આપાળુ

નીચ=હલકા મનનો

દ્રેષી=કાનાખોર, અદેખો

હિજળો=ખરો

કૂરપણુ=ધાતકીપણુ

દ્રેષ=અદેખાઇ, વેર

પ્રગટ થતી=શરૂ થતી

ધોળાયા કરતો=મનમા

રમ્યા કરતો

ધુંટાયા કરતો=ગેઝાયા

કરતો

લૂણો=છો, ઇંટ, માટી

વગેરેમા જે ખારનો

ભાગ જામે છે તે

ખારીલા=કાનાખોર,

દ્રેષી

હૃદય=અંત કરણ, મન

ખાર=અદાવત, વેર

કાયમ=હંમેશા

પ્રકુલતા=આનંદથી

ખીલવુ તે

કૃત્ય=કામ, કાર્ય

સાધવામા=પાર પાડવામા

ફલાણો=અમુક

દ્રેષીલા=ખારીલા

ચિકકાર=તિરકકાર

કોરાળદેશ=હાલના બિ-

હાર, અયોધ્યા તથા

આઆ પ્રાતો,

ધાતકી=કૂર, નિર્દય

દુશ્મનાવટ=દુશ્મનાઈ

પ્રેમ=આપા, હેત

હજુરમા=પોતાની પાસે

વીર=ખહાદુર, યોદ્ધો

ભૂયણુ=શણગાર

પાઠ ૪૩

શાંતિભરી=ધીરજવાળી

કરિઆણુ=તજ, લવેંગ

એલચી, મરી, વગેરે

વખાર=જથાખંધ માલ

રાખવાનુ ઠેકાણુ

છુટકો=ઈલાજ, ઉપાય

ધારકો=એકદમ પડેલી

ઉડી ને ભારે રીકર

મોગરો=દીવાની વાટની

સળગતી ચીણુગારી

૩૬] બાળપોથીનેા “ ડિક્ટેશન શિક્ષક ” બેઆના.

એત=સળગતી વાટ	મનનો સુખી=સતોળી	સાવધ=હોશિયાર
રચો=મનાવ્યો	સ્તુતિ=વખાણુ, તારીફ	વહેવારે=અવહારમાં;
સ્થિર=શાત	ખતા=ઢોકર	ખરી રીતે
ખાસ=ધણી, બહુ	પીઠપાછળ=ગેરહાજરીમાં	શરમ=શામ, સહે
માર્ગ સૂઝી આવ્યો=	અનાદર=તિગ્સ્કાર, વુ-	હોરી લે છે=ખમે છે
ઉપાય જડ્યો	અકાર	વારતા=વાત, શિખામણુ
પાઠ ઠઠ.	કાળે=વખતે, સમયે	પતે=પતી જાય, મટે
હિત=મલુ	દશા=હાલત, અવસ્થા,	વર મેળે=માહોમાહે
અધિર=અહેરો	સ્થિતિ	કાજ=ન્યાયાધીશ
સ્વાધિન=તાબે, વસ	સહી=નક્કી, નિશ્ચય	કો=કોઈનું
સમ=સરખો, જેવો	હિત=મલુ ઇચ્છનાર,	સર્વ થા=સર્વ પ્રકારે, બધી
સાર=મીઠું, મધુર	હિતેઅહુ	વૈરભાવ=દુસ્મનાવટ[રીતે
ગુંગ=ગુગો, મુગો	શીખ=શિખામણુ	કથા=વાત
નીત=ઈમેશા	ભાષણુ=વાક્ય, બોલ	ડોકી બા'ર ન કાઢવી=
પરઉપકારી=પરોપકારી	તોય=તોપણુ	આગેવાન ન થવું
ધીર=ધીરજવાળો	હિતકાર=મલુ કરનાર	પુરે=સમામ, ખલાસ
રણે=સહાધમા	જાની=ગુપ્ત, છુપી	હાથ ધાલવો=શર કરવું
નિર્ભય=નીડર, બીક	સાચ=સાચો, ખરો	વિચાર=અભિપ્રાય, મત
વગરનો	સ્નેહી=પ્રીતિવાળો	આલવો=આપવો
ભારી=ધણુ	આમલની=આવક, પેદાસ	

કવિતાની સમજૂતી.

બલ્લાને માટે કહીએ તે સાબળે નહિ-મનમાં રાખે નહિ તેને
અહેરો જેવો જાણવો, જે માણસ ગુસ્સાને તાબે થાય-ગુસ્સો કરે તેને

પહેલી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” અઢી આના. [૪૦

આધળા જેવો સમજવો. જે માણસ મધુર બોલી જાણુનો નથી તેને ગુગા જેવો સમજવો. સાફ માઠું નહિ સમજતો હોય તેને ઢોર સમજીને કાઢી મૂકવો (૧) જે હમેશા પારકાનું બધું કરનારો છે તેનેજ મોટો માણસ સમજવો, જે લડાઈમાં ધણો નીડર છે; તેનેજ ધીરજવાળો માનવો જે માણસ પૈસા, જીવાની ને ઉંમર પર બરોસો રાખતો નથી તેનેજ ડાહ્યો ને સતોષી સમજવો (૨) આપણા વખાણુ સાબળીને બોળાઈને છેતરાતું નહિ, કારણકે મતલબને માટે લુચ્ચા કોડો ધણુ જીકું બોલે છે કોઈ આપણી બદબોઈ કરે તો તે સાબળીને લડતું નહિ, કારણ કે જે નીચ માણસ હોય તે આપણી ગેરહાજરીમાં જીકું બોલે છે (૩) કોઈને ગરીબ જોઈને તેનો તિરસ્કાર કરવો નહિ, કારણ કે કોઈ વખતે આપણા પણ એવા હાલ નક્કી થાય બધું કરનાર માણુમની શિખામણું વાક્ય કડવું હોય છે ખડ, તોપણુ તે બધું કરનાર છે માટે તેમની સાથે દુસ્મનાઈ શા માટે કરવી? મતલબ કે દુસ્મનાઈ કરવી નહિ (૪) આપણી ગુમ વાન હોય તે કોઈને વિશ્વાસ રાખી કહેવી નહિ પણ આપણો ખરો પ્રીતિવાળો હોય તો તેને બરોસે નક્કી કહેવી કોડો ઉપજ અને ખર્ચ લખવામાં હોશિયાર રહે છે, પણ જે વહેવારમાં આપણેના સંબંધમાં શરમ રાખે છે તે નુકસાન ખમે છે (૫) બાળને પામેથી પણ ડહાપણુની વાત શીખી લેવી જ્યાં સુધી કજીઓ ઘેર મેજે પને ત્યાં સુધી ન્યાયાધીશ પાસે જવું નહિ. મુએલા માણુમનું નક્કી કોઈ દિવસ પણ જીકું બોલે નહિ, કોઈની સાથે લડાઈ રાખવી નહિ અને કોઈની છાની વાતો ઉઘાડી પાડવી નહિ. (૬) ગળ્યુ ખાવાને માટે જીમને ધણો મહાવરો પાડવો નહિ

બીજી શોપડીનો “ડિક્શનરી શિક્ષક” ત્રણ આના [૪૧]

મતલબ કે ગાળુ’ ખાવાની ધણી રેવ રાખવી નહિ. બીજાનો કળઓ માથે લેવાને આગેવાન થવું નહિ. એક કામ પુર થાય ત્યાર પછીજ બીજું કામ શરૂ કરવું, એ જણની વાતમા ત્રીજા માણસે આપણે તરત અભિપ્રાય આપવો નહિ (૭)

પાઠ ૪૫.	આનંદ દેખાડતા હતા	શંખનાદ=સ ખનો
આશિન=આસો માસ	સવારી=વરધોડા જેવું	અવાજ
માવત=હાથીનો હાકનાર	સરખસ	શયા=પથારી
ખવાસ=હજુરીઓ ચાકર	વકરો=માલ વેચતા	સમક્ષ=રેખરૂ, નજર
ભાડ=મસ્કરો	ઉપજેલા પૈસા [તે	આગળ
વાહન=મેસીને ફરવાનું	પારણા=અપવાસ મૂકવો	મત્ર=દેવની સ્તુતિ સ-
સાધન, ગાડી, રથ,	અષ્ટખુણ=(અષ્ટ+ખુણ)	બધી શ્લોક
પાલખી વગેરે	આઠ ખુણાવાળો	પાઠ ૪૬ ભાગ ૧ લો.
અધીરા=ધીરજ વગરના	ખુરજો=મઠી, નાના કિંદા	જોડું=નરમાદા
ઉમેદ=આશા	કીર્તિસ્તંભ=યાદગીરી	પારધી=સિદ્ધારી, વાધરી
બીડ=ગીરદી, ઠઠ	રાખવા માટે ઉભો કરેલો	લાગણી=દયાની અસર
આશ્ચર્યકારક=નવાઇજેવું	ચણતરનો ચાલદો	સૂઝયુ=સમજ પડી
સુદરીઓ=ભીઓ	રાસ=શ્રીકૃષ્ણ અને	રામાયણુ=રામ અને
રમણિક=સુદર	ગોપીઓની દાડીઆ	સીતાના સ્નેહ સંબંધી
સ્પર્ધા=સરસાઇ, હરિકાઇ	રમવાની કીડા,	તથા સીતાને હરી જન-
ઉત્સવ=તહેવારનો દિવસ	ચોધડીઆ=ચાર ચાર ધ	નાર રાવણની માઠી
બરપુર=ભરેલાં	ડીએ દેવસ્થાન વગેરેમા	સ્થિતિ વિષેનું કાવ્ય
હર્ષને બહાગ જવાનો	ટકોરખાતું વાગે છે તે	સુગ્રીવ=વાલી વાનરનો
રસ્તો આપતા હતા=	નોખતઃપ્રોટું નગારૂ	ભાઇ

૪૨] ત્રીજી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના.

હતુંમાન=વાનર (એની ઉત્પતિ વિષે અંજનીની કથા જોવી)	કુમકર્ણુ=રાવણનો બાપ	પાડવ કૌરવની રાજ-ધાનીનું શહેર હતું.
અંગદ=વાલી વાનરનો પુત્ર એ બૃહસ્પતિનો અવતાર હતો	દીદ્રજીત=રાવણનો પ્રવેશ કર્યો=દાખલ થયો	ધર્મનો અવતાર=ધર્માત્મ
જન્મુવાન=રામને સહાય કરનાર રીંછ. એ વિષ્ણુના બગાસામાંથી ઉત્પન્ન થયો હતો	અયોધ્યા=રામનું રાજનગર	ગદા=આકડાનું ફૂલના ધાટનું લોઢાનું બારે હથિયાર
વાનર=વાફરા પતો=કામ અશોક વન=અગીયાનું નામ છે	ભરત=રામનો બાપ, કૈકેયીનો પુત્ર	બાણાવળી=તીર મારવામાં હોશિયાર
એધાણી=નિશાની સમાચાર=ખબર અનુચર=(અનુ+ચર) સેવક, દાસ	ગર્ભવતી=દહાડાવાળી જોડકા=સાથે જન્મેલા એ બાળક	કૌરવ=કુરુના વંશના, ધૃતરાષ્ટ્રના છોકરા
પડાવ=મુકામ વિષ્ટિ=સલાહનું કહેણ વિભિષણુ=રાવણનો બાપ	અશ્વમેધ=અધા રાજાએ પર જીત મેળવીને કરવામાં આવતો યજ્ઞ પતિપત્ની=ધણી ધણિ-આણી	નિષ્કળ=નકામો, ફેકટ સ્વયંવર=કન્યાએ પોતે વર પસંદ કરી પરણવું
સમાધાન=સલાહ સલાહ=અભિપ્રાય	રાજાના ધર્મ=રાજાની ફરજ	મચ્છવેધ=ઉંચે ટાંગેલ માછલાને નીચે પાણીમાં તેનો પડછાયો જો બાણ મારી તો પાડવું તે
	પાઠ ૪૬ ભાગ ૨ જો	વરમાળ=કન્યા પોતે પસંદ કરેલા વરને જે માળા પહેરાવે તે
	ભરતકુળ=ભરત રાજાનો વંશ	ઘડપ્રસ્થ=ગુની દિલ્હી
	હસ્તિનાપુર=દિલ્હીની ઉત્તરે ૬૦ મૈલપર	(જમના નદીપર હતી

૪૭૭. ચોથી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” ચાર આના.

રાજસૂય=એ નામનો	નર્યા=નિરોગી	પુષ્ટિ=જોર
રાજાએ કરવાનો યજ્ઞ	જ્ઞાનતત્ત્વ=મગજને ખબર	દસ્ત=ઝાડો
જીગડું=જીગાર	પહોચાડનાર તાતણા	ખુલાસે=સાફ
શકુનિ=ગાંધાર-કદ્દાર	ચલનવલન=હાલચાલ	અપયો=અજરણુ
નો રાજા, દુર્યોધનનો	ઉત્સાહ=ઉમંગ	કમજીઆત=ઝાડાનું
મામો	ઢીલા=કમજોર	રોકાણુ
મહાભારત=પાડવ કૌરવ	કતાઈ=તવાઈ	નિરર્થક=નકામા
ના મુદ્દતું પુસ્તક	ગળી જાય=સુકાઈ જાય	ધોડા=તરગો, ખોગ ખુદક
ફોણાચાર્ય=અચ્ચામા	જીડા=અશક્ત, નકામા	ધસધસાટ=જોધએ તેવી
નાપિતા, પાડવ કૌરવના	સત્તા=જોર	નિરૂધ્ધી=ઉઘોગ વગરના
ગુરુ	ખેજરૂપ=મારે	વીતે=ખમતુ પડે
રૂધિર=સોહી	તરા=ઝડપ	ચહેરો=સીકલ
ભિખપિતામહ=શંતનુના	પોવણુ=પુષ્ટિ, બળ	લાલી=લાલાશ, તેજ
ગગાથી ઉત્પન્ન થએલા	શરીર હલકું ફૂલ થાગ	વદન=મુખ, મો
પુત્ર	=જનગતિ આવે	નિસ્તેજ=શીકું, તેજ
વર્ણાશ્રમ=(વર્ણ+આશ્રમ)	કલેજી=પેટમાંનો જમ	વગરનું
=ચાર વર્ણ ને ચાર	જી તરફનો એક ભાગ	પચારીવશ=પચારીમાથી
આશ્રમ તે	બરોળ=પેટમાં ડાબી	ન ઉઠાય એવો માદો
સીધર્મ=સીની ફરજ	બાજીની ગાંઠ, તલ્લી	તાલીમબાજ=પહેલવાન
સ્વરૂપ=ખરે રૂપ	ગુરદા=મુત્રપિડો, પેદુમાં	મગદળ=હાથ કસરતનું
પાક ૪૭,	રહેલી પિશાબની ગાંઠો	એક સાધન
અમકસરત=શરીરને	મદ=કમતાકાત, કમજોર	બનેરી=એ હંડે મઠાવાળી
કસલું તે		કસરતમાં વપરાતી
		લાખી લાકડી

પાંચમી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” ચાર આના.[૪૪]

દડ=મે હાથ ને બે પગ	ટૌકાર=મધુર અવાજ	જહારે=ખ્યારે
જમીન સાથે ટકી	ઢેલ=મેરની માદા	ખટ=છ
શરીર ઉચુ નીચુ	વીણુ=ચાટે	સાધુ=જ્ઞાની
કરવાની કસરત	પદ્માશ=ખાખર	પરહરી=ઝેડી
વિનોદ=આનંદ, રમન	કોયલડી=કોયલ	સમરવા=યાદ કરવા
ગમત	ટલુકે=ટલુકા કરે	શ્રી હરિ=શ્રી કૃષ્ણ
નજર બેસે છે=ધ્યાન	સ્વર ઝીણે=ઝીણા રાગથી	જોગીઆ=જોગી
ચોટે છે	મદ=ધીમો	જોગ=પરમેશ્વર સાથે
સજોગ=વખત	સુવાસિત=(સુ+વાસ+	મન જોડવુ તે
આખ મીચીને=વગર	છત) સારી વાસવાળો,	ભોગ=વિલાસ, મોજ
વિચારે	સુગંધીદાર	સદ્યંથ બાધવા=સારી
	ટાણે=વખતે	કવિતા રચવી
	અકૂર=શ્રી કૃષ્ણના કાકા	પતિવ્રતા=વ્રજીના હુકમ-
	ને બકત	મા રહેનારી
	ભોર=મળસકુ, સવાર	કથ=સ્વામી
	નરસંધ્યાનો સ્વામી=શ્રી	ચિતધરવુ=મનમા લાવવું
	કૃષ્ણ ભગવાન	મર્મ=ભેદ, છુપુ કારણ;
	વિણુ=વિના, વગર	ઉડો અર્થ
	સોર=અવાજ	અવતરે=જન્મે

પાઠ ૪૮.

કાક=કાગડા

પૈયા=ચાતક, બૈયા

ઝખે=જોવાને તલપે

પીયુ પીયુ=પાણી પાણી

વડશાખા=વડની ડાળી-

ઓ, વડના ફાટા

સવાર પડી એમ સમજીને પક્ષીઓ જાગ્યા, ત્યા કાગડા કા કા કરે છે, બૈયા પક્ષી તો પીયુ પીયુ (વરસાદ) જોવાને તલપે છે, વડની ડાળીઓપર સુડા કૌ કૌ કરે છે. (ટક) મોર પીછા ઉંચા ને પહોળાં કરીને ટીલુક ટીલુક બોલે છે, તે વખતે તેની આખમાથી આસુ પડે છે,

અજસતની સાં બૂગોળની પ્રશ્નાત્તરમાળા ત્રણ આના. [૪૫

તે ડેલ ઝીલે છે તેથી તેને ગભં રહે છે. ખાખરના ઝાડ પર, શાંખિતા પોપટ બોલે છે અને કાચલ ઝીણા સ્વરથી ટાંકા કરે છે. (ટક) વાહરડા ભા ભા શબ્દ બોલે, તે સામળી ગાયો; બા બા શબ્દ બોલે. મતલબ કે અરાડે ઠંડા સુમધદાર ખવન ધીમો વાય છે તે હુગડા ઉરાડીને હાલે છે (ટક) તે વખતે સવાર પડી ગઈ એમ સમજીને અકૂર ભગ્યા પણ નરસ-ધ્યાના સ્વામી-શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન સિવાય કોઈ ભણતુ નથી કે એ ગ્રાપીઓનો સાદ છે (ટક)

પ્રભાતીઉં.

બ્યારે પાછલી છ ઘડી રાત રહે ત્યારે સાધુ પુરુષે ઊંઘને છોડી દહને ઊઠવું અને પરમેશ્વરનું સ્મરણ કરવું, અને તું એક છે, તું એક છે એમ બોવવું (ટક) બેગીઓ હોય તેમણે પરમેશ્વર સાથે મન જોડવું અને સંસારીઓએ ઉપભોગ છોડી દેવો. જે વેદીઆ હોય તેમણે ઇશ્વરી જ્ઞાન વિચારવું જે વેશ્ય હોય તેમણે શ્રી કૃષ્ણનું ભજન કરવું (ટક) સારા કવિ હોય તેમણે સારી કવિતા બનાવવી અને જે દાતાર હોય તેમણે પુણ્ય કરવું, સતી સ્ત્રીએ ધણીને પૂછવું અને ધણી કહે તે પ્રમાણે ચાલવું. (ટક) આપણે આપણી ફરજો બજાવવી અને કામનો ઝીણો વિચાર કરી નેવો; નરસિંહના સ્વામીનું -શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનનું પ્રીતથી સ્મરણ કરે તો પુરુષ અથવા ઘેરીને બીજો જન્મ લેવો પડે નહિ મતલબ કે મોક્ષ પામે- (ટક)

પાઠ ૪૯	પુણ્ય=ધર્મનું કામ	અનહદ=ધણોળ
પરોપકાર=(પર+ઉપકાર)	પાપ=અધર્મનું કામ	બેહદ=હદ વગરનું;
પારકાનું ભલું કરવું તે	દત્યાદિ=વગેરે	અત્યત

૪૬] હિન્દુસ્તાનની સાંભૂજોળની પ્રનોતરમાળા ચાર આના.

વિદ્યાલય=મણુવાનુ	પાવન થાઉં છુ=પવિત્ર	ઋષ્યશૃંગ=શ્રામધુનિ;દશ-
ઠેકાણુ	થાઉં છુ	રથનો જમાઈ
રથે=ગમે, પસંદપડે	દંકયારણ્ય=નર્મદા અને	સુની=ખાલી
બલમનસાધ=મલાધ	ગોદાવરી વચ્ચેના	વજ્ર=વડનું હથિયાર
લોકોપકાર=(લોક+ઉપ-	પ્રદેશમા આવેલા	કોમળા=કોમળ
કાર)=લોકોનું મહુ	જ ગલો	મહાત્મા=મોટા પુરુષ
વૃત્તિ=ધર્મ	પ્રવાસ=મુસાફરી	વાસતી=વનદેવીનું
મરણુ શય્યા=મરણુ પ-	વિધન=હરકત, અડચણુ	નામ છે
ચારી	કાળજાં ઠરે, છે=મન	અગત્ય=ઋષિનું નામ
ભારે=મુસ્કેલીવાળા	સતોષ પામે છે,	વરણુ ને ઉર્વશીના
મળુ=શક્તિ	સંસ્કાર=નામ પાડવું,	પુત્ર
ધસાવું=ખરચવું	વાળ ઉતરાવવા, જનોઘ	વાલ્મીકિ=એ નામના
સાકડુ મન=અભિલાષ	દેવું વગેરે ધર્મ	ઋષિ રામાયણના કર્તા
દાખલો=દખ્તાત, ઉદાહરણુ	ક્રિયાઓ	ગુરુજી તો બુદ્ધિમાન
લોક કલ્યાણુનો માડનો	અહણુ કરવે=સમજવે	ને ઠોઠ એ બંનેને એ
રથે=પરોપકાર કરે	નિમળ=સ્વચ્છ, નિમળ	કજ રીતે શીખવે છે,
અદિત=તુકસાન, માડું	સુમિંબ=માર પ્રનિમિ બ	ગુણીને સમજવાની
પાઠ પઠ	વચ્છપાત=વજ્રનુ પડવું	શક્તિ આપતા નથી
વનદેવતા=વનની દેવી	અરધતિ=વસિષ્ઠની આ	તેમજ ઠોડની કામદિવસ
ભગવતી=પવિત્ર સ્ત્રી	(એ સ'ત ઋષિની	ઓછી પણ કરતા
આત્રેયી=આત્રિ ઋષિની	સેરામા દમેશ રહે છે)	નથી, તોપણ પરિણામે
પુત્રી		મોટા ફેર જરૂર નજરે
		પડે છે જેમ સ્વચ્છ

મણિમા જેવું સારું
પ્રતિમિય પડે છે,
તેવું હીકરામા પડવું
નથી તેમ બુદ્ધિમાન
અને જડમા મોટા
ફેર પડે છે

વજ્રથી પણુ ધણા
કઠણુ અને દૂલથી પણુ
ધણા કામળ એવા
મહા પુરુષના મનને
અહા ! કાણુ જાણી
શકે ? મતલબ કે
કામ જાણી શકે નહિ

ખાંડ ૫૧.

પચામ=ટીપણુ, જેમાથી
તિથિ, વાર, તારીખ,
નક્ષત્ર, યોગ, કરણુ,

વગેરે માત્રમ પડે છે તે
શક=વર્ષ, સાલ
વિક્રમ=ક્રીષ્ણનનો પરમાર
વશનો રાગ
શાલિવાહન=પેકણુ નગ-

રીનો રાગ
હીજરીસાલ=મહ મદ પે
ગબર મકકેથી મદીને
ગયા ત્યારથી ગણાવું
મુસલમાની વર્ષ
પારસી સાલ=યઝદેજરદી
વર્ષ

સંવત=વિક્રમનું વર્ષ
પૈકણુ=ગોદાવરી નદીને
ઠાંઠે શહેર છે
વેતાળ=ભૂતની એક જાત,

પિશાચનો રાગ
અભિષેક=નવા રાજાને
ગાદીએ બેસાડતી વેળા
દૂધ પાણી વગેરેની
ધારા મંત્રો બોલીને
કરવામા આવે છે તે

ખાંડ ૫૨.

સદકાળ=હ મેશા
રસ્યુ=ગીલીટ ચઢાવ્યું
લહેર=ખુમારી
ભગડ=મામ પીનાર
ઝાઝ=રીસ, ચીક

ભાસો=એક શસ્ત્ર, વાસ
ની અદર બેસાડેલું
લોહાનું ફળું.

ખૂમરાટ=ખુમાટા
ઢાલ=ખચાવ કરનાર
ઢાકણા જેવું હથિયાર
નાદાની=મેવકુરી
તરબોટી=ધિકારી
પરાણે=ખળાતકારે
દલીલ=કારણ, સબબ
ખાંડ ૫૩.

ખારોટ=ખાટની એક
જાત
પસાયતુ=ઈનામમા
આપેલી જમીન
હિમિ=એકાએક જે
ધન્ય થઈ આવે તે.
સુવાદ=સવાલ જવાબ,

વાદવિવાદ
બોજ સમોવડ ભૂપ=
બોજ રાગ જેવો
મોટો, વિદ્યોતેજક;
સમોવડ=સરખો,

૪૮] મુખ્ય ઇલાકાની ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરભાષા ૪૮૧ આના.

ઉત્તેજન=આશ્રય, મદદ	શકાય તેવી વાત, વિવેક	કૂર=વાતકી
ઉદ્ભૂ=મુસલમાની	અને સિખામણ કહે	જખમ=ઘા
સિદ્ધાસનજત્રસી=મત્રીસ	તેજ એક કવિ	કળ=કળતર
પુતળીઓએકહેલી વાત	રંજન=પ્રેમ	ચલુન્ને=મનાવળે
કડી=કવિતામાનો ચાર	મસ=લહેજત	ઉપવન=વાડી
ચાર અથવા બળ્લે	પરદુ ખમજન=(પર +	કુદરતી=કાશ્વરી, રસ્તા-
ચરણનો ભાગ	દુ ખ+મંજન)પારકાનુ	ભાવિક
કથે=કહે	દુ ખ દૂર કરનાર	ક્ષેમ=આરોગ્ય, કુશળ;
મુઝબોતેરી=પોપટ કહેલી	છપ્પા=છ ચરણની કવિતા	કલ્યાણ
જર વારતા	પાઠ ૫૪-	પાણી=પત્થર
બધાથી સમજી શકાય	નિર્દોષ=ખીનગુનેગાર	સામ્ય=અરોગી, મર-
તેવી ભાષા, કવિતાની	હસ્ત=હાથ	ખાપણુ .
તુક ને બધાથી સમજી	ફાળ=ધારકો	સત્તા=અમલ

કવિતાની સમજૂતી

તે નિર્દોષ પખીડાની ઉપર પથરો ફેંકતા તો ફેંકી દીધો પથ્થુ અરરર ! તે તો છુટ્યો તેથી મનમા ધારકો પાડ્યો અરેરે તે પથરો તેના શરીર પર લાગ્યો કે તરતજ શ્વાસ બંધ થઈ જતામા આખ દીકરી-કમતાકાત થવાથી તે ઝાડપરથી નીચે પડી ગયું (૧) જોને મે પાણ્યુ તે આ મારાજ હાથથી તરફડીને મરે છે એમ જાણી ધડકને દીકરી તેનાપર પાણી છાટ્યુ તોપણુ તે ઊડી શક્યું નહિ. અરે ! પથ્થુ ધાતકી હાથે શરીરને જખમ કરેનો તે કયાથી જો ? આહો એનું છેક કોમળ હૃદય તેથી તે કયાથી ઉડે ? (૨) પથ્થુ અરેરે જો, દુ ખ નરમ પડ્યુ ને આખ તો ઉધડી પથ્થુ

બાળપોથીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” બે આના. [૪૯

એ મરી જશે કે જીવશે તે કોણ જાણી શકે ? પણ અહાહા ! ફરીથી આ વાડીના મીઠા ફળો ખાવાને તેમજ ફરીથી મીઠા-મનગમતા ગીત ખાવાને જીવ્યું. (૩) અરે પંખીડા સુખેથી કંઈ ગીત બનાવજો અને આજે. શાને માટે મારાથી બીને આ રમત છોડી દેખને જોડો છો ! પાસે જેવી ગાય ચરતી હતી તેવોજ હું પામર પ્રાણી છું નહિ નહિ કોઈ દિવસ પણ તમારા શરીરને હું નુકસાન કરીશ નહિ (૧) મેં માળીને તમારા તરફ કંઈ પણ ફેંકવાની મના કરી છે, મારી વાડી સર્વ પંખીડાને માટે હમેશા ખુલી છે, પણ માણસોથી બીવાની તમને પક્ષીઓને કુદરતી આદત મળેલી છે, અને તેમાજ તમે બધાએ કદ્યાણુ માન્યું તો મારાથી પણ બસે ખીતા (૨) જોડો તો અહા ! કોઈ ધાતકી હાથનો-ધાતકી માણસોનો નકકી ડર છે તમારા તરફ પથરો ફેંકવો એ તો માણસોની રમત છે કુદરતની સરખાપણાની સમજ બૂલી જઈને નિર્દય માણસો તમારા પર આવી સતા ભોગવે છે. તેથી હું હુ ખી છું મતલબ કે દીલગીર થાઉં છું (૩)

પાઠ પપ	વિવાદ=સામસામા	વાકવાણી=ગુણમાં આડી;
પ્રતિષ્ઠા=આખર, માન	સવાલ જવાબ	આકારમા વાકી
મહાજન=મોટા માણસ,	સત્પુરુષ=સારા માણસ	આચમન=જમણી હથે-
લોકનું ટોળું	ગામ ભેગા કડ=ગામમા	લીમા થોડું પ્રાણી
કાધુ=ખાળવા જનાર,	દાખલ કરે	લઈ પી જવું તે
રમણાને જતા માણસ	દીર્ઘસૂત્રી=કામમા ઢીલ	ભણ્યા પણ ગણ્યા નહિ
રાજદાર=રાજ કચેરી	કરનાર, લાખા તાત	=વિદ્યા શિખ્યા પણ
સંભાષણ=વાતચીત,	જાવાણી, સુતરફેણી	
વાદવિવાદ		

૫૦] પહેલી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” અડી આના

અનુભવમા મૂકતા	આદિ=શરૂઆત)=જેની	નિરૂપાયે=નામલાગે
આવડી નહિ	શરૂઆત નથી તે	પર્યંત=સુધી
વિદ્યા ડીધા=વળાવ્યા	ખુદા=પરમેશ્વર	પ્રસાર=ફેલાવો (કરનાર
પાઠ પદ	પરિપક્વ=પાકા, મજબુત	ધર્મોપદેશક=ધર્મનો બોધ
હજરત=ઉચ્ચો દરજ્જો	વહી=જીખાઈલ ફરેસ્તા	સુરાપાન=દાર પીવો તે
ધરાવનાર, મુસલમાન	ખુદા તરફથી જે	સામાજિક=સામાજ-
ને બોલાવવામા વપ-	સ દેશે લાવેલા તે	જનમડળને લગતી
રતો માન બરેલો	અનુયાયી=સાચે અથવા	સિરિઆ=એશિઆઈ
શબ્દ	પછવાડે ચાલનાર સેવક,	તુર્કસ્તાનના એશિઆ
ઈસ્લામ=આસ્થા	શિષ્ય	મૈનારની દક્ષિણમા
મૂર્તિ પૂજક=(મૂર્તિ+	તુચ્છકારી=ધિકકારી	પ્રાત છે
પૂજક)=મૂર્તિ પૂજનાર	સહનશીલતા=આમોશ	ઈસ્ત ખુલ=યુરોપી તુર્ક-
શ્રીમંત=(શ્રી+મત)=	સદુપદેશ=(સદ્+ઉપદેશ)	સ્તાનની રાજધાનીનુ
પૈસાકાર	=સારી શિખામણ	શહેર છે
પ્રેમાગ=(પ્રેમ+આળ=	વજનદાર=વકરવાળા	ગહોગલાલી=આખાદી;
હેતવાળો) માયાળુ	અગ્રેસર=(અગ્ર+સર=	દમદમો
પુનર્લગ્ન=(પુનર=મીલ	જનાર)=મુખી, આ-	ક્ષણભગુર=પલકમા નાજ
વાર+લગ્ન)=ફરીથી	ગેવાન	થાય એવો, નાશવત
પરણવુ તે	પ્રાસાદિક=કૃપા બરેલી	કુરાન=મુસલમાની ધર્મ
કાળપાપાણ=લાકડા ને	નિષ્કામ=સ્વાર્થ વિનાનો	પુસ્તક, મહમદ પેગં-
પાથર	ઘાટ=ઉપાય	બર નાહેમની આગા
નિયતા=ચલાવનાર	પ્રપચ=કાવતર	ના વચનોના સંગ્રહનુ
અનાદિ=(અન=નહિ+)		પુસ્તક

બીજી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” ત્રણ આના. [૫૧

સવાલ—૪ સ, ૫૭૧, ૬૦૬, ૬૨૨ ને ૬૩૧ માં શું બનાવ બન્યો ? પેગંબર સાહેબને મક્કાથી મદીને જવાનું કારણ શું ? મહમદ પેગંબર સાહેબે કયો ધર્મ ચલાવ્યો ? એ ધર્મ માનનારા દુનિયામાં હાલ કેટલાક માણસ છે ? મહમદ પેગંબર સાહેબે શું ઉપદેશ કર્યો ? અરબસ્તાન, ઈરાન, સ્પેન, મક્કા, મદીના, ઇસ્તંબુલ, બસરા, નકશામા બતાવો

પાઠ ૫૭.	કસ્તી=પારસીની જનોઇ	(અગ્નિ=દેવતા+આગા
અહણ કરવું=સ્વીકારવું,	સદરો=ટુંકી બાહેનું	ર=સ્થળ)=આતશ
કબુલ કરવું	મોટું પહેરણું	બહેરામ પૂજવાની
ફસ્તુર=પારસીના ધર્મશુર	ધૂપ=સુગંધી ધુમાડો	જગા, પારસીઓનું
અહુરમઝદ=પારસી ધર્મ	અર્પણ=આપવું તે	દેવળ એમા પવિત્ર
પુસ્તકમા કહેલા ૫-	ભગ્નવિધિ=ઘનક્રિયા	અગ્નિ એટલે આતશ
સ્વીના પેદા કરનાર	અગિઆરી=(સ)=	રાખવામા આવે છે.
અને પાલન કરનારનું	(અગ્ન્યાગાર ઉપરથી	મોમેદ=પારસીના ગેર
નામ		

સવાલ—પારસીનો મૂળ દેશ કયો ? શા માટે ઇરાન છોડવું પડ્યું ? દીવ બહરથી પારસીઓ કયા કયા ગયા ? પારસીઓનો ધર્મ સમજાવો. પારસીઓનું જન્મનું ઠેકાણું કયું છે ને તે કયા છે ?

પાઠ ૫૮.	ઉફે=મીને નામે, અથવા	ચાણુશ્વર=જમના નદીપર
ગીઝવી=અફઘાનિસ્તાન-	પાણીપત=કુરુક્ષેત્ર (હાલ	પન્થમા શહેર છે
નું મુખ્ય શહેર	ત્યાં નાનું ગામ છે તે	બગાણુ=તૂટ, નાશમાસ
ટકર ભેવાનો=સામે	પાનપત નામથી એ	મિટી દાણાદાણુ=તદન
થવાનો	જખાય છે)	પાયમાલી

પર] ત્રીજી એપીસોડ “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના

મિટ્ટી ઘણાઘણ કરી	છે. એમા ગર્વનર	જગ=જમરી લડાઇ
નાખી=તદન પાચમાલ	રહે છે	અખતર=લોહાની જાળી-
કરી નાખ્યા, ધણીજ	મનમા ખટકયા કરતી=	વાળો અંગરખો
નક્કરી દુ ખદાયક સ્થિ-	મનમાથી ભુલાતી નહિ,	આશ્રિત=આસરો મેળવી
તિમા આણ્યા	વારવાર યાદ આવતી	રહેનાર
ધવાયો=ધાયલ થયો	હરણ કરવું=અળાતકારે	શબ્દવેધ=શબ્દ ક્યાથી
લાહોગ=રાવી નદી પર	લખ લેવું	આવે છે તે પારખી
પળમનુ મુખ્ય શહેર	મેદીલ=નાખુશ	નિશાન તાકીને છો-
	તુચ્છકારી=ધિક્કારી	ડવામા આવે છે તે

સવાલ—મહંમદગીઝની કયાનો પાઠશાહ ? એણે હિંદ પર કેટલી સ્વારી કરી ? સ્વારી કરવાનો હેતુ શો હતો ? પૃથુરાજને ઓળખાવો. ઇ. સ. ૧૯૧૧ ને ૧૯૧૩મા શુ બનાવ બન્યો ? મહંમદ ઘોરીએ હિંદુસ્તાન પર સ્વારી કરી ત્યારે રજપુતોના ક્યા ક્યા મુખ્ય રાજ્યો હતા ?

પાઠ પદ	તગાવી=સરકારે ખેડુનો	પડતર=પડી રહેલી
જડ=મૂળ	ધીરેજા નાણા	ખેદાણુ=ખેતી
યશસ્વી=કીર્તિમત, ના	દસ્તાવેજ=લેખ, લખાણુ	ખીનરોજગારી=(ખીન=
માકિત	અંધ=પાણીનું રોકાણુ	વિના+રોજગાર+ધ)
બેશક=(બે+શક)=નકી	કરવાને બાધેલા પુસ્તા	નિરૂદ્ધમી
તેજસ્વી=પ્રકાશિન	મદ્રેસા=પાઠશાળા, વિ	દયાભાવ=રહેમ દીલી,
હેરાનગતિ=દુ ખ	દાલય	દયાની લાગણી
લખાણુ=લેખ, દસ્તાવેજ	સરા=વટેમાગુંઓને	કનડો=હેરાન કરતો
	ઉતરવાની ધર્મશાળા	કાબેલ=હોશિયાર, પ્રવીણ

સવાલ—તથક્ષખ વશ ક્યાથી ક્યા સુધી કેટલા વર્ષ આદ્યો ?

ચોથી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષત” ચાર આના. [૫૩

દિરોજશાની મા રજપુતાણી હતી છતા તેણે મુસલમાન સાથે પરચુવાનુ
શા માટે કમુલ કર્યું ? દિરોજશાહના લોકોપયોગી કામ ગણવો.

પાઠ ૬૦	અસ્તવ્યસ્ત=છિન્નભિન્ન	મીરત=આમા ને અયો-
તૈમુર=સમરકંદનો મોમલ	અતિશયોક્તિ=હોય તેના	ધ્યાના સચુકત પ્રાતઃમાં
પાદશાહ	કરતા અતિશય વધા-	લક્ષરીજાવણીનું સહેરો
પક્ષ=તરફથી	રીને કહેવું તે	હરહાર=મ ગા નદી પર
પુનરેજી=કતલ	દરમિઆન=અરસામાં,	જાત્રાનું ધામ છે
સમરકંદ=રશિયાઈ તાર્ત	વચમાના વખતમાં	અરાજ્ય=(અ+રાજ્ય)=
રીમા સહેર છે એમા-	કૂચકરવી=વસ્કરનો મુકા-	રાજ્ય વગરનું, અધિર
તૈમુરની કબર છે	મ ઉઠાવી આગળ જવું	

સવાલ—ઇ. સ. ૧૩૯૪ ને ૧૩૯૮માં સુ બતાવ બન્યો ?

તૈમુરની ટુંક હકીકત કહો.

પાઠ ૬૧	પકાણું=મુસલમાનની એક	સ્થાન
સુહનીતિ=વચાઇ કરવાની	જાત છે.	દીર્ઘદૃષ્ટિ=જ્ઞાની નજર
રીત	અલમ=આધા	અનુની=ઉર્ફેરાએલા
રાજનીતિ=રાજ ચલાવ-	બેદીલી=નાખુશી	જાણ્યાવેરો=માથાવેરો;
વાની રીત	કાયમ=અચળ	માણસ દીઠ વેરો
અકબર=માઝરનો પૈત્ર,	રાજ્યાધિકાર=રાજસત્તા	કાયમ=હિંદુની એક
હુમાયુનો પુત્ર એનો	લગામ=દોર, સત્તા	જાત
જન્મ ઉમરકોટમાં	આચકો ખાવો=પાછા	મહેસુલખાતુ=જમાનથી
ઇ સ ૧૫૪૨ માં	હઠવું	ખાતુ
થયો હતો	સન્માન=સતકાર	આધન અકબરી=અક
કેરેકર=હામકામ	ધર્મમંદિર=દહેર, દેવ-	બરના કાપદાનું પુસ્તક

૫૪] પાંચમી ચોપડીનો ડિક્ટેશન શિક્ષક ચાર આના

અનુલક્ષણ=અકબરનો	અધેર મટયુ	મીર અદલ=મુખ્ય ન
વડો પ્રધાન	અનુપમ=જે બીજા કોઇ	યાધીશ
વિધવાવિવાહ=પુનર્લગ્ન	ની સાથે સરખાવી ન	કાજ=કુરાન પ્રમાણે
ચાળે ખડયુ=શાત ખડયુ	શકાય તે, સર્વોત્તમ	હન્સાફ કરનાર

સવાલ—અકબરની કાકિદીનું વર્ણન કરો. અકબરે કયા કય પ્રાંતો જીત્યા ? અકબરે કયા કયા સુધારા દાખલ કર્યા ?

પાઠ ૬૨.	હકદાર	એજન્સિમા સિધી
હુલ્લીલાટ=અરવલી પ- ર્વતનુ મેદાન	ઉન્મત=તોફાની	ની રાજધાનીનું શહે
તુર્ક=મુસલમાનની એક જાત	કતલ=કાપાકાપી	પદબ્રહ્મ=(પદ+બ્રહ્મ)=૨
બેટો=મેળાપ, મુલાકાત	જખમ=ધા	પરથી ઉઠાડી મુકેલો
દેહરક્ષક=શરીરનું બચાવ કરનાર	એકત્ર=એકઠા [વખત	રણ્યૂમિ=લડાઇની જ
વારસ=મરણ પછીનો	અણીનો વખત=ખારીક	સર્વત્ર=બધે
	જમાવ=બીડ, ટોળુ	તગ=ઘોડાનો બધ
	દાખવી=ખતાવી	પુઠળ ફરી=પાછળ ફ
	વાલિઅર=મધ્ય હિંદ	અનુતરો=ચોતરો

સવાલ—પ્રતાપની બહાદુરીનું વર્ણન કરો

પાઠ ૬૩	યાગીર=જીતનાર)=	જડતી=તપાસ
સર ટામસ રો=જહાગી-	દુનિયા જીતનાર, સલીમ	માનમરતબે=આખરૂ
રના રાજ્યમા ઇસ્લાડથી	કોલકરાર=સરતપટા,	અને મોટાઈ
આવેલા વકીલ	કરારનામુ	ગણુના=ગણુતરી
છૂટથી=મરજી મુજબ	આગતાસ્વાગતા=પરોણા	બરાનપુર=તાપી નદી
જહાગીર=(જહા=દુનિ-	ચાકરી	કંડે મુસલમાનની

બાળવર્ગનો “સુખગણિત શિક્ષક” દોઢ આનો [૫૫]

વસ્તીનું શહેર અહીં- ના શેલા ને સાક્ષા વખણાય છે ચિતોડ=મેવાડની જુની રાજધાનીનું શહેર છે અજમેર=રજપૂતસ્થાન માં શહેર છે બદોઅસ્ત પડી ભાગવા માડમે=ગેરમદોઅસ્ત થવા લાગ્યો કળશ=કંટોકટ	ધરવટ=પોતીકાવટ, ભાધ ચારો ઠૂઠા મરકરી=ટોળ ટપ્પા સારા અત કરણુવાળો= શુદ્ધ મનનો તુલા=એક પક્ષામાં પુરુષ ને બીજામાં કીમતી ધાતુ કે જવાહીર મૂકી કરવાની ધર્મ ક્રિયા	કનાતો=નયુની કાપડની ભોત ખટપટ=કપટ, પ્રપચ નરજહા=(નર=તેજ જહા=કુનિયા)=કુનિ- યાનું તેજ, એવું નામ પાડવાનું કારણ એ ધણીજ ખૂબસુરત હતી, જહાગીરની બેગમ દરમાન=હુકમ
--	---	--

સવાલ—સર ટોમસ રોને ઓળખાવો સર ટોમસ રોએ જહા-
ગીરના રાજ્ય વિષે શું લખ્યું છે ?

પાઠ ૬૪. મયુરાસન=(મયુર=મેર +આસન=મેઠક)=મેર- ના આકારની બેઠક, તખ્તે તાઉસ. એમાં હીરા, માણિક, મોતી વગેરે રત્નો જડાવ્યા હતા તેની કિંમત ટેવર્નિઅર નામના યુ- રોપી ઝવેરીએ સાડા	છ કરોડની કરી હતી મવ્ય=મોઢુ ને સુદર રાજચિહ્ન=રાજ તરી- કેની નિશાની દિવાની=મેણુદેણુ મબધી ફાજદારી=ચોરી, ખૂન, ભારાભારી સબધી એલચી=વકીલ હાજરી=તપાસ તખ્તે તાઉસ=મયુરાસન	મજ=મોઢાનો સળીઓ ચોપૂલીઆ=ચાર ફૂલ ભાથા=તીર રાખવાની કાથળીઓ ઝાલર=જૂલતી કોર, જૂલ તાજમહેલ=મહેલનું નામ છે આ મહેલ શાહજહાએ પોતાની બેગમ મુમતાજ બેગ- મની યાદગીરી માટે આમમાં બધાવ્યો
---	---	---

૫૬] પહેલી ચોપડીનો “મુખગણિત શિક્ષક” ૧૧૧૧ આના.

એના જેવી સુદર | ખીજી નથી | ડિઆટિક સમુદ્રપર
ધમારત દુનિયામા | વેનિસ=ઇટાલીમા આ- | બંદર છે

સવાલ—શાહજહાને ઓળખાવો ટેવર્નિઅરે શાહજહા પાદશાહની
જાહેજલાલીતુ વર્ણન કર્યું છે તે પરથી આપણને શુ જ્ઞાન થાય છે ?
મયુરાસન અને તાજમહેલ વિષે જે જાણના હો તે લખો મયુરાસન
કોણ લૂટી ગયું ?

પાઠ ૬૫	પ્રસંગ=ઓળખાણ	બાબુલમકકા=મકકાનો
શિવાજી=મરાઠી રાજ્યનો	વિજાપુર=દક્ષિણ મહા-	દરવાજો, સુરત
સ્થાપનાર શાહજી	રાષ્ટ્ર પ્રાતમા શહેરછે	ચુસ્ત=આગ્રહથી વળગી
જોસલેનો પુત્ર એનો	રસ=ઉમંગ, મઝા	રહેનાર
જન્મ પુના પાસેના	ઉડા=ધણેજ	સર ક્યાં=તાબે કર્યા
જીન્નર ગામમા ૧૬૨૭	છુટકારો=છુટકો	ધર્માધ=(ધર્મ+અધ)
મા થયો હતો	ઉલ્કંઠા=ઇઅઠા, મરજી	ધર્મના આચાર વિચાર
ઔરંગઝેબ=શાહજહાનેનો	અહમદનગર=મહારાષ્ટ્ર-	રમા ધણેજ આગ્રહી
ત્રોળે પુત્ર,	મા સીના નદી પર શહેર છે	નજરકેદ=આમનકેદ
આલમગીર	છાપો મારી=હલ્લો કરી	કટ્ટો=ખરો, પાકો
ઝનુન=ચુરસો, આવેશ	કિલ્લેદારો=કિલ્લાની ચોકી	અણુવિશ્વાસ=અપતીજ
વિષમ=ઉલટા, નકારા	કરનારાઓ	મત્રિ મડળ=પ્રધાન
કુમક=મદદ, આશરો	વિશ્વિ=સલાહનુ કહેણુ	મડળ
ધકકો=હાનિ, નુકસાન	બાબુલ=દરવાજો	નિજા=આસ્થા, અહા
		વિઅહ=લડાઇ, ઝગડો

અત્રાલ—મરેઠી રાજ્ય સ્થાપનાર કોણ ? શિવાજી દિલ્લીથી કેવી
ચુકિત કરી નાસી ગયો ? શિવાજીનુ કુક વૃત્તાત લખો.

બીજા ધોરણનો મુખ્યચિત્રિત શિક્ષક” ને આના. [૫૭

પાઠ ૬૬	મતિ=ચકિત	દુરબીન=આધેથી વસ્તુ
ધન=નકર	ધરી=પૃથ્વીના મધ્ય	જોવાનું કાચનું યજ્ઞ
શોધ=તપાસ	બિંદુમા યજ્ઞને ઉત્તર-	સૂર્યમાળા=સૂર્ય, નાના
ઉપગ્રહ=નાનો ગ્રહ, મુ-	દક્ષિણ જે કલ્પિત રેખા	મોટા ગ્રહો, તેમના
ખ્ય ગ્રહની આસપાસ	ગમ્ય છે તે	ચંદ્રો, ખરતા તારા
ફરનારો ગ્રહ	કક્ષા=ગ્રહોને સૂર્યની આસ	અને ધ્રુવકેતુઓ મળી
નરી=એકલી, ખુલ્લી	પાસ ફરવાનો માર્ગ	થએલું મડળ

સવાલ—સૂર્યની આસપાસ કોણ કોણ ફરે છે ? સૂર્યમા કેટલી ગરમી છે ? સૂર્ય જે પદાર્થોને ગરમી તથા તેજ આપે છે તે પદાર્થો કેવા રૂપના હોય છે ? ગ્રહ એટલે શું ? ગ્રહ સાથી ઝાળખાચ છે કે બધા મળી મુખ્ય ગ્રહો કેટલા છે અને તે કયા કયા ? સૂર્યથી ધણો પાસે તેમજ ધણોજ આધે કયો ગ્રહ છે ? સૂર્યથી પૃથ્વી કેટલી દૂર છે ? દુરબીનની મદદથી કયા ગ્રહો શોધી કાઢ્યા છે ? કયા ગ્રહનું તેજ વધારે છે ? કયા કયા ગ્રહોને ચંદ્રો છે અને તે કેટલેટલા છે ? બધા ગ્રહોમા સૌથી મોટા તેમ સૌથી નાનો ગ્રહ કયો છે ? મુખ્ય ગ્રહ સિવાય બીજા નાના કેટલા ગ્રહો છે અને તેઓ કયા છે ? ગ્રહોને કેટલી ગતિ છે અને તે કઇ કઇ ? ગ્રહો કઇ દિશામાંથી કઇ દિશામાં ફરે છે ? સૂર્યની આસપાસ ગ્રહને ફરવાના માર્ગને શું કહે છે ? બુધ અને નેપ્ચ્યુન કોની આસપાસ ફરે છે ? ગ્રહો તથા ચંદ્રોને પોતાનું તેજ છે કે નહિ ? અને નથી તો સાથી પ્રકાશ છે ? કલકત્તાના સગ્રહસ્થાનમા કેવા તારા રાખ્યા છે ? ખરતા તારા કોની આસપાસ ફરે છે ? તેમનો ફરવાનો કાળ કહો. સૂર્યમાળા એટલે શું ?

પાઠ ૬૭	તેજનો તારો	મર્યાદા=ઠંઠ, સીમા
ધ્રુવનો તારો=રિપર	તેજસ્વી=પ્રકાશિત	ક્ષિતિજ=જે ઠેકાણે

૫૮] ત્રીજા ધોરણનો “મુખગણિત [શિક્ષક” અઢી આના.

આકાશ ને પૃથ્વી મળી	સપ્તર્ષિ=સાત તારાનું	ધરીનો ઉત્તર દક્ષિણ
મએલા દેખાય તે જગા	મડળ	હેડે।
ગોળાર્ધ=(ગોળ+અર્ધ)=	લુપ્તક=અતિ તેજસ્વી	આકાશગંગા=રાતે આ-
અર્ધગોળ	તારો	કાશમા પ્રકાશની ધોળા
નક્ષત્ર=તારામડળ, નક્ષત્ર	ધ્રુવ=જે કદપેલી ધરી	પટ્ટી દેખાય છે તે
૨૭ છે	ઉપર પશ્ચિમથી પૂર્વ	ધ્રુમસ=ધ્રુમાડા જેવી
સુમખા=જથા	તરફ પૃથ્વી ફર છે તે	વરાળ

સવાલ—તારા અને ગ્રહનો તફાવત કહો ક્ષિતિજ એટલે શુ તે સમજવો તારાઓ કઈ દિશામાંથી કઈ દિશામાં જાય છે ? ધ્રુવ તારા કેટલી જાતના છે ? દક્ષિણ ધ્રુવ તારો આપણને કેમ દેખાતો નથી ? અસલના લોકોએ તારાને ગોળખવા માટે શું કાધું ? ધ્રુવનો તારો શોધી કાઢવાની સહેલી રીત કહો તારાના વર્ગ સાથે આધારે પાડ્યા છે ? છેક પહેલા વર્ગમાં અતિ તેજસ્વી તારો કયો છે ? તારાના ગગ કેવા હોય છે ? નરી આખે કયા નક્ષત્રો દેખી શકાય છે ? છેક પામેનો તારો કેટલો દૂર છે ? આકાશગંગા એટલે શુ તે સમજવો.

પાઠ ૬૮	ગ્રિહુ=ગ્રીષ્મ ટપકું	અક્ષાંશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તથી
અક્ષાંશ=વિષુવવૃત્તથી ઉ-	પ્રત=નકલ	સરખે અતરે ઉત્તર
તર કે દક્ષિણમાં કોઈ	કરૂપના=અટકળ, ધારણા	દક્ષિણ ને આડી
જગાનું જે અંતર તે	વિષુવવૃત્ત=પૃથ્વીના ગો	લીટીઓ દોરેલી હોય તે
રખાસ=કોઈ મુકરર	ળાપર મધ્યભાગે જે	વર્તુળ=ગોળ
કરેલા રેખાશવૃત્તથી	પૂર્વ પશ્ચિમ ફરતી	રેખાશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તને
પૂર્વ પશ્ચિમમાં કોઈ	આડી લીટી દોરેલી	કાટખુણે છેદીને બને
જગાનું જે અતર તે	હોય છે તે	ધ્રુવમાં મળેને જાય
		એવું મહદ વર્તુળ

ચોથા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” ચાર આના. [૫૬

સવાલ—કાષપણુ મિદુ સપાટીના કયા ભાગમા છે તે આકૃતિ કાઢી સમજવો નકશામા આડી ઉભી લીટીઓ શા માટે દોરેલી હોય છે ? એક નકશા ઉપરથી બીજો પાડવાનો સુગમ ઉપાય કહો. ગોળાપર નકશો પાડવાની રીત સમજવો. વિધુવૃત્ત, અક્ષાશૃત્ત, અક્ષાશ અને રેખાશની વ્યાખ્યા આપી સમજવો અક્ષાશ વધારેમા વધારે અને ઓછામા ઓછા કેટલા હોય છે ? અક્ષાશના પ્રકાર કેટલા છે અને તે કયા કયા ? પૃથ્વીના ગોળા પર અમદાવાદ કયે સ્થળે છે એ નક્કી કરવામા કઇ કઇ બાબતો જાણવી જોઈએ ? રેખાશ અને રેખાશૃત્તની વ્યાખ્યા કહો. રેખાશ કેટલી જાતના છે ને તે કયા કયા ? સૂર્યનો પ્રકાશ દર કલાકે કેટલો આગળ વધે છે અને તે તમે શાથી જાણ્યું ? અમદાવાદ અને મુખમમા સૂર્ય કયારે ઊગે છે એ આપણે બરાબર જાણતા હોઈએ તો એ બે જગા વચ્ચે કેટલા રેખાશનું અંતર છે તે શી રીતે જાણી શકાય ? અક્ષાશ અને રેખાશનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૬૯	તોફાન	પેટે કુડાળા કરતો
ત્રાસો=તિરકસ	આધી=જે પવનથી આ-	જેરમા છુટેલો પવન
નિયમિત=મુકરર	કાશ ધૂળ વડે છવાઇ	આપારવાયુ=વેપારને
મોન્સુન=મોસમ	જય તે પવન	માટે અનુકૂળ આવે
વારાઓડું=પવનનું	વટોળીઓ=જમરાની	એવો પવન

સવાલ—ધુમાડો સીધો ન જતા ત્રાસો જય છે, આગ લાગે ત્યારે પવન છુટે છે તેનું કારણ શું તે સમજવો. સૂર્યના તાપથી પવન ઉત્પન્ન થાય છે તે દાખલો આપી સમજવો. ફરીઆ કિનારે રોજ નિયમિત વા કેટલા પ્રકારનો વાય છે ? જમીન તપે છે તેટલું

૬૦] પાંચમા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” ચાર આના.

પાણી તપતુ નથી તેનું કારણ શું? સમુદ્ર તરફથી જમીન તરફ અને જમીન તરફથી સમુદ્ર તરફ વા કયે વખતે વાય છે, અને તેનું કારણ સમજાવો. વ્યાપારવાયુ વિષવૃત્તથી ઉત્તર તથા દક્ષિણમાં કેટલા અક્ષાંશ સુધી વાય છે અને તેનું કારણ કહો. મોન્સુન વા કયા કયા દેશોમાં વાય છે? હિંદુસ્તાનમાં ધણે તાપ ક્યારે પડે છે અને તે પડવાનું કારણ સમજાવો. હિંદુસ્તાનમાં વરસાદ કયા ખુણામાંથી આવે છે અને તે ખુણામાંથી આવવાનું કારણ કહો. શિયાળામાં વા કયા ખુણામાંથી વાય છે અને તેનું કારણ સમજાવો. અનેક જાતના વા ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શું અને તે વા કયા કયા તે કહો.

પાઠ ૭૮	રેતાળ=રેતીના પથ્થરની	ગામ છે ત્યાંથી ૧૮ મૈલ
રેલો=લાકડું સાફ કર	બનેલી	છેટે કોડકણી ગામ
વનુ હથિઆર	નદીનું પાત્ર=નદીને વહેવનો માગ	પાસે આ ધોધ છે
કદ=આકાર	બખેલ=ગુફા	સારાશ=(સાર=મતલબ
મુરમ=એક જાતના	ગેરસખા=કાનડા જિલ્લા	નઅશ=ભાગ) મુખ્ય
કાકરા, મરડીઆ કાકરા	ના હોનાવર તાનુકામા	મતલબ

સમજાવો—પૃથ્વીપર કયા કયા રેલ હમેશા ફર્યા કરે છે કે જેથી જમીન ધસાધ જાય છે? ખડકનો ભુકો શી રીતે અને છે તે સમજાવો. ચુનાના પથ્થર તથા આરસપડાણ જલ્દી શા કારણથી ધમાધ જાય છે? જમીન, ખડક, અને ડુંગરા શાથી ધમાધ જાય છે? રેતાળ, ધોળા અને રાતી જમીન થવાનું કારણ કહો. મુખ્ય ઇલાકામાં લાલ માટી કયા ધણી જોવામાં આવે છે? રેતી શી રીતે બને છે? નદીના પાણીમાં જમીન ખોદવાની શક્તિ શા કારણથી વધારે છે? મુખ્ય ઇલાકામાં કયા કયા પ્રખ્યાત ધોધ છે? સમુદ્રમાં ખડક શી રીતે બનતા હશે?

ગુજરાતી સાં ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ત્રણ આના. [૬૧

પાઠ ૭૧	અરધનુ ઠંકાણુ	કદાવર=શરીરે પુષ્ટ
ભૂતળ=દેશની સપાટી,	નદ=મોટી નદી	ભિનાશ=ભેજ, શરદી
નદી, નાળા, પર્વતો	રણુ=રેતીનું મેદાન	ભિન્ન ભિન્ન=જુદી જુદી
વગેરે સંબંધી હકીકત	ખાળે=અટકાવે	કસ=રસ
ભૂતળ રચના=દેશની	અટકાવ=રોકાણુ	કમજોર=નબળા
સપાટીપરની તથા નદી	સમઘાત=મધ્યમસર,	ખાનપાન=ખોરાક ને
નાળા પર્વતો વગેરેની	ધણી ગરમ તેમજ	પાણી
જો રચના તે.	ધણી ઠંડી નહિ એવી	નળિએરી=નળીઆના
હિમાલય=(હિમ=પરક	માફકસર=જોધએ તેવી	પ્રમાણુ=માપ
+આલય=ઠંકાણુ)=	સાહસિક=હિંમતવાન	

સવાલ—હિદુસ્તાનની લખાઇ પહોળાઇ કયાથી કયા સુધી ફેટલી છે? દુનિયામા સૌથી ઉચો પર્વત કયો છે? હિમાલય નામ પડવાનું કારણ શું? હિદુસ્તાનમા ઉચા પર્વતોની હાર ગણુવો હિદુસ્તાનમા મોટામા મોટી નદી, રણ અને જગસો કયા છે અને તે કયા કયા છે? હિદુસ્તાનમા તાપ વધારે પડવાનું કારણ કહો ઉત્તરના ઠંડા ને સુકા પવનને કોણુ અટકાવે છે? દક્ષિણના ગરમ અને ભેજવાળા પવનને એવો અટકાવ છે કે નહિ? કોકણુમા વરસાદ વધારે અને ઘાટની પેલી તરફ ઓછો થવાનું કારણ શું? ગરમી કયા ઓછી લાગે? કોમખણુ પ્રદેશની હવા જાણુવા માટે કયા ચાર કારણો ધ્યાનમા રાખવા? ગુજરાતના દક્ષિણ ભાગની હવા તથા તેની લોકો પર કેવી અસર છે તે કહો. ઉત્તર ગુજરાત, સિંધ અને રજપુતસ્તાનની હવા તથા તેની લોકોપર અસર કહો. પશ્ચિમઘાટ, મદ્રાસ ઇલાકો, બંગાળા પ્રાંત, મધ્યહિંદ અને પંજાબની ભૂતળ રચના તથા તેની લોકોપર શ્રી

૬૨] હિંદુસ્તાનની સાં ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ચાર આના.

અસર છે તે કહો. જુદા જુદા ભાગોની હવા જુદી જુદી છે તેથી ત્યાંના લોકોમાં શી બાબતમાં ફેર છે તે કહો, અને તે ફેરફાર ગણાવો.

પાઠ ૭૨	સરોય	અને વેપારી મચક
વહેવારના=આવવા જ-વાના	ખુલ્લો મુકાએલો છે=વપરાશમાં આવે છે	ઐમર ધાટને નીકે આવેલુ છે
અમલ=સત્તા, રાજ	પેશાવર=ચાયબ્ય સરહદ	અનુક્રમે=એક પછી એક
લોહાની સડક=રેલવે	પ્રાતનુ મુખ્ય શહેર	દર=માવ
ગવર્નર જનરલ=વાઇ-	એ મોટું લસ્કરી	ઉપલાણુ=ઉપલી બાજુએ

સવાલ—હિંદુસ્તાનમાં વહેવારના મુખ્ય કેટલા રસ્તા છે, અને તે કયા કયા? કઈ કઈ કેટલી મોટી સડકો કયાથી નીકળી કયા મોટા શહેરમાં થઈ જાય છે તે કહો. હિંદુસ્તાનમાં લોહાની સડક કયા સનમાં નખાઈ અને તે કયાથી કયા સુધી નખાઈ, અને તે વખતે ગવર્નર જનરલ કોણ હતા? હાલ કેટલા મેલની રેલવે બંધાઈ છે? મુખ્યથી પેશાવર, દિલ્હી અને મદ્રાસ કેટલા દૂર છે? આગગાડી રસ્તે ઉપલા શહેરોમાં જતા કેટલા દિવસ લાગે? સાદી સડકની મુસાફરી કરતા આગગાડીની મુસાફરીમાં શા શા ફાયદા છે તે કહો. હિંદુસ્તાનના પશ્ચિમ તથા પૂર્વ કિનારાના મોટા બંદરો ગણાવો કરાચી અને રગુન વચ્ચે સમુદ્ર વાટે કેટલા મેલનું અંતર છે? હિંદુસ્તાનની કઈ કઈ મોટી નદીઓમાં આગમોટ તથા વહાણો જઈ શકે છે? ગંગા નદીમાં કયા સુધી આગમોટ તથા વહાણો જઈ શકે છે? કોચીન, ત્રાવણકોર અને મલ્લનાર કાંઠાની થડમાં કેવા સરોવર છે?

પાઠ ૭૩	પ્રીતિવાળા	નમસ્કાર=પ્રણામ
પરમસ્નેહી=ધણીજ	રા રા. રાજમાન રાજશ્રી	વિશેષ=ખીજુ, વધારામાં

મુખર્ધ ઇલાકાની ભૂગોળની પ્રત્યેકરમાળા જાણ આના [૬૩]

સુખરૂપ=સહીસલામત વગર અડચણે, જહાજો=મોટા વાહાણો ડકકો=માલ ચલાવવા ઉત્તરવા માટે બાધેલો લાકડાનો ઘાટ વેરાન=કિજાડ, વસ્તી વગરનો કાથો=નાળિયેરની છાલ માડવી=કચ્છ પ્રાંતમાં બદર છે અહીં આ	દીવાદાડી છે પોરબદર=સુદામાપુરી, કાડિઆવાડમાં બદર છે પ્રસિદ્ધ=ખાણીતી આયાત=પરદેશથી માલ આવે તે નિકાસ=બીજા દેશ માલ જવો તે ગણતરી=હિસાબ ઉચ્છવાયલ=આપ લે	અનુકૂળ=માફક પોર્ટુગલ=યુરોપ ખાડીની પશ્ચિમમાં દેશ છે ઇમારતી કાર્ટ=ઇમારત બાધવામાં વાપરવામાં આવતું લાકડું કોચીન=મદ્રાસ ઇલા- કામાં દેશી રાજ્ય છે. મિતિ=તિથિ
---	---	--

સવાલ—કરાચી, માડવી, પોરબદર, મુખર્ધ, રત્નાગીરી, ગોવા,
કારવાડ, માગલોર અને કોચીન એ શું છે અને કયા છે અને ત્યાંથી
કયો કયો માલ આયાત તથા નિકાસ થાય છે તે કહો. કરાચીથી
કોલંબો જતા રસ્તે કયા કયા બદરો આવે તે અનુક્રમે ગણાવો.

પાઠ ૭૪ રગુન=બહારદેશનું મુખ્ય શહેર છે અર્થે=વાસ્તે, માટે રસિકોના=એ નામનું ઝાડ એની છાલમાંથી કિવનીન બને છે માફક=અનુકૂળ	ગળ=ફાટા પોડેચરી=મદ્રાસ ઇલા- કામાં ફ્રેંચની રાજધા- નીનું શહેર છે કમાવેલા=પકવેલા છાછર=ચણે ઉંડો નહિ તે નેગાપટ્ટણ, મછલીપટ્ટણ, વિન્નગાપટ્ટણ=	મદ્રાસ ઇલાકામાં કોરો મડળ કાઠપર બદર છે. ગળમ=મદ્રાસ ઇલા- કામાં બદર છે માડું=નદી કાંઠાની રેતાળ જમીન ચિતેગામ, આકિઆમ= બહારદેશના પશ્ચિમ
--	--	--

૬૪] બાળ ગરબાવળીની મોટ બે આના.

કિનારા પર બહર છે | જેમકે કેરોસીન તેલ | તેજ=માનની આવ જી
ખનીજ તેલ=જમીન- ચિલ્કા=મદ્રાસ ઇલાકામાં ઘણી થાય તે
માથી નીકળતુ તેલ, | ખારા પાણીનુ સરોવરછે

સવાલ—કોલબોમાં બધા દેશોની આગબોટો શા માટે આવતી હશે ? કોલબોનો આયાત તથા નિકાસ માત્ર કહો પોડેયરી કોને તાબે છે અને તેમાં શેના કારખાના છે ? મહલીપટ્ટણનો નિકાસ માલ કહો વિજળાપટ્ટણથી કયો કયો માલ નિકાસ તથા આયાત થાય છે ? ચિલ્કા છુ છે, ક્યા છે અને શાને માટે પ્રખ્યાત છે ? કલ-ક્તા નામ પડવાનુ કારણુ શુ ? ચિતેગામ અને આકિઆબ બહર ક્યા છે, અને ત્યાંથી કયો માલ નિકાસ તથા આયાત થાય છે, તથા શુ વધારે પાકે છે, અને એની હવા કોના જેવી છે ? રગુન ક્યા છે, શુ છે અને અહોંથી કયો માલ નિકાસ થાય છે ?

પાઠ ૭૫	કામ કરનાર, એજન્ટ,	મજુરી=પરવાનગી
વહીવટ=કારભાર	મુખત્યાર	હન્તક=તાબે, હાથમાં
સસ્થાન=દેશી રાજનુ	સેક્રેટરિ=કારભારી	ઇડિઆ ઓફિસ=હિંદની
રાજ્ય	સંયુક્ત=જોડાએલા	કચેરી
ક્ષેત્રફળ=ક્ષેત્રનો વિસ્તાર	હાઇકોર્ટ=મોટી અદાલત	વાઇસરોય=રાજાને બદલે
પ્રતિનિધિ=ખીજ તરફથી	નીમણ્ક=ગોઠવણુ	નિમાયલો અધિકારી

સવાલ—હિંદુસ્તાનમાં નાના મોટા સસ્થાનો કેટલા છે ? બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનના પ્રાંતો શા માટે કર્યા છે ? બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનના પ્રાંતોના નામ દો સર્વથી મોટા દેશીરાજ્યો ગણાવો હિંદુસ્તાનનો મુખ્ય અધિકારી કોણુ અને તેની નીમણ્ક કોણુ કરે છે ? વાઇસરોયને મદદ કરનારી સભામાં કેટલા સભાસદો હોય છે ? અને દરેક સભાસદો

બાળવર્ગનો “ મુખગણિત શિક્ષક ” હોઠ આવે. [૬૫

કયા કયા ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે ? કયા કયા કામપર ગવર્નર જનરલ પોતે દેખરેખ રાખે છે ? દરેક ખાતાનું કામ કરવા માટે કયા અધિકારીઓ નિમેશ છે અને તે કેના તાબામાં રહી કામ કરે છે ? ગવર્નરો, મુખ્ય કમિશનરો અને રેસિડેન્ટો, બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનના કયા કયા ભાગપર છે ? મુખ્ય કમિશનરોને કઈ સત્તા નથી ? શહેનશાહના પ્રધાનની સત્તા નીચે કયા કયા કામો છે ? હિંદના વજીરની ઓફિસ કયા છે અને તે ઓફિસને શું કહે છે ?

પાંચમી ચોપડી ભાગ ૩ જાના અર્થ

પાઠ ૭૬.	અવકાશ=ખાલી જગા,	હામ=વાસલુ
વાતાવરણ=(વાત=વા+આવરણ=દાકણ)પૃથ્વીની	માર્ગ	અવરથા=રિથિતિ, હાલત
આબ્જુબાબ્જુ વીંટાપલો વા	વાયુસોષક=વા ખેતી	પ્રાણુવાયુ=ઓફિસગન
અને નહિ ઉતરે=મગ-	લેનાર	કાર્બોનિકએસિડ આસ=
જમા નહિ હસે	સિદ્ધ=સાબિત, નક્કી,	કાર્બોન અને ઓફિસ-
પરપોટા=પાણીમા વાને	દળ=કદ, જડાઈ	જન મળવાથી થએલો
લીધે જીડી આવતા ટુકડા	ટન=૨૦ હદ્રવેટ	વાયુ. એ ઝેરી છે

સવાલ—હવા વિષે શું જાણો છો ? વાતાવરણ એટલે શું તે સમજાવો ખાલી વાસલુમા શું હોય છે ? હવા હોય તો તે સાબિત કરી બતાવો હવામા ભાર છે એ વાત સાચી સાબિત કરી શકો ? આપણા દરેકના માથાપર વાતાવરણનો કેટલો ભાર છે, એટલો ભાર જ્યાં આપણે હુદાઈ જતા નથી તેનું કારણ શું ? હવા કેવો પદાર્થ કહેવાય ? હવા ધન નથી, તેમજ પ્રવાહી નથી તે સમજાવો હવામા

૬૬] પહોલી ચાપડાના “મુખગણિત શિક્ષક” ૧૧૧૧ આનો.

મુખ્ય કયા કયા બે વા છે ? દીવો દેવતા બળવાને અને શાસ લેવાને
કયો વા ઉપયોગી છે ? આદિસજનને વધારે ઉપયોગી છે તો તેમા
બીજો વાયુ શા માટે બેલ્યો છે ? કાલગ્યાસ એટલે શુ અને તે શી

રીતે ઉત્પન્ન કરી શકાય ?

પાઠ ૭૭.	પડધો=સામો અવાજ	ધડો=દાખલો
અતુરપ=આબેહુબ, નક	ધોર=અવાજ, ધ્વનિ	તોછડાઈ=હલકાઈ,
લે નકલ	પડધમ=એક વાજીત્ર	અરિવેક
અડખે પડખે=આગુ-	પ્રતિધ્વનિ=(પ્રતિ+ધ્વનિ	સમ્યના=સલુગાઈ, વિવેક
બાગુમા	=સામો અવાજ,	જડ=નિર્જીવ
ખુદી વલ્યો=ફરી વલ્યો	પડધો	અદમ=માન, વિવેક

સવાલ—પડધો એટલે શું ? પડધો શી રીતે થાય છે તે પ્રયો-
ગથી સમજાવો પડધા ઉપરથી આપણે શું શિખામણ લેવી ?

સમજાવતી—દુનિયામા જડ વસ્તુ પણ આબેહુબ જવાબ આપે છે,
કે ગરીબ હોય અથવા રાજા હોય તોપણ તેઓ જેવું બોલે તેવુંજ સાબળે.

પાઠ ૭૮.	તરગ=તરક, યુદ્ધ	ટાર=કાલમામાથી નીક
જુનાજમાનાનો=અસલી	ગાઠનિદ્રા=ભર ઊઘ	ળતો પ્રવાહી ડામર
વિચારનો	વિચિત્ર=નવાઈ જેવી	કાલસાવાયુ=કાલગ્યાસ;
ગોદી=વહાણને લાગર-	બીજોયુગ=ત્રેયાયુગ યુગ	જેના દીવા થાય છે
વાની જમા, બાધેલી	ચાર છે સત્ય, ત્રેતા,	તે ગ્યાસ,
ખાડી	દાપર, કળિ	કાળાતરે=વખત જતાં
અમળખ=તાજુખ	ફર્ન=નેતરના જેવો ભેજ	ખાણીઆ=ખાણુખ
ડામર=ખનીજટાર, જાડુ	વાળી જમીનમાથતોછોડ	કામ કરનાર મજુર
કાણુ પેટ્રોલ્યમ	છાદી ક્ષમ=અધ કરી	ધાડ=આકૃત

બીજા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” બે આના [૬૭]

સવાલ—બીજા કાલસો શું શું ઉપયોગમાં આવે છે ? કાયદા શી રીતે બન્યા હશે ? કાયદામાં શી રીતે બનાવે છે ? બીજા અને સાધારણ કાયદાનો મુકાબલો કરો

પાઠ ૭૬	ચકલી=ચાવી	સવેળા=વેળાસર
ટગરટગર=એકઠી નજરે,	સેર=પાણીની ઉંચે	
ધારી ધારીને	ઝડતી ઝીણી ધાર	

સવાલ—લવજીએ પુવારો ઉંચે ઝડે છે એ કેવી રીતે છોકરાને ? સમજાવ્યું તે તમે કહો પાણીના કયા ગુણને આધારે પુવારો ઝડે છે ?

પાઠ ૮૦	ગરમીમાપક યત્ર=ગરમી	ધટ=ખડો
પારો=એક જાતની	માપવાનું યત્ર, થર્મો-	એકત્ર=એકઠા
સફેદ રંગની પ્રવાહી	મીટર	
ધાતુ, એ ઠંડા મુલકમાં	હિમખિંદુ=એ ખિંદુપર	વિસ્તાર પામે=ફેલાય
ધનરૂપે હોય છે	પારો આવે ત્યારે	આકો=નિશાન
	પાણી ઠરી જાય છે	માર્ગ=અવકાશ

સવાલ—પારો શું છે ? પારાનું રૂપ કેવું છે ? પાણીથી કેટલા અણુ બારે છે ? એક વાસણમાંથી બીજા વાસણમાં કયા ગુણને લીધે રેડી શકાય છે ? હરકોઈ વસ્તુપર ગરમી અને ઠંડીની શી અસર થાય છે ? પાણી ઉપર ગરમી અને ઠંડીની એકજ અસર થાય છે કે જુદી જુદી ? થર્મોમીટરમાં પાણી ન ભરતા પારો ભરવાના ખાસ કારણ સમજાવો થર્મોમીટરની કૃતિ સમજાવો. થર્મોમીટરમાં પારો શી રીતે ભરે છે ? હિમખિંદુ ને ઉકળતા પાણીનું ખિંદુ શી રીતે નક્કી કરે છે ? થર્મોમીટર યત્ર કેટલી જાતના છે, અને તે ત્રણમાં ફેર શું છે, તથા એ શું ઉપયોગમાં આવે છે ? (થર્મોમીટર યત્ર ત્રણ જાતના છે, સેન્ટીગ્રેડ, ફારનહાઈટ, અને રોમર, સેન્ટીગ્રેડમાં ૦ થી ૧૦૦, ફારન-

૬૮] ત્રીજા ધોરણનો “સુખગણિત શિક્ષક” અહીં આના.

હાઇટમા ૦ થી ૩૨, અને ૩૨ થી ૨૧૨, રોમરમા ૦ થી ૮૦ અથવા હોય છે ફારનહાઇટ વધારે ઉપયોગી છે, કારણ કે હિમબિંદુ કરતાં ઓછી ગરમી એનાથી માપી શકાય છે

પાઠ ૮૧	હાડો=હાથો	અમો=પાણી ઉચુ ઉડાડ
સ્પષ્ટ=ખુદ્ધુ	પડદો=પડ, આંતરો	લાગ=તક [વાનો સચો

સવાલ—નીચેની હવાના દમાણથી પાણી નીચે પડતું નથી તે પ્રયોગથી સામીત કરો પાણી ભરેલા સીસામાંથી હવા શોષી લઈએ છીએ ત્યારે પાણી શા કારણથી મોમા આવે છે તે સમજવો. પીચકારી ને બાની રચનામા શું તફાવત છે ?

પાઠ ૮૨	દક્ષિણમા દેશ છે	ચેતવણી=અગમચેતી;
ઉપયોગ=ચપર	પ્રત્યેક=(પ્રતિ+એક)=	સચના
વાયુભારમાપકયત્ર=વાનુ	દરેક	કોશીશ=ચાલ, મહેનત
દમાણુ જાણવાનો સાચો	સ્તભ=કાચની નળીમા	ગૂઢ=અધરો
બેશ=સારો	પારાની ઉમી દાડી	પ્રવીણ=માહિતગાર
છટાકિ=યુરોપખડની	સભવ=આશા, ભરોસો	અનુમાન=અટકળ,
		ધારણા

સવાલ—હવાના દમાણનો ઉપયોગ બાના કામમા થાય છે કે બીજા કોઈ કામમા થાય છે ? કયા નિયમને આધારે વાયુભાર-માપક યત્રો બનાવ્યા છે ? વાયુભારમાપક યત્રની બનાવટ કહો. જેમ ઉચે જઈએ તેમ હવાનું દમાણુ ઓછું થવાનું કારણ કહો. સંમુદ્રની સપાટીએ પારો કેટલા ધચની ઉચાઈએ હોય છે ? કેટલા પુટની ઉચાઈએ પારો એક ઈંચ હેઠે ઉતરે છે ? વાયુભારમાપક યત્રથી વરસાદ ક્યારે થશે અથવા તો તોફાન ક્યારે થશે એ જણાવાનું કારણ સમજવો. આપણા હિંદુસ્તાનમા વાયુભારમાપક યત્રમા શું ત

ચોથા ધોરણનો “ મુખગચ્છિત શિક્ષક ” ચાર આના. [૬૬

ફેરફારની નોંધ કયા રાખવામા આવે છે, તેથી શો લાભ છે ? પારાનો ઉપયોગ કયા કયા કામમા થાય છે ? એરોમિટરમાનો તમામ પારો નીચે ઉતરી ન પડતા પારાની સજાટીથી ૩૦ ઇંચની ઉચાઇએ રહેવાનું કારણ શું ?

પાઠ ૮૩	ઢાકણ	શય)=ખીજને રહેવાનું
એકદળ=દાળ વગરના	વજ્રપત્ર=ફૂલના ઢાકણના	ઠેકાણુ
દ્વિદળ=એ દાળવાળા	નાના પાદડા	દાડી=ડીડું
આડકતરા=વાકાચુકા	લાગુ=અધ ખેસતો	રેસા=તાતણા, નાર
ફૂલમણી=ફૂલના ગોટાનું	ખીજશય=(ખીજનઆ-	

સવાલ—વનસ્પતિના મુખ્ય કેટલા વર્ગ પાડી શકાય અને તે કયા કયા તે દાખલા આપી સમજાવો ફૂલવાળી વનસ્પતિના કેટલા ભાગ પડે છે અને તે કયા કયા ? એકદળ અને દ્વિદળ વનસ્પતિના ખીમાજ ફેર છે કે ખીજ કયામા ફેર છે ? મૂળ, થડ ઉપરથી એકદળનું કે દ્વિદળનું શી રીતે જાણી શકાય ? એકદળ અને દ્વિદળ વનસ્પતિના થડમા શો તફાવત હોય છે ? બંનેના પાદડામા શો ફેર છે ? એ બંને વનસ્પતિના ફૂલમા શો ફરક છે ? એકદળ અને દ્વિદળ વનસ્પતિના મૂળ, થડ, પાદડા, ફૂલ અને ફળનો તફાવત ગણાવો એવી વનસ્પતિના દાખલા આપો.

પાઠ ૮૪,	ખાય=ખોખાણુ	આતુરતા=ક્રોધ, ઇર્ષ્યા
વજ્ર=ફૂલનું ઢાકણ	પરાગકોશ=પરાગનો	મરણ
મુખ્યકોશ=પાખડીવાળો ભાગ	જથ્થો	સયોગ=(સ=સાથે+યો
ઢાકણુ=પડ, અસ્તર	સમાતર=(સમ+અતર)	ગ=જોડાવું)=મેળાવ,
કેશર=તણ, તાતણા	સરખે અતરે	મેળા થવું તે

૭૭] પાંચમા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” ચાર આના.

સવાલ—ફૂલમાં કયા બે ઢાકણ છે ? સ્ત્રીકેસર અને પુકેસરને અવસ્થાની ઇન્દ્રિયો શા માટે ગણવી ? પુકેસરમાં કયા કયા બે ભાગ છે ? પરાગકોશની રચના સમજાવો. સ્ત્રીકેસરના કેટલા ભાગ હોય છે અને તે કયા કયા ? બધા ફૂલમાં સ્ત્રીકેસર અને પુકેસર હોય છે ? પુકેસરમાંથી સ્ત્રીકેસરમાં પરાગ લાવવામાં કોણ મદદ કરે છે ? પરાગની રજકણને કેટલા ઢાકણ હોય છે, અને તે કયા કયા ? બીજાશયમાં શું ભરેલું છે ? બીજાડમાં શું હોય છે ? ફળ શાથી બંધાય છે ? બીજાશય પકવ થઈ તેનું શું થાય છે ? ઇંડાનું શું થાય છે અને તે કયા રહે છે ? બીજને રોપવાથી શું થાય છે ?

પાઠ ૮૫	બપ=ફૂલ)=ફૂલવાળી	પાવરો=લાગલોજ
અપુષ્પ=(અ=નહિ+પુષ્પ	જળાશય=(જળ=પાણી	પિડ=ગોળો
=ફૂલ) ફૂલ વગરની,	+આશય=ઠેકાણું)=પાણી	પંક્તિ=ગાન, વર્ગ
અદળ	નું ઠેકાણું જેમકે નદી	સમુગ્ધા=બીજકુલ, મુદ્દલ
મુખ્યત્વે=લણ કરીને	તાળાવ કુવા, વાવ વગેરે	સમાસ=સમાવેશ
પરિષકવ=પુરા પાકા	અદળ=અપુષ્પ, ફૂલ	પાન=ગ્રીણા પાદડા
સપુષ્પ=(સ=સાથે+પુ-	વગરની	વિચિત્ર=નવાઈ જેવી

સવાલ—હ સરાજ શું છે ? હ સરાજને લોકો શા માટે રોપે છે ? હ સરાજ ધણું કરી કયા જગે છે ? હ સગજ કયા મુલકમાં મોટા થાય છે અને કયા મુલકમાં મોટા થતા નથી, હ સરાજને પાદડા હોય છે કે નહિ અને પાદડા જેવું દેખાય છે તે શું ? હ સરાજની નસો કોનક જેવી હોતી નથી ? અને કોના જેવી હોય છે ? અપુષ્પ વનસ્પતિના દાખલા આપો અપુષ્પ વનસ્પતિને કેવી વનસ્પતિ કહે છે ? હ સરાજને કોડ શી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? સેવાળ ને પાદડા વગરની વનસ્પતિના

આળખેથીનો “ ડિક્શન શિક્ષક ” એ આનંદ. [૭૧]

દાખલા આપો. કૂગ કેવી જગામા થાય છે ? બેક્ટેરીયા નામના ઝીણા જંતુ એ શું છે ?

પાક ૮૬.	સાવરણી=ઝાડું, વાસીદુ	સ્વાદિષ્ટ=સ્વાદવાળું
મજરી=માજર, ફૂલને	કાઠવાનું સાધન	પુરણપેળી=વેડમી
ઠેકાણે બેસે છે તે	મથાલ=મોટા કાકડો	કલ્પવૃક્ષ=ઈન્ડુ બાપે
મોભ=ધરની વચમાનો	દામથા=પથુને પગે	એતુ સ્વર્ગનું ઝાડ
આડો થામત્રો	આવવાના દોરડા	શૂળ=કાટા
પરનાળ=પાણી ઝીલવાતું	ડાંગે=લાકડાની દાડીનો	પરડા=માવળનીશીંગ
કે તેને એક ઠેકાણેથી	મોટા પળો	ટીથી=ખીસ્યા વગરના
ખીજે ઠેકાણે પહોંચ્યા-	તાસક=ઢાકણું	પાદડાનો જથો
ડવાનું સાધન		

સવાલ—નાળિયેરનું થડ કેટલું ઉંચું હોય છે? મજરી કુટમ્બ પછી કેટલા વખતમા નાળિયેર બધાય છે? સારી જમીનમા ઊગેલી નાળિયેરી પરથી વધારેમા વધારે કેટલા નાળિયેર ઉતરે છે? નાળિયેરી કેટલા વરસ સુધી ફળે છે? નાળિયેરના ઝાડના દરેક ભાગનો ઉપયોગ કહો. આવળની છાલ, પરડા, આવળ, ગુદર, અને કાટાનો ઉપયોગ ગણાવો.

પાક ૮૭	ટકાઉ=મણ્ણો વખત આવે	વગેરેમા પાકે છે
હિંદી શહેનશાહત=	એવું	તે જતું
- બ્રિટિશ હિંદુસ્તાન	અધાપિ=હાલ સુધી	સળતું=કોણી જનું
પર=ધેરસવો	અણીશુદ્ધ=જેવું ને તેવું	ટટા=વડના ફળ
ધોલા=ખપેડાની ટદી	રોગાન=રગામાં વપરાતું	હમાર=ચીંડી
અસ્તર=માહેતું પડ	તેલ	સમિધ=અખિ સળગા-
ઓપ=અળકાટ	ઉધધ=કામળ, લુગડા	વવાની સાકડી

૭૨] પહેલી ચોપડીનો “ ડિક્ટેશન શિક્ષક ” અહીં આના.

વડવાઈ=વડની ડાળી- | જેવા ફાટા | સામે ગંગવર વડ છે
માથી ટુટેલી દોરી | કખીરવડ=શુકલતીર્થની | ધટા=ભરાવ

સવાલ—સાગ કયા કયા જિગે છે, અને ત્યાં ધણા જિમવાનુ ક્ષરણુ શુ ? સાગના પાદડાનુ વર્ણન કરો એ શુ ઉપયોગમા આવતા હતા ? સાગનુ ઝાડ વધારે ટકાઉ શા માટે છે ? એમાથી તેજ નીકળે છે તે શા ઉપયોગમા આવે છે ? સાગના લાકડાનો વધારે ઉપયોગ થવાના કારણુ કહો. વડનુ વર્ણન કરો અને તેનો ઉપયોગ કહો. કખીરવડ કયા છે અને તેને માટે શુ જાણો છો ?

પાઠ ૮૮	જ જળ=ખટપટ	દાડીવાળુ સરેદ પાખ-
ચોગ્ય=લાયક, જોઈએ	ફણુગો=અતુર	ડીનું ફૂલ
તેવા, બધેએસતા	પ્રસંગ=તક, વખત	ટમેટા=વિલાયતી વેગણુ
અધવચ=વચગાળે	પારિજાતક=એક જાતનુ	કલમ=રોપવા માટે ઝા-
સતેજ=વધારે જાગૃત	સુગંધીદાર કેસરીઆ	ડની કાપેલી ડાળી

સવાલ—સમજુ માખાપો અને અણુમમજુ માખાપોમા ફેર શું ? માખાપોએ છોકરાની અવલોકન શક્તિ તથા જ્ઞાન મેળવવાની ક્ષમ્જાને દર્દ કરવા માટે શા શા ઉપાયો લેવા ? નિશાળના બગીચાથી શા શા લાભ થાય છે તે કહો આ પાઠમા જે છ વર્ગ પાડ્યા છે તે દાખલા સાથે કહો

પાઠ ૮૯.	ખોળીઆ=શરીર	કોશેટો=લાખી ગોળા દડો
રેશમ=હીર	સજોગ=જનાવ, પ્રસંગ	ભરાઉ=પુષ્ટ
રૂખતરૂઆકારમા ફેર-	પુષ્ટ=જોરાવર	પરિપુર્ણ=સંપૂર્ણ, સારી
દાર, જુદા જુદા રૂપ	ખાલ=ચામડી, ત્વચા	પેડે

બીજી ચોપડીનો “ ડિક્ટેશન શિક્ષક ” ત્રણ આના. [૭૩

સવાલ—પ્રાણીઓને ખોળીઆ શા માટે બદલવા પડે છે ?
રેશમના કીડાના રૂપાંતર કહો. આ પાઠમાંથી શું શિખામણ મળે છે ?

પાઠ ૯૦.	તવચ=ચામડી	સમતોલ=(સમ+તોલ)
છડુ=એડુ	પોલ=પોલાણ	સરખુ વજન
ધામા=ડામા	પૌષ્ટિક=પુષ્ટિકારક	સેવે છે=હુકાળા રાખે છે
કોટલુ=કોચલું, ઢાકણ	જરદી=ઈંડાની દાળ,	શિરા=રક્તવાહિની,
રોમાન=એક જાતનું	ઈંડાની સફેદી વચ-	રંગ, નસ
મિશ્રિત તેલ	માનો પીળો ભાગ	અદૃશ્ય=અલોપ,
		દેખાતું બધ; ગૂમ

સવાલ—કયા કયા પ્રાણીઓ ઇંડા મૂકે છે ? સાહસગ્રાનું છડુ કેવડું હોય છે ? પોલમાં શું હોય છે ? નળળા માણસોને ઇંડાનો કયો ભાગ ખવડાવવામાં આવે છે અને તે શા કારણથી ? સફેદીની વચમાં શું હોય છે ? છડું આમ તેમ ફેરવ્યા છતાં બચ્ચાને ધકકો કેમ નથી લાગતો ? ઇંડામાં મર્મ કયા હોય છે તે બતાવો. મર્મનો ખોરાક શું છે ? મરધી કેટલા ઇંડા મૂકે ? મરધીના ઇંડા સેવવાની હકીકત કહો. ઇંડાનું ચિત્ર કાઢી દરેક ભાગ બતાવો.

પાઠ ૯૧.	છલમ=ફાળ	બળિએલ=ખારીસો
લગુર=વાદરા, વાનર	તૂલ=ઉભા છોડ	મધ=સોખત [પાનર
નીલ=ખાખે ડીલે કાળા	કપિઓ=પુછડી વગરના	હાડપિનર=હાડકાનું
વાદરા	એ પગે ચાલનાર	અનુમાન કરે છે=
ઠેકડા=કુદકા	વાદરા	ધારે છે, અટકળ
	વાંદર=વાનરો; વાનર	કરે છે

સવાલ—વાદરા કેવા દેશોમાં જોવામાં આવે છે ? વાદરાના કેટલા વર્ગ પાંદો રાકાય અને તે કયા કયા ? પુછડી વગરના વાંદરાની હકીકત કહો. ઉરામઉરામનો અર્થ શો અને એ વાદરા ક્યાં થાય છે ?

૭૪] ત્રીજી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના.

વાદરા અને કપિને શા માટે મનુષ્યના નજીકના સગા કહીએ છીએ ? કપિ અને માણસમા શુ ફેર છે ?

પાઠ ૯૨.	પત્થર	મુકરર=નકી
બેડાળ=(બે=નહિ+ ડાળ=ઘાટ) કદરૂપા	તાણખા=ચીણુગારીઓ	શિલ્પશાસ્ત્ર=કાતર- કામની વિદ્યા
કલેદું=ડીકરાની તાવી	ગરમાવો=ગરમી, હુકમ	શ્રેષ્ઠ=ઉત્તમ, સૌથી
ચક્રમક=એક જાતનો	ઓપેલા=ધસીને	સરસ
	ચળકતા કરેલા	

સવાલ—માણસોમા પ્રથમ કેવી રીતે સુધારો થયો .

દુકામા કહો

પાઠ ૯૩.	તાલકુ=ખોપરી ઉપરનો	નસો
મગજ=ભેજુ, માથાની	પૃષ્ઠ=ભાગ [ભાગ	કલેજુ=કાળજી, પિતા
અદરના ભાગ	જ્ઞાનતત્ત્વ=જ્ઞાન કરાવ-	રજ્જુ=તાતણી, તાર, દે
ધડી=પડ	નાર તાનણા, મગજને	આરભ=શરૂઆત
ખોપરી=મગજનો	ખબર પહોંચાડનારી	મજબૂતતુ=માસના
દાખડો	ઝીણી તાર જેવી	સત્વની દોરી

સવાલ—મગજનુ ઢાકણ શેનુ બનાવેલુ છે અને તેને શુ ક છે ? મગજના કેટલા ભાગ છે અને તે કયા કયા ? મગજના ક બે અડધીઆ છે ? માણસની બુદ્ધિનો આધાર શા પર છે ? મગજનુ મુખ્ય સ્થાન કયા કયા છે ? મગજના મુખ્ય સ્થાનોઃ ધકકો લાગે અથવા રોગ થાય ત્યારે શુ થાય છે ? મગજનો નાનું ભાગ કયા છે તે બતાવો મગજના નાના ભાગનું કામ શું છે આ પાઠમા આપેલા ચિત્રનો નમુનો કાઢો અને મગજ તથા જ્ઞાન તંત્ર વિષે સમજાવો.

ચોથી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના. [૭૫

પાઠ ૯૪	મેલુ	નળી
આસોચવાસ=દમ દેવો	પોલ=વકાશ, ખાલીજગા	ઉચ્ચાસ=દમ મૂકવો તે
ને દમ મૂકવો તે	ખડ=માગ	ખખોલ=પોલ
અસ્વચ્છ=(અ+સ્વચ્છ)=	આસવાળી=આસ લેવાની	ધમલુ=વા ડુકવાનો સચો

સવાલ—હૃદય અને ફેફસા કયા આગળ છે ? ફેફસાં કેટલા છે ને કયા કયા છે ? ફેફસા કયા આગળ છે ? ફેફસામા કયો ગુલુ છે કે તે લાલુ ડુંકુ થાય છે ? ફેફસામા શી રીતે લોહી સ્વચ્છ થાય છે તે સમજવો ફેફસા ડુલવાનું તથા સંકોચવાનું કારણ સમજવો ફેફસાની ક્રિયા કોને મળતી છે ? ફેફસાનો ક્રિયા ચાલતી બધ થાય તો શુ થાય ? આસ નળી ને ફેફસાનું ચિત્ર પાડો.

પાઠ ૯૫	બપક=મપકો	ખો=ખરાબ વાસ
જરદી=પિળાશ પડેનો	કસુખી=કસુખાનો રંગ,	છીપા=તુગડા છાપનાર
નિચોવી=પાણી કઠી	લાલ, રાતો	ઝેર=સાલ માટી
નાખી	કીરમજી=કીરમજના	હરડાખેડા=એકગતનાફળ
પાપડખાર=સ ચોરો	જોવો રંગ, ગુલમાખી	એલીઝરીન=કોલટાર-
કાજી=લાલી, ખેળ	સુરખી=તેજી	માથી કાઢેલો એક
સુરંગી=રાતો રંગ	મિત્રણુ=ભેગ, મેળવણી	જાતનો રંગ

સવાલ—રંગરેજો કસુખીના જુકાનો રંગ શી રીતે બનાવ્યો અને તેમા ફેટો કેવી રીતે રંગ્યો ? રંગ્યા પછી ધઉના લોટની કાજી અને લોખુના રસમા ખોળી રાખવાનું કારણ શુ ? ગદલમા લોખુને રસ મેળવવાથી કયા કયા રંગ બને છે ? ગદનમાથી કેમરી રંગ, અખ્યાસી તથા કીરમજી રંગો શુ મેળવીને બનાવે છે ? અસંલ દેશી ખાકો રંગો શી રીતે બનાવતા હતા ? મળી કયા ભેગે છે ? મળાને

૭૬] પાંચમી યોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના.

પક્ષવાની રીત કહો છીયાએ કયા કયા બે નિશ્ચયો લુગડા છાપવા માટે તૈયાર કરી રાખ્યા હતા ? એલીઝરીન શું છે ને તે શેમાથી બનાવવામા આવે છે તથા તેનો ઉપયોગ કહે.

પાઠ ૯૬.	ગુંદે છે=કસણે છે	ખીલડો=ખુટો
લાઈ=થોડા મધેડાના લીંડા	મુલાયમ=નરમ	ચાક=કુભારનું ચક
હલ વાળે છે=નવાઈ	ગારો=પલાળીને કસણેલ	પેટુ=વચ્ચો ભાગ
એવી કરીઝરી કરે છે	મટોડુ	કાચકા=કાચકીનું ફળ
		ટપેરે=ટીપે

સવાલ—કુભાર મટોડી કયાથી લાવે છે ? ગારો કેવી રીતે તૈયાર કરે છે ? કુભારના ચાકની રચના કહો કુભાર વાસણો શી રીતે બનાવે છે ? કુભાર વારવાર હાથ શા માટે પલાળે છે ? વાસણને ટીપવાથી શો લાભ ? ભટ્ટીમા વાસણો ગોઠવ્યા પછી શું કરે છે ? કયાનું કુભારકામ વખણાય છે ? કુભારના ચાકનું ચિત્ર ખાડો.

પાઠ ૯૭.	કોણી=હાથની વચ્ચમાનો	ટેકા=ટેકણુ
જુલુ=લાખો ને જાડો	સાધો	
સાકટીનો કટકો	ઉચ્ચાલન=ઉચ્ચ કરવું તે	

સવાલ—ઉચ્ચાલનમા મુખ્ય કેટલા ભાગ હોય છે અને તે કયા ? ઉચ્ચાલનના પ્રકાર કેટલા છે અને કયા કયા તે દાખલા આપી સમજાવો ઉચ્ચાલનથી શા ફાયદા થાય છે ? (યાત્રિકશક્તિ છ છે ઉચ્ચાલન, રેટ, ગરમડી, ઢોળાવ, ફાયર, ફેર અથવા પેચ)

પાઠ ૯૮.	નમુનો=ચિત્ર	ખોભણ=ખાડો
ગરમડી=ધરેડી	વેત=બિલ્લસ	વાટ=પૈડાપર લોહનો
રેટ=પાણી કાઢવ તુ ચક	આરા=હાતા	પાટો જડે છે તે
		ગાળામા=ખાલી જગામા

સવાલ—ગરમડી વડે કુવામાથી પાણી કાઢીએ છીએ ત્યારે ઉચે ખેંચવાને બદલે શા માટે નીચે ખેંચીએ છીએ ? ગરમડીનો ઉપયોગ શો છે ?

પાઠવાર અધરા શબ્દો તથા જોડાક્ષર.

(પા ૧) અવશ્ય, બુદ્ધિ, સ્નાયુઓ, વિદ્વાન, પ્રયત્ન, ઇકિકેટ, સુસ્તી, મુખ્યત્વે, ઇંદ્રિયોની, બ્રહ્મચર્ય, ઉત્તમ, અશક્ત મશ્કરી, આયુષ્ય, (પા ૨) અકસ્માત, અણુધાયુ, પ્રખ્યાત, ચિત્રામણુ, ઢોળયુ, સ્વસ્થ, સૂઝી, ગૃહસ્થે, ચેત્યો, ભતિસ્વભાવ યુદ્ધ, પૈડુ, પ્રસન્ન. (પા. ૩) અસ્વચ્છ, શ્વાસવાટે, કાર્બોનિક, એસિડ, આસ, ઉત્પન્ન, નિરતર, પ્રયોગો, સિદ્ધ, નેટ્રોજન, ઓકિસજન, શુદ્ધ, કૃપાળુ, મૃત્યુ, (પા, ૪) કોકેન, જપાંમર્દ જવદ્વેજ, આયર્લાંડ, પુષ્કળ, ધૈર્ય, શ્રદ્ધા (પા ૫) ગુરુ-ભક્તિ, વિદ્યાર્થી, શિષ્યવર્ગમા, શ્રીકૃષ્ણ, ગુરુપત્ની, શિષ્યો, વેઠયુ, એકનિષ્ઠા, અમૂલ્ય, (પા. ૬) સ્વછદી, સુસ્ત, ઉદ્ધણસી સાંભળયુ, અત્રે. (પા ૭) દ્વારામતી, વૃદ્ધ, પ્રતિઉત્તર, કૃષ્ણ-દર્શન, કૃષ્ણમંદિર, જડિત્ર, સ્ફાટિક, મૃદગ, ચોદ્દા, પૃથ્વી-પતિ, (પા ૮) પુષ્ટિકારક, તંદુરસ્ત, સામર્થ્ય, ભવિષ્ય, ભગૃતિ, સ્થિતિ, નિતારી, દ્રાક્ષ, ઓછોવ-તો, મધાર્ક, અભિપ્રાય, (પા. ૯) દ્રાવિડ, ધર્મપુસ્તક, ધર્મશાસ્ત્ર, વેદધર્મી, વિષ્ણુ, ઇષ્ટ, વૈષ્ણવો, ગૌતમબુદ્ધ, બૌદ્ધધર્મી, જૈનધર્મીઓ, સ્વેતાંબર, બુદ્ધદેવ, તીર્થંકર, વૈરાગ્ય, સિદ્ધાંતોને, તુર્કસ્તાન, સ્તુતિ, સુન્ની, અગ્નિ, ચિત્ત, ધર્મત્રય ખ્રિસ્તી, ઇસુખ્રિસ્ત, પ્રોટેસ્ટન્ટ, કેથોલિક. (પા. ૧૦) મેગેસ્થિનીસ, સિદ્ધાઓ,

સક્ષિપ્ત, તામ્રપટ, ચદ્રશુખ્ત. સેલ્યુકસ, શ્રયકર્તા, વ્યવસ્થા,
 વિશ્વાસુ, સહીસિક્કા, માલમિલકત, હુન્નર, ન્યાયા-
 સન, પ્રાદાણ, શ્રમણ, મૃગચર્મ, વિદ્યાભ્યાસ, ભરગચ્છી,
 (પા ૧૧) ઋગ્વેદસહિતા, વરૂણદેવની, સ્તુતિ, વસિષ્ઠઋષિ,
 તુગ્ર, ભુજયુ, અશ્વિનીકુમાર, સમુદ્રયાન, સમુદ્રવાટે, ભૃગુકચ્છ,
 ક્ષાહ્યાન, છટ્ટા. (પા. ૧૨) શૃંગ, તત્કાળ, તુષ્ટ, દ્વદ્ય.
 (પા ૧૩) છીડુ, નિર્મળ, મૂર્છના, છત્રીસ, ભરતઋષિ,
 (પા ૧૪) મુશ્કેલ, અકસ્માત, પ્રસિદ્ધ, નોધ્યા (પા ૧૫)
 ભુટ્ટી, અવતર્યો, અદ્ભુત, જિદગી, જવામદો, સ્ત-
 બ્ધ, અટકાવ્યુ, (પા ૧૬) વિચિત્ર, અડસટ્ટો, નિદવા,
 ગૃહસ્થાઈ, ચિદીઆ, સ્વતત્ર, પરતત્ર, મિથ્યાભિમાન, રિવા-
 જને, સ્થિતિ, મેગેસ્થિનીસે (પા. ૧૭) પત્નીની, ઉત્સાહ,
 વેઠવૈતરૂ, આશ્ચર્ય, ધર્મિષ્ઠ, આવડત્રેવડ, પ્રીતિ, રત્નનગરી,
 સ્વધ્યાકાળે, દ્રવ્ય, હોસભયો (પા ૧૮) વૈશ્ય, પ્રદ્વાચર્ય,
 ધર્મક્રિયા, ધર્મોપદેશ. (પા. ૧૯) હિરણ્યાક્ષ. હિરણ્યકશ્યપ,
 કશ્યપ, કૂરૂપે પર્વતશૃંગ, પ્રાદા, પ્રદ્વાડ, હુર્મંતિ.
 (પા ૨૦) કાલીની, ત્રીસેક, ચૈત્યો, શિલ્પકામની,
 સ્ત્રીપુરુષના, મૂર્તિઓ, સ્તભ, ભિક્ષુઓને, સૂર્યોદય, જિદગી
 (પા. ૨૧) કૃષ્ણા, હસ્તિનાપુર, (પા ૨૨) ડાહ્યાભાઈ, દેવાનક-
 સ્વામી, હિતેચ્છુ, ઋતુવર્ણન. (પા ૨૩) ધાર્મિક, વિશ્વાસઘાતી
 ઢાકયુ, અન્નદાતા. (પા. ૨૪) મહાસ્વાદુ, મિષ્ટ, હણી,

ગુજરાતની સાં ભૂગોળની પ્રશ્નાત્તરમાળા ત્રણ આના. [૭૬

નિર્માણ, અર્ણા, ભુક્તિ (પા. ૨૬) આથમ્યો, કુપ્પા.
(પા. ૨૬) ઋષિઓએ, ચકવર્તી, નિમિત્ત, આકૃતિ, આશ્રમ
સ્થાન, ક્ષત્રિયવંશ, ધર્મદારા, શકુત, શકુતલા (પા. ૨૭)
કંટાબ્યા, વૃક્ષો, ઇશ્વરસ્તુતિ, સ્વાર્થ, (પા. ૨૮) ધર્મિષ્ઠ,
વિશ્વામિત્ર, સર્વસ્વ અર્ધીકાયા, સ્તબ્ધ, ધ્રુજતે, સુદા,
(પા. ૨૯) વિદ્યાર્થી, આદિત્યેશ્વર, ગરુડેશ્વર, કાળભૈરવનુ,
પ્રહક્ષિણા, (ગા. ૩૦) તૂટયો, (પા. ૩૧) અલૈકિક, બુટ્ટી,
ભિક્ષુ, પર્ણકુટીમા, અતિથિ (પા. ૩૨) આશીર્વાદ, લુગડા
લત્તા ફાંટાતુટા, વધ્યાસધ્યા સકલ્પ, મુશકેલી. (પા. ૩૩)
નાસ્તિકપણુ, છિદ્રવાટે, પ્રહાંડ, જ્ઞાનશક્તિ, શ્રદ્ધા (પા. ૩૪)
પ્રીતે, પતિતોદ્ધાર, વિશ્વેશ્વા, કૃતિ, નિર્ભી, જળનિધિ, નૃત્ય
વ્યાઘ્રો વૃક્ષ, તરુવર (પા. ૩૫) ભૂસ્તર, ગુમાસ્તા, સ્વાશ્રય;
(પા. ૩૬) પોટુંગલ, લિસ્થન, થોભયો, મોઝાબિક, સિહલ-
દ્વિપ, મોલ્યુકા, સમૃદ્ધિ, સપ્ટેબર. (પા. ૩૭) માર્કિવસ
ઓવ વૂસ્ટર, જેમ્સ, ગ્લાસગો, શાસ્ત્ર, આટલાંટિક, એ બિનોની,
નિર્ભય, પાત્રીસ. (પા. ૩૮) હિંડોળા, શતપત્રી, કલ્હાર, ભુંગ.
(પા. ૩૯) જન્મ્યા, નિર્ધન, વલ્લભ, આશ્ચર્ય, શીઘ્ર, નળાખ્યાન,
સુભદ્રારહસ્ય, કવિત્વશક્તિ. (પા. ૪૦) ધાર્મિક, દમાસ્કસ,
પ્રપૌત્ર, અખ્યાસી, મુરખી, દષ્ટિએ (પા. ૪૧) હુન્નરો,
ખ્યાલ, સંગ્રહસ્થાનો, ઇસ્પતાલો, કિલ્લા. મનુષ્ય, કૃતિઓ.

૮૦] હિન્દુસ્તાનની સાંભૂજોળની પ્રસોત્તરમાળા ચાર આના,

અઃશ્રય. (પા. ૪૨) દેવી, કૂરપણુ, પ્રપુલ્લતા, સ્વાર્થ, કૃત્ય
 દેવીલા, બ્રહ્મદત્ત (પા. ૪૩) મીણુભત્તી, બિડયુ' (પા. ૪૪)
 નિર્ભય, સ્તુતિ, સ્નેહી. (પા. ૪૫) આશ્વિન, આશ્રયકારક,
 સ્પર્ધા, ઉત્સવ, છુટ્ટી, ચૌટામાંથી, સ્કાટિક, અષ્ટબુજ, કીર્તિ-
 સ્તભ. (પા. ૪૬) સુગ્રયુ, સુગ્રીવ, પત્નો, વિષ્ટિ, વિભિષણે,
 ઈંદ્રજિત, કુભકર્ણ, અશ્વમેધયજ્ઞ, વર્ણુગ્યા (પા. ૪૬ ભા ૨.)
 ધૃતરાષ્ટ્ર, યુધિષ્ઠર, ગદાયુદ્ધમા, સ્વાર્થી, નિષ્કૂળ, સ્વચંવર,
 મચ્છવેધ, ઈંદ્રપસ્થ, યુક્તિ, દ્રોણાચાર્ય, લિખ્મપિતામહ.
 (પા. ૪૭) ભિન્ન ભિન્ન, શખસોની, છિદ્રોવાટે, ક્રિયા, નિરર્થક
 સ્વપ્ના, નિરૂધમીને, નિસ્તેજ, કુસ્તીથી (પા. ૪૮.) વૈષ્ણવ
 સદ્ગ્રથ, પતિવ્રતા (પા. ૪૯) શ્લોકમા, ઈત્યાદિ, વૃત્તિને,
 મરણુશય્યામા, સૃષ્ટિથકી (પા. ૫૦) આત્રેયી, દડકારણ્યમાં
 અગસ્તય, વાલ્મીકિને, વિન, અદ્ભુત, પ્રીતિ, અરૂંધતી,
 ઋણ્યશૃંગ, કૌશલ્યાએ (પા. ૫૧) વિક્રમ, પૂર્વે, સંવત્સર,
 મૃત્યુ, યુધિષ્ઠરનો. (પા. ૫૩) આશ્રય, કીર્તિ, ભિમીથી,
 વૈતાલપચીસી, બરાસકસ્તુરી, ઉદમકમંસવાદ, પ્રસિદ્ધ
 ઉત્તેજન, સસ્કૃત, નોધ્યા, (પા. ૫૪) કૂર, દહ્ય, સૌમ્યનું
 (પા. ૫૫) પ્રતિષ્ઠા, પ્રશ્ન, લપસ્યા સત્પુરુષનું, દીર્ઘસૂત્રીની
 પા. ૫૬) મૂર્તિપ્રજક, બનાળુ, સુતલીબ, અબદુલ્લાને,
 બાલ્યાવસ્થામાજ, પુનર્લેખ, કાળકપાપાણુ, પરિપક્વ, તુચ્છકારી,
 નિષ્કામ, નિરૂપાયે, શસ્ત્ર, પર્યેત, ઇસ્તબુલમાં. (પા. ૫૭)

“ભાષાપોથીનો ડિક્શન શિક્ષક” જે આના. [૮૧

ચઢેઝઢ, ધમંચુર, તત્ત્વો, લગ્નવિધિમાં અંકલેશ્વર ખ્રિસ્તી
અલાહીન, જિલ્લાના, (પા ૫૮) પૃથ્વીરાજ, ગીઝનીના,
ટકર, શાહુખીન, ઉર્ફે, થાણેશ્વર, મિટ્ટી, સંયુક્તાને, આશ્રિત
શબ્દવેધનો (પા ૫૯) યશસ્વી, કીર્તિ, તેજસ્વી, હર્ષવર્ધન
શિલાદિત્ય, ધર્મિષ્ઠ, દસ્તાવેજો, મહેસાઓ, ફળદ્રુપ, ઉત્તેજનમાં,
(પા. ૬૦) સ્વતત્ર, જોડા, અસ્તવ્યસ્ત, વાઢીનાખ્યા ફીરસ્તા,
અતિશયોક્તિ, હરદ્વાર, ત્રેસક (પા ૬૧) યુદ્ધનીતિ, રાજ્ય-
નીતિ, નામાકિત, રાજ્યાધિકારી, કીર્તિવત, નીવડ્યુ, બુદ્ધિબળ
મૌર્યને, ત્વરાશી, કૂર, સન્માન, ધર્મમંદિરો, દીર્ઘ, યુદ્ધનીતિ,
પદ્ધતિ, (પા ૬૨) તિરસ્કાર, બહારે, સ્વમિલકિત.
(પા. ૬૩) પ્રતિનિધિ, ઠકુમરકરી, રત્નજડિત, કુસ્તાથી.
(પા ૬૪) સમૃદ્ધિનો. ટેવનિંઅર, રાજચિહ્ન, સુદા, તખ્તે-
તાઉસ. (પા. ૬૪) ઉત્કલ, વિષિ, મક્કા, ચુસ્ત, સિઝા,
અણુવિશ્વાસ, રાજ્યાભિષેક, મત્રિ, નિષા (પા ૬૬) નેપ્ચ્યુન
બૃહસ્પતિ (પા. ૬૭) નક્ષત્રો, ક્ષિતિજ, કલ્પી, સમર્થિ,
લુપ્થક; ગોળાર્દમા, કૃત્તિકા, પુખ્ય (પા. ૬૮) વિપુલવૃત્ત,
વર્તુળ. રેખાશવૃત્ત. (પા. ૬૯) વ્યાપારવાયુ, નૈઋત્ય,
(પા. ૭૦) કાઝીનિક એસિડવ્યાસ, સહ્યાદ્રિમા મહારાષ્ટ્ર;
શૂળપાણીના, ગેરસમ્યાથી, (પા. ૭૧) દ્વીપકલ્પ, કન્યાકુમારી,

[૮૨ પહેલી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” અહીં આના

કુળદ્રુપ. (પા. ૭૨) દિલ્હી, મછલીપટણ, ડેલહાસી બ્રહ્મપુત્રા
(પા. ૭૪) સ્નેહી, વિભગાપટણ, ચિલ્કા (પા. ૭૫)
મૈસુર. (પા. ૭૬) વાયુશોષક નેટ્રોજન (પા. ૭૭)
ધ્વનિ, ધ્રુજતી ઇંદ્રિયને, પ્રતિધ્વનિ, (પા. ૭૮) વિસ્મય,
બ્રધો, નિદ્રા, ગદ્ગદા (પા. ૮૦) ઉચ્ચતામાપક, થર્મોમીટર,
(પા. ૮૧) ચત્તા, (પા. ૮૨) પ્રત્યેક (પા. ૮૩) દ્વિજન,
કૂલમણિ (પા. ૮૪.) પરિપકવ (પા. ૮૫) વનસ્પતિ,
ઉત્પત્તિ, વૃદ્ધિ, સૂક્ષ્મદર્શક, બેક્ટેરિઆ (પા. ૮૬)
હુક્કાનો સ્વાદિષ્ટ. (પા. ૮૭.) તુંગભદ્રા, અઘાપિ, અણીશુદ્ધ.
(પા. ૮૮) બુદ્ધિશાળી, પ્રશ્નોના (પા. ૮૯) પુષ્પ,
બિડાએલી, ધિકકારવું, પરિપૂર્ણ. (પા. ૯૦) શાહમૃગ;
ત્વચા, પૌષ્ટિક, વૃદ્ધિ. (પા. ૯૧) બ્રહ્મદેશ, આફ્રિકામા,
વર્તાતા, વિદ્વાનો. (પા. ૯૨) જન્મ્યા, સૂઝયો, મુખ્યત્વે,
હેળબ્યા, શિલ્પશાસ્ત્ર, શ્રેષ્ઠ (પા. ૯૩) પૃષ્ઠમાથી. (પા. ૯૪)
શ્વાસોચ્છવાસ, સ્થિતિસ્થાપક, શ્વાસનળી, ઉચ્છવાસમા (પા. ૯૫)
નિચોબ્યા, અખ્યાસી, મિશ્રણમા સાલ્લા એલીઝરીન (પા. ૯૬)
આલ્યુ; ચોટતો. (પા. ૯૭) ઉચ્ચસાલન, ટેકબો (પા. ૯૮) ટાગ્યું

શાહપોર

છગનલાલ ખાતીરામ શાહ.

મુરત.

} “મુખગણિત શિક્ષક” વએરેના કર્તા.

બીજી ચોપડીનો “ ડિક્ટેશન શિક્ષક ” ત્રણ આના. [૮૩ -

અપૂર્ણાકના કેટલાક ધ્યાનમાં રાખવા જોગ નિયમો.

- (૧) અપૂર્ણાકમાં અશ એ ભાજ્ય અને છેદ એ ભાજક છે
(૨) કોઈપણ પૂર્ણાક સખ્યાને અપૂર્ણાકમાં લખવી હોય તો છેદમાં એક લખવો. (૩) સમ અપૂર્ણાકની કિંમત હમેશા એક કરતાં ઓછીજ હોય છે, કારણ કે એમાં અશ (ભાજ્ય) કરતાં છેદ (ભાજક) વધારે હોય છે (૪) વિષમ અપૂર્ણાકની કિંમત હમેશા એક અથવા એક કરતાં વધારે હોય છે કારણ કે એમાં અશ અને છેદ સરખા હોય છે (૫) વિષમ અપૂર્ણાકના અશને છેદે ભાગી પૂર્ણાક કાઢી શકાય છે અને તેને ભાગાનુબંધ અપૂર્ણાકનું રૂપ આપી શકાય છે (૬) સમ અપૂર્ણાકને ભાગાનુબંધ અપૂર્ણાકનું રૂપ આપી શકાતું નથી (૭) ભાગાનુબંધ અપૂર્ણાક પૂર્ણાક અને અપૂર્ણાક મળીને થએલું છે (૮) ભાગાનુબંધ અપૂર્ણાકને વિષમ અપૂર્ણાકનું રૂપ આપી શકાય છે (૯) અપૂર્ણાકના અશ તથા છેદને એકજ રકમે ગુણવાથી અથવા ભાગવાથી અપૂર્ણાકની કિંમતમાં ફેર પડતો નથી, માટેજ અપૂર્ણાકના અશ અથવા છેદ મરજી મુજબ લાવી શકાય છે (૧૦) અપૂર્ણાકની કિંમત સરખાવવા માટે તેમને સમઝેલું રૂપ આપવું. કારણકે છેદ સરખા થયા વગર કયું અપૂર્ણાક મોટું છે કે નાનું તે જાણી શકાતું નથી. (૧૧) અપૂર્ણાકના અશ જુદા જુદા હોય પણ છેદ એક સરખાજ હોય તો જે અપૂર્ણાકના અશ વધારે હોય તે મોટું અને ઓછા હોય તે નાનું સમજવું. (૧૨) અપૂર્ણાકના છેદ જુદા જુદા હોય પણ અશ એક સરખાજ હોય તો જે અપૂર્ણાકના છેદ ઓછા તે મોટું અને વધારે તે નાનું સમજવું (૧૩) સમ અપૂર્ણાક-

૮૪] ત્રીજી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના.

કના અશ તથા છેદમા એકજ સખ્યા ઉમેરવાથી અપૂર્ણાકની કિંમત વધે છે. (૧૪) વિષમ અપૂર્ણાકના અશ તથા છેદમા એકજ સખ્યા ઉમેરવાથી અપૂર્ણાકની મૂળ કિંમત કાયમ રહે છે અથવા ઓછી થાય છે (૧૫) જુદા જુદા છેદવાળા અપૂર્ણાકોના સરવાળા બાદબાકી કરવા હોય તો તે બધા અપૂર્ણાકોનો સમચ્છેદ કરવો પછી સરવાળો કે બાદબાકી કરવા (૧૬) જુદા જુદા અપૂર્ણાકોના સરવાળા, બાદબાકી એકઠા હોય તો તે બધા અપૂર્ણાકોનો સમચ્છેદ કરવો પછી જેટલી વત્તાની રકમ હોય તેના અશનો અને જેટલી ઓછાની રકમો હોય તેના અશનો જુદો જુદો સરવાળો કરવો. પછી વત્તાની રકમના સરવાળામાંથી ઓછાની રકમનો સરવાળો બાદ કરી બાકી રહે તેટલા અશમાં લખી લઘુનમ છેદમાં લખવો જે જવાબ અતિ સંક્ષેપરૂપમાં નહિ હોય તો અતિસંક્ષેપ રૂપ આપવું. (૧૭) અપૂર્ણાકના દાખલામાં જ્યારે એક કરતા વધારે પદો કૌંસમાં આપ્યા હોય ત્યારે હમેશા કૌંસમાંના પદોનું પહેલા સાદુ રૂપ કરવું, અને કૌંસની પહેલા જે ચિહ્ન હોય તે સાદા રૂપને લખાડવું (૧૮) એક અપૂર્ણાકમાંથી બીજું અપૂર્ણાક બાદ કરવાનું હોય છે પણ બાદ કરવાના અપૂર્ણાકની કિંમત વધારે હોય તો ઓછાના અપૂર્ણાકમાંથી વત્તાનું અપૂર્ણાક બાદ કરી જવાબની પહેલા ઓછાનું ચિહ્ન મૂકવું. (૧૯) જુદા જુદા અપૂર્ણાકોના સરવાળા, બાદબાકી, ગુણાકાર અને ભાગાકાર એકઠા હોય ત્યારે ગુણાકાર ભાગાકારની રકમો કૌંસમાં છે એમ મનચ્છને પહેલા તેને સાદુ રૂપ આપવું પછીજ સરવાળો બાદબાકી કરવા (૨૦) અપૂર્ણાકો ગુણાકાર ભાગાકારના સમઘથી જોડાયલા હોય તો જે અનુક્રમમાં હોય તે અનુક્રમે ગુણાકાર ભાગાકાર કરવો (૨૧)

ચોથી ચોપડીનો “ટિકટેશન શિક્ષક” ચાર આના. [૮૫

એ વિશેષ સપ્પાને ભાગાકાર કરતા પહેલા તેમને એક નામમા આણવી પછી ભાગાકાર કરવો. (૨૨) વિશેષ સપ્પાને વિશેષ સપ્પાથી ભાગી શકાય પણ જવામ સાદી સપ્પા આવે જેમકે ૨૫ રૂપીઆ - ૫ રૂપીઆ=જવામ પામ (૨૩) સાદી સપ્પાને વિશેષ સપ્પાથી ભાગી શકાય નહિ પણ વિશેષ સપ્પાને સાદી સપ્પાથી ભાગી શકાય અને જવામ વિશેષ સપ્પા આવે. (૨૪) અપૂર્ણાકના દાખલામા કૌંસની પહેલા કામ ચિહ્ન ન આપ્યું હોય તો ગુણ્યાનુ ચિહ્ન સમજવું (૨૫) અપૂર્ણાકના દાખલામા જે રકમો કૌંસમા હોય તેની એક બનાવવી અને જેટલી રકમોની વચ્ચે ના, x, -, એ ચિહ્નો હોય તેટલી રકમની એક રકમ બનાવવી અને ત્યાર પછીજ સરવાળો બાદબાકી કરવા (૨૬) અપૂર્ણાકના દાખલામા “નો” વાળી રકમને બાજક સમજવી અને તેટલા માટેજ “નો” વાળી રકમને ઉલટાવવી (૨૭) અપૂર્ણાકનો દરબાજક કાઢવો હોય તો નેમને સક્ષેપ રૂપ આપી અશોનો દરબાજક કાઢવો અને તેને અશમા લખી છેદનો લઘુતમ કાઢી છેદમા લખવો (૨૮) અપૂર્ણાકનો લઘુતમ સાધારણ બાજ્ય કાઢવો હોય તો તેને સક્ષેપરૂપ આપી અશોનો લઘુતમ કાઢવો અને તેને અશમા લખી છેદનો દરબાજક કાઢી છેદમા લખવો (૨૯) જે રકમને “ને” લાગ્યો હોય તે રકમને બીજી રકમે ભાગવી, મતલબ કે “ને” વાળી રકમને બાજ્ય સમજવી, માટે તેને ઉલટાવવી નહિ. (૩૦) અમુક રકમને કેટલાએ ગુણીએ તો આટલા આવે એમ કહ્યું હોય તો ભાગાકાર કરવો; કારણ ગુણ્ય અને ગુણ્યાકાર આપેલા છે તે ઉપરથી ગુણક શોધી કાઢવાનો છે (૩૧) કઇ રકમમાથી આટલા બાદ કરીએ તો આટલા આવે એમ કહ્યું હોય તો સરવાળો કરવો. કારણ કે બાધાંક અને બાદબાકી આપેલા છે તે ઉપરથી અધિકાંક કાઢવાનો છે.

૮૬] પાચમી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના.

અ કુગણિતમાં વાપરાતા કાર્યપ્રકાશક ચિહ્નોની સમજ.

+ (વત્તા) જે સંખ્યાની પહેલા વત્તાનું ચિહ્ન હોય છે, તે સંખ્યા તેની પહેલાની બીજી કોઈ સંખ્યામાં ઉમેરવાની છે એમ સમજવું. પણ અપૂર્ણાકોના સરવાળા બાદબાકીમાં પહેલી રકમને વત્તાની રકમ સમજવી જેમકે $૧૫+૧૨=૨૭$

—(ઘોછા) જે સંખ્યાની પહેલા ઘોછાનું ચિહ્ન હોય, તે સંખ્યા તેની પહેલાની બીજી કોઈ સંખ્યામાંથી બાદ કરવાની છે એમ સમજવું. જેમકે $૧૫-૫=૧૦$

+ (ગુણ) જે બે સંખ્યાની વચ્ચે ગુણ્યાનું ચિહ્ન હોય તે બે સંખ્યાનો ગુણાકાર કરવો જેમકે $૭\times ૫=૩૫$

÷ (ભાગ) જે સંખ્યાની પહેલા ભાગ્યાનું ચિહ્ન હોય તે સંખ્યા વડે તેની પહેલાની સંખ્યાને ભાગવી, મતલબ કે જે સંખ્યાની પહેલા ભાગ્યાનું ચિહ્ન હોય તે સંખ્યાને ભાજક સમજવી અને તેની પહેલાની સંખ્યાને ભાજ્ય સમજવી. જેમકે $૧૮\div ૬=૨$ આમાં ૧૮ એ ભાજ્ય અને ૬ એ ભાજક છે

ના જે બે રકમની વચ્ચે “ના” હોય તે બે રકમનો ગુણાકાર કરવો, “ના” ના સબધથી જોડાયેલી સંખ્યાઓ એકજ છે, મતલબ કે કૌંસમાં છે, એમ સમજી છુટી પાડવી નહિ જેમકે ૬ ના ૬ ના ૪ ના $૧૬\div ૬=૨\frac{૪}{૩}$

સુબધ ઇલાકાની ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪૧૧ આના [૮૭

(કૌસ) { } [કૌસ] કૌસ પુરો જે રકમ કૌસમા હોય તેને
પહેલા સાદુ રૂપ આપવું. પહેલા કૌસને નાનેદ
ખીજને વચ્ચે અને ત્રીજને મોટા કૌસ કહે છે.
પહેલા નાના કૌસને સાદુ રૂપ આપવું પછી
વચ્ચે અને પછી મોટા કૌસને આપવું

$$\text{જેમકે } \left\{ \frac{૫ \times ૩}{૬} + (૧૩ના \frac{૩}{૬}) \right\} \frac{૬ \times ૩}{૬} = \frac{૩૧}{૬}, \frac{૫ \times ૩}{૬} = \frac{૧૫}{૬},$$

$$\frac{૧૫}{૬} + \frac{૩૧}{૬} = \frac{૪૬}{૬} = \frac{૧૫ + ૩૧}{૬} = \frac{૪૬}{૬} = \frac{૧૫ + ૩૧}{૬}$$

(બરાબર) જે બે રકમની વચ્ચે બરાબરનું ચિહ્ન હોય તે બે રકમ
સરખી છે એમ સમજવું જેમકે ૧૩=૧૬ આના
બ્રિટિશ હિંદના રાજકીય ભાગ.

હિંદના વાઈસરોયની હકુમત નીચેના સઘળા મુલકને બ્રિટિશ
હિંદ કહે છે, બ્રિટિશ હિંદમા ચાર તરફના રાજ્ય છે (૧) બ્રિટિશ
સરકારનો ખાલસા મુલક (૨) નેપાળ, ભુતાનના સ્વતંત્ર દેશી સરકારો
(૩) ફ્રેન્ચ ને પોર્ટુગીઝના સ્વતંત્ર સરકારો. (૪) હિંદ માહેલા દેશી
ખડીઆ રાજ્યો.

બ્રિટિશ હિંદના ખાલસા મુલકના રાજકીય ભાગ.

પ્રાંતનું નામ. મુખ્ય શહેર, રાજ્ય ચલાવનાર હાકેમ.

૧. સુબધ ઇલાકો	મુબધ	ગવર્નર
૨. કુર્ગ	મર્કરા	ચીફ કમિશનર
૩. મદ્રાસ ઇલાકો	મદ્રાસ	ગવર્નર
૪. આદમન બેટો	પોર્ટબ્લેર	ચીફ કમિશનર

૮૮] હિંદુસ્તાનની સાઠ ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ચાર આના

૫. અહ્મદેશ	રયુન	ગવર્નર
૬. આસામ પ્રાંત	ગોહતી	ગવર્નર
૭. બમાળા ઇલાકા	કલકત્તા	ગવર્નર
૮. બહારને ઓરિસા	પટણા	ગવર્નર
૯. આંધ્રા તથા અયોધ્યાના સયુક્ત પ્રાંતો અલ્હાબાદ		ગવર્નર
૧૦. દિલ્હી પ્રાંત	દિલ્હી	ચીફ કમિશનર
૧૧. મધ્યા પ્રાંતો ને વરાહ	નાગપુર	ગવર્નર
૧૨. અજમેર ને મેરવાડ	અજમેર	ચીફ કમિશનર
૧૩. બ્રિટિશ બુચિસ્તાન	કવેટા	ચીફ કમિશનર
૧૪. વાચવ્ય તરફની સરહદનો પ્રાંત	પેશાવર	ચીફ કમિશનર
૧૫. પંજાબ પ્રાંત	લાહોર	ગવર્નર

હિંદ માહેલા દેશી રાજ્યોમા નાના મોટા મળી ૮૦૦ દેશી રાજ્યો છે મોટું દેશી રાજ્ય હૈદરાબાદનું છે દેશી રાજ્યોના મુખ્ય બે વર્ગ થઈ શકે. (૧) વડી સરકારની સીધી હકુમતમા રહેલા રાજ્યો (૨) પ્રાંતિક સરકારની હકુમતમા રહેલા રાજ્યો, દરેક વર્ગમા બે પ્રકારના રાજ્યો છે ( ) પાસે પાસે આવેલા દેશી રાજ્યોનો જથ્થો (એજન્સી) (૨) છુટા છુટા આવેલા જુદા જુદા રાજ્યો (સસ્થાનો)

વડી સરકારના તાબામા રખાયેલા, મધ્ય હિંદુસ્તાન. બુચિસ્તાન, વાચવ્ય સરહદ અને કાઠિઆવાડ એ પાંચ એજન્સીઓ અને હૈદરાબાદ, વડોદરા, કાશ્મીર, મહેસુર એ ચાર સસ્થાનો છે. એ દરેકમા વડી સરકાર તરફથી એજન્ટ રહે છે. એજન્સીઓના ઉપરીને એજન્ટ ડુધ ગવર્નર જનરલ ને સસ્થાનના ઉપરીને રેસિડન્ટ કહે છે.

અમારે.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત.

અિદિશ શાળા માટે ત્રિવેદિ વાંચનમાળાના અર્થ

પુસ્તક ૧લાના	૦-૪-૦	પુસ્તક ૫માના	૦-૮-૦
પુસ્તક ૨જાના	૦-૫-૦	પુસ્તક ૬ઠ્ઠાના	૦-૯-૦
પુસ્તક ૩જાના	૦-૬-૦	પુસ્તક ૭માના	૦-૧૦-૦
પુસ્તક ૪થાના	૦-૭-૦		

વનકિયુલર ટેકસ્ટ બુકોના અર્થ.

બાળવર્ગની નોટ	૦-૨-૦	છટ્ટીના	અર્થ	૦-૯-૦
પહેલીના અર્થ	૦-૨-૬	સાતમીના	,,	૦-૧૦-૦
ત્રીજીના	,, ૦-૫-૦	કન્યા ૧ લીના	,,	૦-૪-૦
ચોથીના	,, ૦-૭-૬	કન્યા ૨ જીના	,,	૦-૫-૦
પાંચમીના	,, ૦-૮-૦	કન્યા ૩ જીના	,,	૦-૭-૦

“ ડિક્ટેશન શિક્ષક ”

બાળપોથીના	૦-૨-૦	ત્રીજીનો	૦-૩-૦
પહેલીના	૦-૨-૬	ચોથીના	૦-૪-૦
બીજીનો	૦-૩-૦	પાંચમીનો	૦-૪-૦

દરેક ધોરણના “ મુખ્યગણિત શિક્ષક ” તૈયાર છે

પ્રમોત્તરમાળા

ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની ત્રણ આના

મુખર્ષ ઇલાકાની ભૂગોળની સાડા ચાર આના.

હિંદુસ્તાનની સામાન્ય ભૂગોળની ચાર આના

છગનલાલ મોતીરામ શાહ શાહપોર—મુરત.

